
Onderzoek en beleid

Deze reeks omvat de rapporten van door het WODC verricht onderzoek. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie weergeeft.

dr. J. J. M. van Dijk, drs. C. H. D. Steinmetz

W

wetenschappelijk

O

onderzoek- en

D

documentatie

C

centrum

De WODC-slachtoffer- enquêtes 1974 - 1979

**Verslag van een jaarlijks onderzoek naar de
omvang en aard van de kleine criminaliteit in
Nederland, de bereidheid van de bevolking om
delicten bij de politie aan te geven en het
verbaliseringsbeleid van de politie**

Ministerie van Justitie

1979

nts

Staatsuitgeverij
's-Gravenhage

13

Inhoudsopgave

Voorwoord	1
1 Inleiding	3
1.1 Het nut van slachtofferenquêtes	3
1.2 Enkele beperkingen van de slachtofferenquête als meetinstrument	4
1.3 Opzet en uitvoering van het onderzoek	6
1.4 De indeling van het rapport	6
2 Omvang en ontwikkeling van de criminaliteit sinds 1973	8
2.1 De landelijke slachtofferpercentages	8
2.2 Aard en omstandigheden van de delicten in 1977	11
2.3 Samenvatting	14
3 De plaatselijke ontwikkeling van de criminaliteit	15
3.1 De slachtofferpercentages per gemeentegroep	15
3.2 De slachtofferpercentages in de vier grootste steden	16
3.3 Het criminaliteitsniveau in de zeventien grootste Nederlandse gemeenten	17
4 Aanzet tot een victimologische risico-analyse	19
4.1 Inleiding	19
4.2 Verbanden tussen sociografische kenmerken en slachtofferpercentages	19
4.3 Een theoretische interpretatie van de gevonden relaties tussen enkele sociografische factoren en het slachtofferschap van criminaliteit	25
4.3.1 Een theoretische risico-analyse	25
4.3.2 Toepassingsmogelijkheden van een victimologische risico-analyse	27
4.3.3 Een poging tot interpretatie van de beschikbare gegevens	29
4.4 Samenvatting	31
5 Het doen van aangifte bij de politie	33
5.1 Inleiding	33
5.2 De ontwikkeling van de landelijke meldingspercentages	33
5.3 Motieven om geen aangifte te doen	35
5.4 Welke slachtoffers doen geen aangifte?	36
5.5 De plaatselijke meldingspercentages	38
5.6 De relatie tussen hoge slachtofferpercentages en lage meldingspercentages	39
5.7 Samenvatting en conclusies	40

6	Het verbaliseringsgedrag van de politie	42
6.1	Het percentage ondertekende aangiftes	42
6.2	De wijze van aangifte doen bij de politie	43
6.3	De factoren die de verbaliseringsbeslissing beïnvloeden	44
6.4	Samenvatting en conclusies	47
7	De wisselwerkingen tussen het sepotbeleid van het Openbaar Ministerie, het verbaliseringsbeleid van de politie en de bereidheid van de bevolking delicten bij de politie te melden; een systeemtheoretische benadering	49
7.1	Inleiding	49
7.2	Sepots en politiesepots	50
7.3	Verbaliseringsbeleid en aangiftepatronen	52
7.4	Samenvatting van het model	54
7.5	Mogelijke toepassingen van het model	55
8	De verhouding tussen geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit	59
8.1	Inleiding	59
8.2	De verhouding tussen de geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit volgens de uitkomsten van de slachtofferenquête	61
8.3	Plaatselijke verschillen	62
8.4	Een vergelijking tussen de schatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers van de politiestatistiek	63
8.5	Samenvatting en conclusies	67
9	Samenvatting van de conclusies	71
	Literatuurlijst	76

Voorwoord

In dit rapport zal verslag worden gedaan van de landelijke enquêtes naar ervaringen met criminaliteit die sinds 1974 jaarlijks door het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het Ministerie van Justitie zijn uitgevoerd. Het hier voorliggende verslag sluit in menig opzicht nauw aan bij de twee voorgaande WODC-rapporten over de slachtofferenquêtes, die respectievelijk verschenen in 1975 en 1977 (W. Buikhuisen, Geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit, WODC, 1975; J. J. M. van Dijk en A. C. Vianen, Omvang en Ontwikkeling van de criminaliteit/slachtofferenquêtes 1974-1977, WODC, 1977). Dit verslag met de erbij behorende bijlagen, die afzonderlijk bij het WODC kunnen worden aangevraagd, moet worden beschouwd als het basisrapport over de enquêtes van 1977 en 1978. Tevens zal summier verslag worden gedaan van de enquête, die in 1979 is uitgevoerd. In een afzonderlijk rapport dat zal worden opgesteld in samenwerking met de afdeling Voorkoming Criminaliteit zal een nadere uitwerking worden gegeven van de beleidsmatige aspecten van de in dit rapport gepresenteerde resultaten en inzichten. De uitvoering van de enquêtes was steeds in handen van het Nederlands Instituut voor Publieke Opinie te Amsterdam. Drs. R. Flesseman, medewerker van dit onderzoeksbureau, danken wij voor zijn waardevolle adviezen betreffende de formulering van de enquêtevragen.

Aan de voorbereiding van het onderzoek werd een belangrijke bijdrage geleverd door ir. A. C. Vianen, die tot en met januari 1978 als wetenschappelijk medewerker aan het WODC was verbonden. Mw. T. Remmelzwaal en M. Kommer waren ons behulpzaam bij de automatische verwerking van de gegevens, terwijl Mw. B. Schamhardt assisteerde bij de opstelling van de tabellen en grafieken. Mw. I. Perret zeggen wij dank voor de verzorging van het typescript.

1.1 Het nut van slachtofferenquêtes

De enquêtering van een steekproef uit de bevolking over eventuele recente ervaringen met criminaliteit wordt thans vrij algemeen gezien als een nuttig instrument om de omvang en de ontwikkeling van de criminaliteit te meten. In vrijwel alle westerse landen zijn landelijk of lokaal dergelijke slachtofferenquêtes uitgevoerd. Door een commissie van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling te Parijs, die tot taak heeft om gestandaardiseerde maatschappelijke indicatoren te ontwikkelen is de aanbeveling gedaan om het criminaliteitsniveau in de OESO-landen te meten d.m.v. slachtofferenquêtes (OECD - MAS/WP1 (78) 6, Parijs, 31-1-1979). Voor dit doel is een enquêteschema opgesteld dat in een aantal landen, waaronder de Verenigde Staten, Finland en Nederland, is uitgetest. In Canada zullen dergelijke nationale enquêtes met ingang van 1980 door het onderzoekcentrum van het Ministerie van Justitie (Office of the Public Prosecutor) worden uitgevoerd. In Nederland zijn de kernuitkomsten van de jaarlijkse slachtofferenquête van het WODC een vast onderdeel geworden van de statistische paragraaf van het jaarverslag van het Openbaar Ministerie dat als bijlage bij de Memorie van Toelichting bij de begroting van het Ministerie van Justitie wordt gepubliceerd. De uitkomsten van de WODC-enquête werden tevens gepubliceerd in twee WODC-rapporten. In 1978 verscheen verder het proefschrift van dr. J. P. S. Fiselier, wetenschappelijk hoofdmedewerker op het Criminologisch Instituut van de Katholieke Universiteit te Nijmegen, waarin verslag werd gedaan van een in 1973 uitgevoerde slachtofferenquête onder de bevolking van gemeenten met gemeentepolitie (Slachtoffers van delicten, een onderzoek naar verborgen criminaliteit, Utrecht, 1978).

Een slachtofferenquête biedt de mogelijkheid om de omvang van de criminaliteit te meten buiten de registratie van de politie om. Ook delicten die niet bij de politie worden gemeld of die om de een of andere reden niet door de politie worden geregistreerd worden in de meting betrokken. Het nut van de slachtofferenquête kan worden geïllustreerd met een verwijzing naar de thans beschikbare cijfers over de ontwikkeling van het delict fietsendiefstal gedurende 1977. Volgens de cijfers van de politiestatistiek die werden gepubliceerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek vertoonde het delict fietsendiefstal in 1977 een daling van 0,8%¹⁾. Uit de uitkomsten van de in 1977 uitgevoerde slachtofferenquête blijkt daarentegen dat het percentage van de Nederlandse bevolking boven de 15 jaar waarvan een fiets werd gestolen, in 1977 juist groter is geworden; in 1977 werd van 5,9% van de bevolking een fiets gestolen, terwijl dit in 1976 nog 5,4% was. De verklaring voor deze tegenstrijdige uitkomsten van de politiestatistiek en de slachtofferenquête kan worden gevonden in een andere uitkomst van de enquête: het percentage van degenen wier fiets was gestolen dat hiervan aangifte had gedaan bij de politie en een proces-verbaal had ondertekend lag in 1977 duidelijk lager dan in 1976. De stijging van het aantal fietsendiefstallen is dus gepaard gegaan met

¹⁾ Maandstatistiek voor Politie en Justitie, mei 1978.

een daling van het percentage van de gepleegde fietsendiefstallen dat door de politie werd geregistreerd. Als gevolg hiervan toont de politiestatistiek een dalende ontwikkeling terwijl in werkelijkheid een stijging is opgetreden.

Een ander concreet voorbeeld van het nut van de slachtofferenquête als meetinstrument van het criminaliteitsniveau heeft betrekking op de reeds tientallen jaren durende discussie over de al dan niet opmerkelijk hoge criminaliteitscijfers in de provincie Limburg. Studies van de door politie of justitie geregistreerde criminaliteit hebben in het verleden herhaaldelijk uitgewezen dat de (agressieve) misdaad in Limburg ver boven het landelijk gemiddelde ligt. Aan deze uitkomsten zijn soms verstrekkende conclusies verbonden betreffende het beschavingsniveau en/of de sociaal-economische of culturele omstandigheden in deze provincie. Uit de resultaten van de tot nu toe gehouden slachtofferenquêtes blijkt echter telkenmale dat de (agressieve) criminaliteit in Limburg in het algemeen en Maastricht in het bijzonder opmerkelijk laag is. Hoewel geenszins uitgesloten kan worden dat de zeer ernstige vormen van (agressieve) criminaliteit in Limburg een grotere omvang hebben – zeer weinig voorkomende delicten worden door een slachtofferenquête immers vrijwel niet geregistreerd omdat slechts een steekproef wordt geënquêteerd – worden bepaalde generaliseerde conclusies over de Limburgse bevolking door de enquête-uitkomsten op losse schroeven gezet.

Uit de hier gegeven voorbeelden blijkt dat een slachtofferenquête niet alleen gegevens oplevert over de aantallen gepleegde delicten. De enquête geeft ook rechtstreeks inzicht in het deel van deze delicten dat bij de politie is gemeld en in het deel waarvan proces-verbaal wordt opgemaakt. Hieronder zullen wij nog eens kort samenvatten welke soorten informatie door middel van een slachtofferenquête kunnen worden verkregen:

1 *Het percentage van de landelijke bevolking boven de vijftien jaar dat in een bepaald jaar het slachtoffer is geworden van bepaalde delicttypen.*

Op basis van dit percentage kan een schatting worden gemaakt van het totale aantal gepleegde delicten. Door een opdeling van de steekproef naar verschillende criteria kan tevens worden berekend welk percentage van de verschillende bevolkingsgroepen slachtoffer van een delict is geweest. Zo kunnen de slachtofferpercentages worden berekend van de inwoners van bepaalde gemeenten of provincies, van de mannelijke en vrouwelijke helft van de bevolking en van de verschillende leeftijdsklassen en sociale milieu's. Tevens kunnen gegevens worden verkregen over de gemiddelde aard van de delicten en de omstandigheden waaronder zij werden gepleegd.

2 *Het percentage van de slachtoffers van een delict dat hiervan aangifte doet bij de politie.*

Tevens kan inzicht worden gekregen in de kenmerken en de motieven van degenen die het delict waarvan zij slachtoffer zijn geworden niet bij de politie hebben gemeld. Ook op dit gebied kunnen locale verschillen worden gesignaleerd.

3 *Het percentage van degenen die aangifte van een delict bij de politie hebben gedaan en een schriftelijke verklaring hebben ondertekend.*

Dit percentage kan een aanwijzing opleveren over de kenmerken van de delicten en de aangevers die bij de beslissing om een proces-verbaal op te maken een rol spelen. De enquête biedt hierdoor de mogelijkheid om enig zicht te krijgen op het officieuze verbaliseringsbeleid.

1.2 Enkele beperkingen van de slachtofferenquête als meetinstrument

Het zou onjuist zijn om te menen dat de uitkomsten van slachtofferenquêtes een volstrekt zuiver beeld verschaffen van de omvang van de criminaliteit. Ook het meetresultaat van de slachtofferenquêtes bevat bepaalde fouten. Zo gaat het hierbij allereerst om de resultaten van een enquête onder een steekproef uit de bevolking. Bij de uitvoering van de WODC-enquête wordt een

steekproef samengesteld die in geografisch opzicht en qua leeftijd en sexe-verdeling representatief is voor de Nederlandse bevolking.

Toch blijft de kans bestaan dat een bepaalde bevolkingsgroep met uitzonderlijk hoge of lage slachtofferpercentages niet naar evenredigheid in de steekproef vertegenwoordigd is (bijv. mensen zonder vaste woon- of verblijfplaats). Een dergelijke tekortkoming van de steekproef kan het meetresultaat beïnvloeden. Tevens moet worden bedacht dat het resultaat van een steekproef slechts een schatting oplevert van de kenmerken van de bevolking waaruit de steekproef is getrokken. Wanneer bijvoorbeeld in een a-select getrokken steekproef van 10.000 mensen een slachtofferpercentage van 2% wordt gevonden, kan er met 95% zekerheid worden vastgesteld dat het werkelijke slachtofferpercentage van de bevolking tussen 1,7% en 2,3% ligt. Bij de interpretatie van de uitkomsten moet hiermee uiteraard rekening worden gehouden.

De uitkomsten van een slachtofferenquête geven ook om een geheel andere reden geen volstrekt zuiver beeld van de criminaliteit. De gemiddelde Nederlander is onvoldoende juridisch geschoold om in alle gevallen te kunnen beoordelen of een bepaald voorval dat hem is overkomen een strafbaar feit oplevert in de zin van de Nederlandse strafwet of niet. Op het eerste gezicht lijkt dit een belangrijk bezwaar te zijn. Een deel van de voorvallen die door de enquêteerden als delict worden opgegeven, zullen door politie en justitie niet als zodanig worden beschouwd. Men kan zich echter afvragen of de opvattingen van politie en justitie over wat criminaliteit is en wat niet, maatgevend moeten zijn. Dit kan men zich te meer afvragen wanneer de opvattingen van bijvoorbeeld de politie over wat wel of niet een delict vormt mede worden bepaald door de grote werkdruk. Sommige politiefunctionarissen lijken zich op het standpunt te stellen dat een verdwenen fiets niet altijd een gestolen fiets hoeft te zijn en dat derhalve van de desbetreffende aangifte geen proces-verbaal hoeft te worden opgemaakt. De opvatting van de burger in kwestie echter dat zijn of haar verdwenen fiets niet meer teruggebracht is en dus gestolen is, lijkt ons voor de meting van het criminaliteitsniveau relevanter dan de opvattingen van de politie in deze. Wij stellen ons met andere woorden op het standpunt dat de uitkomsten van een slachtofferenquête weliswaar worden gekleurd door de opvattingen van de bevolking over wat een delict is en wat niet, maar dat dit niet persé als een bezwaar hoeft te worden gezien. Een slachtofferenquête meet derhalve het criminaliteitsniveau in de Nederlandse samenleving door aan te geven welk gedeelte van de bevolking van mening is dat hij/zij slachtoffer is geworden van een delict.

In het hierboven genoemde voorbeeld van de verdwenen fiets, zijn wij ervan uitgegaan dat het slachtoffer bij de politie aangifte heeft gedaan van fietsendiefstal. Wanneer de politie in een dergelijk geval nalaat om van de aangifte een proces-verbaal op te maken zijn wij van mening dat het gebeuren terecht voor het enquêteresultaat als een fietsendiefstal wordt meegeteld. Ruimte voor twijfel is er wellicht wanneer degene wiens fiets verdwenen is nalaat om hiervan aangifte bij de politie te doen. Tussen de slachtoffers van de niet-aangegeven 'fietsendiefstallen' kunnen personen zitten die zelf twifelen of hun fiets wel gestolen is. De antwoorden op de vraag waarom men geen aangifte bij de politie heeft gedaan, kunnen hierover informatie verschaffen. Een deel van degenen die geen aangifte van het hen overkomen voorval bij de politie hebben gedaan, geven als motief hiervoor op dat zij dit 'niet nodig' vonden. Van de door deze categorie slachtoffers genoemde voorvallen zou men zich kunnen afvragen of zij wel als delict mogen worden meegeteld. Bij het delict fietsendiefstal lijkt dit meetellen als delict van voorvallen die door de slachtoffers niet bij de politie zijn gemeld omdat men het zelf 'niet nodig' vond ons in principe juist. De geënquêteerde heeft weliswaar het gebeuren zelf niet erg hoog opgenomen maar heeft desalniettemin positief geantwoord op de vraag of zijn fiets was *gestolen*. Bij delicten als bedreiging of aanranding kan men zich echter afvragen of de genoemde voorvallen die door de slachtoffers niet zijn gemeld aan de politie omdat men dit 'niet nodig vond' wel als delict mogen worden aangemerkt. De betrokkenen hebben het voorval wellicht ook

zelf niet als delict opgevat. De slachtofferpercentages van deze beide laatstgenoemde delicten – bedreiging en aanranding – moeten daarom naar ons oordeel met extra voorzichtigheid worden gehanteerd. Voor het overige lijken de slachtofferpercentages ons echter een alleszins reële graadmeter te zijn van 'de criminaliteit', met dien verstande dat wij daarbij onder criminaliteit de voorvallen verstaan die als zodanig door de bevolking worden opgevat. In de regel zullen dergelijke voorvallen ook door politie en justitie als strafbaar feit worden aangemerkt, alhoewel (kleine) afwijkingen mogelijk zijn.

Samenvattend kan worden gesteld dat de uitkomsten van een slachtofferenquôte onderhevig zijn aan de fouten en onzekerheden die eigen zijn aan een landelijk streekproefonderzoek. De geconstateerde verschillen tussen de slachtofferpercentages van twee jaren of van twee bevolkingsgroepen moeten vanwege het hanteren van een steekproef getoetst worden op statistische significantie. Bij de presentatie van de uitkomsten in dit rapport is aan deze eis zoveel mogelijk tegemoet gekomen. Bij de bestudering van de slachtofferpercentages moet verder worden bedacht dat zij betrekking hebben op gebeurtenissen die in de ogen van de slachtoffers een delict opleveren. De slachtofferpercentages van de delicten bedreiging en aanranding kunnen zelfs ten dele betrekking hebben op gebeurtenissen die door de slachtoffers zelf niet als misdrijf zijn opgevat.

1.3 Opzet en uitvoering van het onderzoek

Voor een algemene uiteenzetting over de opzet en uitvoering van de WODC-slachtofferenquêtes zij verwezen naar het WODC-rapport 'Omvang en Ontwikkeling van de Criminaliteit', uit 1977. De laatste slachtofferenquêtes vonden plaats in de periode van 9 januari t/m 14 februari 1978 en in de periode van 1 januari t/m 28 februari 1979. In beide jaren werden ruim 10.000 personen van 16 jaar en ouder ondervraagd (1978: 11.095; 1979: 12.489). Omdat uit de eerdere WODC-enquête is gebleken dat de grote steden vaak ondervertegenwoordigd zijn, zijn er in 1978 en 1979 extra enquêtes gehouden in de steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Het aantal noodzakelijke herwegingen kon hierdoor sterk worden beperkt. In bijlage I is een verantwoording opgenomen van de steekproeftrekking.

Aan de geënquêteerden is gevraagd of zij in het afgelopen kalenderjaar of in het nieuwe jaar slachtoffer zijn geworden van een delict. De periode van ondervraging komt dus ongeveer neer op één van dertien maanden. Omdat er ter vergelijking met de resultaten van eerdere enquêtes uitspraken gedaan moeten worden over een twaalfmaandelijkse periode was het noodzakelijk om via een berekening de periode van ondervraging terug te brengen tot één van twaalf maanden. Het totaal aantal delicten werd berekend door de opgegeven delicten van 1978 en 1977 bij elkaar op te tellen en het resultaat te delen door 1.080. De opgaven over 1978 en 1979 werden gedeeld door 1.089.

Het vragenschema dat bij de enquête werd gebruikt is identiek aan het vragenschema van de vorige slachtofferenquêtes. Aan de tien delicten waarnaar in de vorige enquêtes is gevraagd, werden echter twee nieuwe delicten toegevoegd, namelijk bedreiging of mishandeling binnenshuis en aanranding binnenshuis. Andere uitbreidingen van het vragenschema hadden betrekking op de maatregelen die men had getroffen om een delict te voorkomen en op de wijze waarop het delict bij de politie was gemeld. De inhoud van de vragenschema's is opgenomen in bijlage II.

1.4 De indeling van het rapport

In hoofdstuk 2 zal een overzicht worden gegeven van de landelijke slachtofferpercentages in 1977 en 1978. Deze percentages zullen worden vergeleken met de vergelijkbare percentages in de jaren 1973 t/m 1976. Tevens zal van elk van de twaalf delicttypen een korte typering worden gegeven op basis van de gegevens over de aard van de opgegeven delicten en de omstandigheden waaronder zij zijn gepleegd.

In hoofdstuk 3 zal nader worden ingegaan op de uiteenlopende (ontwikkelingen van) slachtofferpercentages in de verschillende delen van ons land.

Met name zal aandacht worden besteed aan de slachtofferpercentages onder de inwoners van de gemeentes Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. In hoofdstuk 4 zal de algemene vraag aan de orde komen welke bevolkingsgroepen relatief hoge of lage slachtofferpercentages vertoonden in 1976 en 1977. Aan het einde van dit hoofdstuk zal een aanzet worden gegeven tot een theoretische risico-analyse van het slachtofferschap van misdrijven die aanknopingspunten biedt voor toekomstige preventieprogramma's. Hoofdstuk 5 is gewijd aan de ontwikkeling van het percentage slachtoffers dat aangifte bij de politie doet. Ook deze zogenaamde meldingspercentages zullen zowel landelijk als plaatselijk worden gezien. In hoofdstuk 6 wordt het verbaliseringsbeleid van de politie op landelijk en lokaal niveau bestudeerd met behulp van de gegevens over het percentage van de aangevers dat een proces-verbaal heeft ondertekend. In hoofdstuk 7 is een poging ondernomen om de relaties tussen het sepotbeleid van het openbaar ministerie, het verbaliseringsbeleid van de politie en de aangiftepatronen van de bevolking in één model onder te brengen.

In hoofdstuk 8 tenslotte zullen de uitkomsten van de slachtofferenquête worden geplaatst naast de gegevens van de politiestatistiek. Het rapport wordt afgesloten met een korte samenvatting van de belangrijkste resultaten.

Omvang en ontwikkeling van de criminaliteit sinds 1973

2.1 De landelijke slachtofferpercentages

De kernuitkomsten van de WODC-slachtofferenquête hebben betrekking op het percentage van de landelijke bevolking dat in een afgesloten kalenderjaar slachtoffer is geweest van één of meer van de tien opgenomen delicttypen. Deze zogenaamde slachtofferpercentages geven de kans weer die de gemiddelde Nederlandse burger in het betreffende jaar liep om slachtoffer van één of meer van de tien delicten te worden. Omdat de enquête in januari 1979 voor de zesde keer in successie is uitgevoerd, zijn thans de slachtofferpercentages beschikbaar van de jaren 1973 t/m 1978. In 1977 is voor het eerst ook de groep zestien- en zeventien-jarigen in het onderzoek betrokken. Op de slachtofferpercentages van de voorgaande jaren is een zodanige correctie toegepast dat zij vergelijkbaar zijn met de percentages van 1977 en 1978¹⁾.

De slachtofferpercentages voor de delicten (brom-/fietsdiefstal, autodiefstal en diefstal uit de auto zijn berekend op basis van het aantal bezitters van dergelijke voertuigen. In tabel 1 zijn de slachtofferpercentages van de jaren 1973 t/m 1978 weergegeven.

Tabel 1 Percentage Nederlanders boven de 15 jaar dat slachtoffer is geworden van een delict in de jaren 1973 t/m 1978²⁾

	1973	1974	1975	1976	1977	1978
	%	%	%	%	%	%
beschadiging van eigendom	-	-	5,0	5,9	6,8	7,7
aanrijding buiten schuld door motorvoertuig	3,0	3,0	4,5	7,1	6,3	8,0
aanrijding buiten schuld + doorrijden dader	-	-	1,0	1,0	0,9	0,9
fietsendiefstal	4,0	3,0	4,5	5,4	5,9	5,7
bromfietsdiefstal	7,0	10,0	6,5	4,0	4,2	4,5
bedreiging/mishandeling op straat	-	-	1,5	2,5	2,6	2,8
zakkenrollerij/diefstal van portemonnaie	1,0	1,0	1,7	3,0	2,4	2,5
diefstal uit een personenauto	2,0	2,0	1,7	3,0	2,3	2,3
handtastelijkheden op straat met sexuele bedoelingen	-	-	1,1	1,3	1,5	1,4
inbraak thuis (particulieren)	0,9	0,7	1,1	1,1	1,2	1,2
diefstal van personenauto	-	0,5	0,4	0,5	0,6	0,3

Bij de interpretatie van de verschillen tussen de slachtofferpercentages moet worden bedacht dat de gevonden slachtofferpercentages steekproefuitkomsten zijn. Gezien de omvang van de steekproeven (ruim 10.000) is de kans dat de gevonden percentages met meer dan 0,4 afwijken van het percentage dat zou zijn gevonden wanneer alle Nederlanders waren onderzocht, kleiner dan 5%. Van de tien delicttypen is er één, namelijk beschadiging van eigendommen, waarvan in 1978 een duidelijk groter aantal geënquêteerde mensen slachtoffer werd vergeleken bij 1977. Minder mensen

¹⁾ Uit de resultaten van de enquête over 1977 blijkt dat de slachtofferpercentages van de leeftijdsgroep 16-17 jaar vrijwel identiek zijn aan de percentages van de 18-25-jarigen. Op de enquêtegegevens uit de voorgaande jaren werd een zodanige herweging uitgevoerd dat het aandeel van de 18-25-jarigen in de steekproef gelijk werd aan het aandeel van de 16-25-jarigen in de steekproef van 1977 (zie bijlage III).

²⁾ Tabel 23b in hoofdstuk 8 geeft een voorbeeld voor 1977 van de omrekening van percentages naar absolute aantallen.

werden slachtoffer van joy-riding of diefstal van een personenauto. De verschuivingen in de overige percentages geënkquêteerde delicten zijn dermate klein dat er geconcludeerd moet worden dat met betrekking tot deze delicten het aantal slachtoffers in 1978 vergeleken met 1977 ongeveer gelijk is gebleven.

Ten opzichte van de percentages in 1976 vertoont eveneens alleen het delict vernieling een stijging in 1978. Een significante daling ten opzichte van 1976 vertonen de delicten zakkenrollerij en diefstal uit een personenauto. De overige verschillen zijn niet significant op een betrouwbaarheidsniveau van 5%³⁾.

Of de overlast die de Nederlandse bevolking in 1978 van de criminaliteit ondervindt ten opzichte van 1977 en 1976 is toegenomen kan ook worden beantwoord door het percentage van de bevolking dat slachtoffer is geweest van één of meer van de tien delicten in deze jaren met elkaar te vergelijken⁴⁾. De kans om slachtoffer te worden van één of meer van deze tien delicten was in Nederland in de jaren 1976, 1977 en 1978 respectievelijk 17,8, 18,0 en 18,8% terwijl de kans op slachtofferschap van twee of meer delicten in 1976, 1977 en 1978 respectievelijk 4,0, 4,3, en 4,0% was. Deze cijfers geven aanleiding tot de conclusie dat de criminaliteit zich heeft gestabiliseerd en dat er geen noemenswaardig verschil is tussen de laatste drie onderzoeksjaren met betrekking tot het 'enkelvoudig slachtofferschap', en het 'meervoudig slachtofferschap'. De slachtofferpercentages in deze jaren geven aan dat per twaalf maanden één op de vijf à zes Nederlanders slachtoffer werd van één van bovenstaande tien delicten en één op de vijftientig van twee of meer van deze tien delicten.

Om een indruk te geven van de ontwikkeling van de slachtofferpercentages sinds 1973 hebben wij in figuur 1 de verschillende percentages grafisch weergegeven.

Uit de grafiek in figuur 1 blijkt dat de meeste delicttypen in de jaren 1973 t/m 1975 een vrij stabiel beeld te zien hebben gegeven⁵⁾. Enkele delicttypen vertoonden in 1975 een lichte stijging. Deze stijging heeft zich in 1976 sterk doorgezet. Sinds 1977 lijkt wederom een stabilisering te zijn opgetreden.

De duidelijkste toename sinds 1973 vertonen de delicten fietsendiefstal en diefstal van portefeuille. Bij dit laatste delicttype dient opgemerkt te worden dat op basis van het gevonden percentage geen uitspraken kunnen worden gedaan over het totale aantal delicten, omdat een fors deel van de slachtoffers buitenlandse toeristen zijn. Ook de agressieve delicten vandalisme (beschadiging van eigendom) en bedreiging op straat zijn toegenomen. Een betrekkelijk stabiel beeld vertonen de delicten diefstal van personenauto, inbraak bij particulieren, diefstal uit een personenauto en aanranding. Het delict bromfietsdiefstal blijkt sinds de invoering van de verplichte bromfietshelm te zijn teruggelopen. Het is echter nog niet duidelijk of het effect van de bromfietshelm van blijvende aard zal zijn, daar het aantal slachtoffers van dit delict sedert 1976 weer is toegenomen.

Een afzonderlijke bespreking vergt de categorie 'aanrijding buiten schuld'

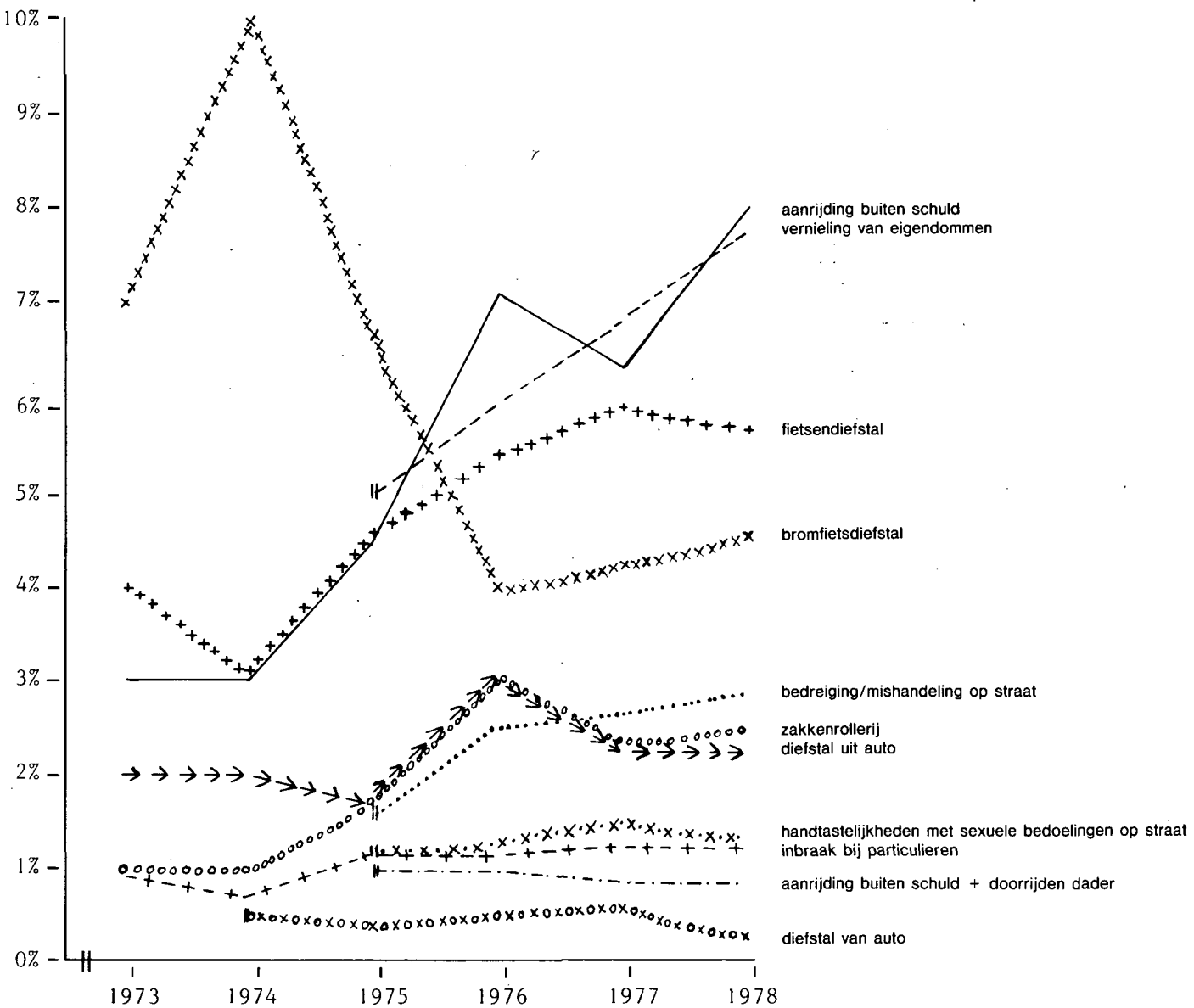
³⁾ De 5% betrouwbaarheidsintervallen zijn berekend met behulp van de formule voor multistage sampling $1.96 \sqrt{\frac{2pq}{N}}$. Zie: C. Cozijn, Enkele kanttekeningen bij het artikel van Knol,

Mens en Maatschappij, 52e jrg., nr. 1, 1977.

⁴⁾ Als tiende delict is meegerekend het verkeersmisdrif doorrijden na ongeval, in plaats van aanrijding buiten schuld door een motorvoertuig.

⁵⁾ In de eind 1973 uitgevoerde postenquête van Dr. J.P.S. Fiselier werd aan ± 5.000 geënkquêteerden gevraagd of zij in 1973 en/of 1972 slachtoffer waren geweest van een reeks delicttypen. De steekproef van dit onderzoek week op twee punten af van de WODC steekproef: alleen inwoners boven de 18 jaar van gemeenten met gemeentepolitie werden geënkquêteerd. De voor een vergelijking uit te voeren correcties op de gevonden percentages zijn echter per saldo zeer gering. De door Fiselier berekende slachtofferpercentages voor 1973 liggen op hetzelfde niveau als de door het WODC voor dat jaar berekende percentages (fietsendiefstal: 4%; bromfietsdiefstal: 6,3%; diefstal uit auto: 1,9%; aanranding: 0,5%; inbraak: 1,5%; diefstal van auto: 0,4%). De percentages voor 1972 waren de volgende: fietsendiefstal: 4%; bromfietsdiefstal 6,4%; diefstal uit auto 2,3%; aanranding 1,1% en diefstal van auto 0,4%.

figuur 1.
De ontwikkeling van de slachtofferpercentages van tien delicttypen sinds 1973 (uitkomsten van zes enquêtes)

door motorvoertuig. Voor de opname van deze categorie voorvallen in de slachtofferenquête bestaan twee redenen. Ten eerste leek het zinvol om de materiële schade veroorzaakt door criminaliteit te vergelijken met de schade die het gevolg is van door anderen veroorzaakte aanrijdingen. Uit de gegevens blijkt dat de ontwikkeling van de auto-ongelukken gelijke tred heeft gehouden met de ontwikkeling van de criminaliteit.

In de volgende paragraaf zal nog nader worden ingegaan op de ernst en omvang van de door aanrijdingen door motorvoertuigen veroorzaakte schade. De tweede reden voor de opname van deze categorie vragen in de enquête is gelegen in de wens om door middel van een vervolgvraag inzicht te krijgen in het percentage Nederlanders dat jaarlijks buiten eigen schuld wordt aangereden door een automobilist die na het ongeval doorrijdt zonder zich bekend te maken. In 1975 werd 1% van de bevolking het slachtoffer van dit verkeersmisdrijf. In 1976 1%, in 1977 0,9% en in 1978 eveneens 0,9%.

De omvang van dit verkeersmisdrijf lijkt dus stabiel te zijn gebleven. In de laatste twee enquêtes werden enkele vragen gesteld over bedreigingen/mishandelingen en aanrandingen die binnenshuis waren gepleegd. Uit buitenlandse onderzoeken is bekend dat de opgaven van deze typen delicten relatief onbetrouwbaar zijn, omdat men hierover vaak niet met een enquêteur wil praten⁶⁾. Van de geënquêteerden gaf 0,9% te kennen dat zij in 1977 binnenshuis waren bedreigd of mishandeld. In 1978 was dit 1,1%. Op de vraag of iemand bij hen binnenshuis tegen hun wil en op een agressieve wijze handtastelijk was geworden met sexuele bedoelingen gaf in beide enquêtes 0,5% een positief antwoord. Er is zoals gezegd reden om deze percentages als minimumschattingen te beschouwen.

2.2 Aard en omstandigheden van de delicten in 1977

In het onderstaande zal een korte typering worden gegeven van de aard (ernst) van de door geënquêteerden opgegeven delicten en van de omstandigheden waaronder zij werden gepleegd. Wanneer geen melding wordt gemaakt van een verschil met de gegevens over 1976 betekent dit dat het beeld zich niet heeft gewijzigd.

Fietsendiefstal

(Enquêtevraag: Is ooit uw eigen fiets wel eens gestolen? Slachtofferpercentage over 1977 onder de fietsenbezitters: 5,9%).

De gestolen fietsen bleken in 1977 slechts in 13% van de gevallen al dan niet beschadigd te zijn teruggevonden. Van degenen wier fiets werd gestolen werd 11% in hetzelfde jaar opnieuw het slachtoffer van dit delict.

Dit betekent dat 0,6% van de Nederlandse fietsenbezitters in 1977 twee of meer keren meemaakte dat zijn/haar fiets werd gestolen. Drieëndertig procent van de fietsen werd gestolen bij privéwoningen. Vierenvijftig procent van de fietsen werd gestolen tijdens het werk/winkelen of bij een bezoek aan bioscoop of vrienden. Dertien procent werd gestolen bij stations of bushaltes. Een kwart van de slachtoffers gaf te kennen dat hun fiets op het moment dat hij werd gestolen niet op slot stond (of anderszins was beveiligd).

Bromfietsdiefstal

(Enquêtevraag: Is ooit uw eigen bromfiets wel eens gestolen?; Slachtofferpercentage voor 1977 onder de bromfietsbezitters: 4,2%).

Bijna 55% van de gestolen bromfietsen werd teruggevonden. Vrijwel alle teruggevonden bromfietsen waren echter in meer of mindere mate beschadigd: het schadebedrag lag rond de f 180,- (mediaan). Slechts de helft van de slachtoffers was verzekerd tegen diefstal. Vierenvierdeertig procent van de bromfietsen werd gestolen bij een privéwoning, 51% bij bezoek aan winkel, bioscoop of vrienden, en 5% bij station of bushalte. Van de gestolen bromfietsen bleek 25% op het moment van de diefstal niet op slot te hebben gestaan of anderszins te zijn beveiligd.

⁶⁾ National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, Statistics Division, The San Jose Methods Test of Known Crime Victims, 9.

Diefstal uit personenauto

(Enquêtevraag: Is er wel eens iets uit uw auto gestolen?; slachtofferpercentage voor 1977 onder de autobezitters: 2,3%.

De waarde van de uit de auto gestolen goederen lag in 1977 rond de f 160,-. In 1976 lag dit rond de f 120,-. Ruim de helft van de diefstallen werd gepleegd bij een privéwoning. Een op de zes slachtoffers gaf te kennen dat de auto niet was afgesloten. Dit was in 1976 één op de drie. In vijftien procent van de gevallen was er in 1977 een ruit kapotgeslagen.

Autodiefstal

(Enquêtevraag: Is ooit uw auto wel eens gestolen?; slachtofferpercentage voor 1977 onder de autobezitters: 0,6%).

Ruim tachtig procent van de gestolen auto's werd teruggevonden. Drie kwart van deze auto's hadden schade opgelopen (het schadebedrag lag rond de f 369,-). Slechts de helft van de slachtoffers was verzekerd tegen autodiefstal. In tweederde deel van de gevallen werd de auto gestolen bij een privéwoning.

Zakkenrollerij

(Enquêtevraag: Is uw portemonnaie of portefeuille wel eens uit uw zak of tas gestolen?; slachtofferpercentage voor 1977: 2,4%).

De inhoud van de gestolen portemonnaies had een waarde rond de f 50,-. In 1976 lag dit bedrag rond de f 63,-.

Inbraak

(Enquêtevraag: Is er bij u thuis wel eens ingebroken?; slachtofferpercentage voor 1977: 1,2%).

De waarde van de gestolen goederen lag evenals in 1976 rond de f 260,- (mediaan).

Bij ruim een kwart van de inbraken werd voor meer dan f 1.000,- gestolen. Bij ruim een derde van de inbraken werd (onder meer) geld gestolen. In één op de acht gevallen werden sieraden gestolen. Bij zo'n zestig procent van de slachtoffers werd bovendien schade veroorzaakt. Twee derde deel van de slachtoffers was tegen inbraak verzekerd. Van de inbraken werd 25% overdag gepleegd, 35% 's avonds en 40% 's nachts. In 45% van de gevallen was er tijdens de inbraak iemand in de woning aanwezig. Bij zestien procent van de inbraken kwam(en) de inbreker(s) binnen via een niet afgesloten deur of raam. In 26% van de gevallen werd een ruit ingeslagen.

Handtastelijkheden met sexuele bedoelingen

(Enquêtevraag: Is men buiten, bijv. op straat bij u wel eens handtastelijk geworden met sexuele bedoelingen?; slachtofferpercentage voor 1977: 1,5%).

De slachtoffers hadden in 7% van de gevallen letsel opgelopen. Twee procent vervoegde zich hiervoor bij een arts. Van de slachtoffers gaf 17% te kennen dat hen iets dergelijks gedurende 1977 twee of drie keer was overkomen. Handtastelijkheden met sexuele bedoelingen worden vrijwel steeds door één (mannelijke) dader gepleegd, die aan het slachtoffer niet bij naam of gezicht bekend is. Achtenvijftig procent van de delicten vond na zonsondergang plaats.

Van de opgegeven aanrandingen die binnenshuis waren gepleegd⁷⁾ (percentage slachtoffers in 1977 0,5%) had de helft plaatsgevonden in een bar, café of dansgelegenheid. De daders van deze binnenshuis gepleegde delicten waren in bijna de helft van de gevallen bekenden van het slachtoffer.

Bedreiging op straat

(Enquêtevraag: Bent u buiten, bijv. op straat ooit wel eens op andere wijze bedreigd of aangevallen?; slachtofferpercentage voor 1977: 2,6%).

Van de slachtoffers had een kwart letsel opgelopen. Vijf procent had in de één of andere vorm medische hulp nodig gehad. De onderzoekgegevens over 1975 en 1976 vertoonden nagenoeg hetzelfde beeld. In 8% van de gevallen ging het om een geval van straatroof. Het percentage meervoudige slachtoffers was bij dit delict zeer hoog, nl. ruim 32%. In de helft van de gevallen waren er meerdere daders bij het gebeuren betrokken (in 1976 werd driekwart van deze delicten in groepsverband gepleegd). De daders waren in 67% van de gevallen vreemden voor het slachtoffer. Het merendeel van de delicten, namelijk 64% vond na zonsondergang plaats.

In één op de vijf gevallen werd gebruik gemaakt van een wapen (in 2% van een pistool). Het percentage bedreigingen e.d. waarbij een wapen werd gebruikt is de laatste jaren constant gebleven.

Van de bedreigingen binnenshuis werd 39% gepleegd in een horecainstelling⁸⁾ en 35% in een privéwoning. Achttien procent van deze bedreigingen hadden op het werk plaatsgevonden. Drieënvijftig procent van de daders waren vreemden voor het slachtoffer.

Aanrijding door motorrijtuig buiten eigen schuld

(Enquêtevraag: Bent u zelf, terwijl u liep of reed wel eens buiten uw schuld aangereden door een bromfiets, auto of ander motorvoertuig?; slachtofferpercentage voor 1977: 6,3%).

Binnen de aanrijdingen buiten eigen schuld kan een onderscheid worden gemaakt tussen aanrijdingen waarvan de veroorzaker zich bekend heeft gemaakt en aanrijdingen waarbij dit niet gebeurde. De laatste categorie aanrijdingen kan het strafbare feit 'doorrijden na ongeval' opleveren.

De reactie van de veroorzakers van het ongeluk werd vastgesteld met behulp van de enquêtevraag: 'Is degene die de aanrijding veroorzaakte doorgereden zonder zich bekend te maken?'. Van de slachtoffers gaf 14% te kennen dat de aanrijder was doorgereden. In 1975 en 1976 waren deze percentages respectievelijk 22% en 14%. Eén en ander betekent dat 0,9% van de Nederlandse bevolking in 1977 het slachtoffer is geweest van het delict doorrijden na ongeval.

Tussen de aanrijdingen waarbij werd doorgereden en degene waarbij dit niet gebeurde bestaan enkele opmerkelijke verschillen. Van de slachtoffers van aanrijdingen waarbij werd doorgereden nam 35% aan het verkeer deel als fietser. Bij de overige aanrijdingen was dit percentage 19%.

Dit verschil was in 1976 even groot. Deze gegevens wijzen erop dat automobilisten vaker doorrijden na een ongeval wanneer de aangeredene een fietser is dan wanneer het een mede-automobilist betreft. Ook de ernst van het letsel verschilt. Van de slachtoffers van ongelukken waarbij werd doorgereden had 36% letsel opgelopen, terwijl dit bij de overige slachtoffers 25% was. Ook in 1976 hadden de slachtoffers van het doorrijden na ongeval vaker letsel opgelopen dan de slachtoffers van de overige aanrijdingen. De opgelopen schade was bij de categorie overige aanrijdingen gemiddeld hoger dan bij de slachtoffers van het doorrijden na ongeval (f 450,- en f 175,-). De uiteindelijke schadepost voor de slachtoffers van het doorrijden na ongeval zal echter veelal groter zijn geweest dan voor de andere slachtoffers omdat deze laatsten vaker de schade op de verzekering konden verhalen (van de eersten

⁷⁾ Enquêtevraag: Is men wel eens binnen, dus niet op straat, tegen uw wil en op een agressieve manier bij u handtastelijk geworden met sexuele bedoelingen?

⁸⁾ Voor nadere gegevens over de agressieve criminaliteit in horecabedrijven zie men: P.C. van Duyne, Criminaliteitsoverlast bij de horeca. Onderzoek en Beleid, nr. 8, WODC, 1978.

kreeg 32% de schade vergoed, van de laatsten 73%). Samenvattend kan worden geconcludeerd dat het bij de aanrijdingen waarbij de veroorzaker doorrijdt relatief vaak gaat om aangereden fietsers, dat de aangeredenen relatief vaak letsel hebben opgelopen en ook relatief vaak een schadepost hebben waarvoor zij niet zijn verzekerd.

Vernieling

(Enquêtevraag: Zijn er ooit eigendommen van u moedwillig beschadigd of vernield zonder dat de dader de bedoeling had iets te stelen?; slachtofferpercentage voor 1977: 6,8%)

Bijna drie procent van de Nederlanders van 16 jaar en ouder werd in 1977 met meer dan één geval van vernieling geconfronteerd. Driekwart van de beschadigde objecten bestond uit auto's of auto- en bromfietsonderdelen.

De overige vernielde objecten waren in hoofdzaak tuinbeplanting en huisdeuren of ramen. Een derde deel van de slachtoffers was tegen dergelijke schadeposten verzekerd.

2.3 Samenvatting

De criminaliteit waarmee het gemiddelde Nederlandse huishouden wordt geconfronteerd ligt thans op een hoger niveau dan vijf jaar geleden. Eén op elke vijf à zes Nederlanders boven de 15 jaar wordt thans gedurende een periode van één jaar het slachtoffer van één of meer delicten. Vier procent van de bevolking wordt gedurende een jaar twee of meer keren met één of ander delict geconfronteerd.

De delicten waarmee jaarlijks een groot deel van de bevolking te maken krijgt, hebben over het algemeen geen bijzonder ernstig karakter. Van de ruim twintig duizend Nederlanders die in 1976 en 1977 zijn geënquêteerd, had 0,1% ten gevolge van een agressiedelict letsel opgelopen dat medisch moest worden behandeld. Het percentage van deze geënquêteerden dat letsel had opgelopen dat medisch moest worden behandeld ten gevolge van een aanrijding door een motorvoertuig buiten eigen schuld bedroeg 0,8%. De veroorzakers van auto-ongelukken waarbij gewonden vallen blijken niet zelden door te rijden zonder zich bekend te maken. In 1977 gebeurde dit bij ongeveer 20% van de aanrijdingen waarbij letsel werd toegebracht aan de aangeredene. De slachtoffers van deze verkeersdelicten zijn veelal fietsers.

De gemiddelde schade die door de opgegeven delicten werd veroorzaakt verschilt aanzienlijk per delicttype. De kosten van de verschillende delicttypen kunnen worden geschat door de gemiddelde schadebedragen te vermenigvuldigen met de aantallen Nederlanders c.q. Nederlandse huishoudens die hiervan blijkens de enquête het slachtoffer zijn geworden. Het geschatte totaal-bedrag voor diefstal van fietsen is honderdtachtig miljoen gulden. Het delict fietsendiefstal is daarmee het meest kostbare delicttype. Het geschatte totaal-bedrag van autodiefstal is drieënvijftig miljoen gulden.

De totale kosten van de 'kleine criminaliteit' (fietsendiefstal, bromfietsdiefstal, diefstal van- en uit de auto, vernieling, inbraak en zakkenrollerij) kunnen voor Nederland globaal worden geschat op bijna 0,4 miljard gulden. Wanneer men deze kosten hoofdelijk zou omslaan over de Nederlandse bevolking, betekent dit een jaarlijkse schadepost van f 40,- per individu, d.w.z. ± f 120,- per huishouden. In deze schatting zijn de kosten van delicten waarvan bedrijven of openbare instellingen het slachtoffer worden niet meegerekend.

De plaatselijke ontwikkeling van de criminaliteit

3.1 De slachtofferpercentages per gemeentegroep

De slachtofferenquête heeft allereerst ten doel om inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de criminaliteit op landelijk niveau. De omvang van de steekproef is echter zodanig dat met enig voorbehoud¹⁾ ook uitspraken kunnen worden gedaan over de plaatselijke slachtofferpercentages.

Binnen de Nederlandse gemeenten kan een onderscheid worden aangebracht tussen grotere en kleinere gemeenten. De gemeenten zijn in ons onderzoek op basis van dit criterium onderverdeeld in zeven groepen. In tabel 2 is weergegeven welk percentage van de inwoners van deze zeven groepen van gemeenten in respectievelijk 1976 en 1977 het slachtoffer is geweest van één of meer delicten (aanrijden is alleen opgenomen indien de dader is doorgereden).

Tabel 2 De kans slachtoffer te worden van één of meer delicten in de jaren '77 en '76 per gemeentegroep

	1976 %	1977 %
Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	28,0	28,8
100.000- < 400.000 inwoners	21,4	20,1
50.000- < 100.000 inwoners	19,0	20,8
20.000- < 50.000 inwoners	16,3	16,9
10.000- < 20.000 inwoners	11,8	12,1
5.000- < 10.000 inwoners	12,7	11,1
- < 5.000 inwoners	8,3	7,5
landelijk	17,8	18,0

In bijlage IV is bovendien een tabel opgenomen met de slachtofferkansen in de verschillende gemeentegroepen van twee of meer delicten (meervoudig slachtofferschap).

Uit tabel 2 blijkt dat het slachtofferpercentage zowel in 1976 als in 1977 hoger is naarmate een gemeente meer inwoners heeft²⁾. De slachtofferpercentages van de drie grootste steden enerzijds en van de gemeenten met minder dan tienduizend inwoners anderzijds zijn in 1977 nog verder uiteen komen te liggen. Wat betreft het criminaliteitsniveau ligt er een duidelijke caesuur tussen de drie grootste steden en de overige gemeenten.

Het criminaliteitsniveau blijkt zich in 1977 niet binnen alle groepen van ge-

¹⁾ De getrokken steekproef is representatief voor de landelijke bevolking wat betreft de criteria provincie, urbanisatiegraad, sexe en leeftijd. Binnen de steden met meer dan 100.000 inwoners wordt bovendien gestratificeerd naar wijk. De verdeling van de kenmerken sexe en leeftijd kan binnen de deelsteekproeven per gemeente(groep) afwijken van de verdeling in de populaties.

²⁾ In het onderzoek van J.P.S. Fiselier werd geen relatie gevonden tussen de grootte van de gemeenten en de slachtofferpercentages. In zijn materiaal ontbraken echter gegevens over de gemeenten met minder dan 20.000 inwoners. Bovendien werden bij de analyse de grootste drie steden niet als aparte klasse beschouwd.

meenten in dezelfde richting te hebben ontwikkeld. In de grootste steden en in de gemeenten met 50- < 100.000 inwoners is een lichte stijging opgetreden. In de gemeenten met 100- < 400.000 inwoners en in de gemeenten met minder dan 10.000 inwoners zijn daarentegen de slachtofferpercentages iets gedaald.

In bijlage V is een overzicht opgenomen van de slachtofferpercentages binnen de verschillende gemeentegroepen in 1976 en 1977 per delictstype. Uit dit overzicht blijkt dat het delict fietsendiefstal in de grootste drie steden een forse stijging te zien heeft gegeven. Het slachtofferpercentage voor dit delict ligt daar thans op 16% hetgeen betekent dat jaarlijks één op elke zes fietsenbezitters in deze steden het slachtoffer van fietsendiefstal wordt. De landelijke afname van het delict zakkenrollerij heeft zich het duidelijkst in de grootste drie steden voorgedaan (- 2,8%), terwijl het delict inbraak daar juist sterk is gestegen (+ 1,2%). Vermeldenswaard is verder de relatief sterke stijging van het delict vernieling in de middelgrote steden (50.000- < 100.000 inwoners). De slachtofferpercentages voor vernieling liggen in deze kleinere provinciesteden thans ongeveer op hetzelfde niveau als in de grote gemeenten (100.000- < 400.000 inwoners). Tenslotte valt op dat de aanrijdingen buiten schuld in de grootste drie steden licht zijn gestegen, terwijl overal elders, met uitzondering van de kleinste dorpen, een duidelijke daling is opgetreden. Voor alle delicttypen geldt in 1977 dat de slachtofferpercentages hoger waren naarmate de gemeenten meer inwoners hadden.

3.2 De slachtofferpercentages in de vier grootste steden

In de vorige paragraaf is komen vast te staan dat in 1977 de inwoners van de grootste drie steden evenals in 1976 veruit de hoogste slachtofferpercentages vertoonden. In deze paragraaf zullen we een vergelijking maken tussen de slachtofferpercentages van Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. In deze vergelijking zal ook Utrecht worden betrokken, als zijnde de vierde stad van het land. In tabel 3 is weergegeven welke percentages van de inwoners van de vier steden in 1977 en 1976 slachtoffer zijn geweest van één of meer delicten. In tabel 4 wordt aandacht besteed aan de meervoudige slachtoffers; hierin is weergegeven welk percentage respondenten in 1977 en 1976 slachtoffer is geweest van twee of meer delicten.

Tabel 3 De kans om slachtoffer te worden van één of meer delicten in de jaren 1976 en 1977 voor de vier grote steden. Totaal slachtofferpercentage

	1976 %	1977 %
Amsterdam	34,5	40,7**
Rotterdam	21,8	18,7
Den Haag	25,2	21,7
Utrecht	21,3	27,3
Overige gemeenten	15,4	15,5

*) significant $p < 0.5$ t.o.v. andere gemeenten

**Tabel 4 De kans om slachtoffer te worden van twee of meer delicten in de jaren 1976 en 1977 voor de vier grote steden.
Meervoudig slachtofferpercentage**

	<i>meervoudig slachtoffer</i>	
	1976 %	1977 %
Amsterdam	10,5	16,2 ^{*)}
Rotterdam	4,1	4,3
Den Haag	5,1	5,1
Utrecht	6,6	11,4 ^{*)}
Overige gemeenten	3,3	3,0

*) significant $p < 0.5$ t.o.v. andere gemeenten

Uit tabel 3 blijkt dat de slachtofferpercentages van de vier grootste steden zowel qua niveau als qua ontwikkeling aanzienlijk van elkaar verschillen. In Amsterdam is de criminaliteit in 1977 gestegen. Waarschijnlijk was dit ook in Utrecht het geval. In Rotterdam en Den Haag lijkt het niveau van 1976 te zijn gehandhaafd. Amsterdam blijkt zich in 1977 dus qua criminaliteitsniveau nog verder te hebben verwijderd van de andere grote steden dan in 1976 reeds het geval was. Vooral het grote verschil met Rotterdam is opmerkelijk te noemen. De percentages meervoudige slachtoffers zijn in Amsterdam en Utrecht significant gestegen. Eén op elke zes Amsterdammers is in 1977 twee of meer keer het slachtoffer van een delict geworden.

In bijlage VI is een overzicht opgenomen van de slachtofferpercentages voor 1976 en 1977 per delictstype van de vier grootste steden. Uit dit overzicht blijkt dat in Amsterdam de slachtofferpercentages van de delicten fietsendiefstal, vernieling en aanrijding buiten schuld in 1977 zijn gestegen. De andere delicten vertonen een min of meer gelijkblijvend beeld.

In Rotterdam lijken de slachtofferpercentages zich te hebben gestabiliseerd. In Den Haag zijn in 1977 de slachtofferpercentages van vrijwel alle delicten iets gedaald. De dalingen zijn echter niet significant op 5% niveau. In Utrecht namen in 1977 de slachtofferpercentages van fietsendiefstal, zakkenrollerij, bedreiging en handtastelijkheden met sexuele bedoelingen op straat toe. Met name de significante stijging van de agressieve straatcriminaliteit in Utrecht is opmerkelijk. De gegevens over 1978 zullen moeten uitwijzen of hier inderdaad sprake is van een stijgende trend.

3.3 Het criminaliteitsniveau in de zeventien grootste Nederlandse gemeenten

De steekproefomvang van de slachtofferenquêtes in 1976 en 1977 is niet voldoende groot om een beeld te krijgen van de slachtofferpercentages van de zeventien grootste steden van Nederland in 1976 en 1977. Om toch een indruk te krijgen van eventuele verschillen zijn de enquêteresultaten per stad van 1976 en 1977 bij elkaar gevoegd. Deze operatie kan worden gerechtvaardigd met een verwijzing van de landelijke stabilisering van de criminaliteit. De aldus berekende gemiddelde slachtofferpercentages voor 1976 en 1977 zijn weergegeven in tabel 5.

Tabel 5 Het slachtofferpercentage van één of meer en van twee of meer delicten over een gemiddelde periode van twaalf maanden (gegevens uit 1976 en 1977), gebaseerd op tien delicten

	<i>N</i>	<i>slachtofferpercentage van één of meer delicten</i>	<i>twee of meer delicten per slachtoffer als percentage van het totaal aantal respondenten</i>
Amsterdam	1479	+ 37,8	+ 13,5
Rotterdam	1115	20,1	- 4,2
Den Haag	938	23,5	5,1
Utrecht	392	24,5	9,2
Eindhoven	377	22,8	6,9
Haarlem	136	18,4	6,6
Groningen	261	25,3	6,5
Tilburg	260	20,8	8,5
Nijmegen	257	21,8	4,3
Enschede	230	19,1	6,1
Apeldoorn	190	20,5	5,3
Arnhem	212	18,9	3,8
Zaanstad	141	16,3	5,0
Breda	192	22,9	8,3
Maastricht	183	- 8,2	- 2,2
Dordrecht	251	21,9	5,2
Leiden	158	20,9	5,7
Gemiddelde van 17 grote steden	398	24,9	7,3
Overige gemeenten	14.663	- 14,7	- 2,7

+ = boven het gemiddelde }
 - = onder het gemiddelde } significant op 5% niveau

*) Aanrijding buiten schuld is alleen opgenomen als er sprake is van het doorrijden van de dader.

Uit tabel 5 blijkt dat de slachtofferpercentages van de meeste grote gemeenten dicht bij elkaar liggen. Zoals te verwachten was, lag het slachtofferpercentage van Amsterdam in 1976-1977 significant hoger dan van de andere grote steden. Maastricht blijkt de veiligste gemeente te zijn onder de grote steden. Rotterdam valt op met een uitzonderlijk laag percentage meervoudige slachtoffers en kan wat dit betreft dus eveneens relatief veilig worden genoemd.

Aanzet tot een victimologische risicoanalyse

4.1 Inleiding

In het tweede hoofdstuk zijn wij er vanuit gegaan dat het percentage slachtoffers onder de geënquêteerden aangeeft welke kans de gemiddelde Nederlander had om slachtoffer te worden van de desbetreffende delicten. De kans slachtoffer te worden van een delict is voor sommige bevolkingsgroepen echter veel groter dan voor anderen. In hoofdstuk 3 hebben wij bijvoorbeeld gezien dat de kans van een inwoner van Amsterdam om slachtoffer te worden van één of ander delict vijf keer groter is dan van een inwoner van een klein dorp. Het inwonerschap van Amsterdam kan dus worden beschouwd als een factor die het zogenaamde victimisatierisico vergroot, terwijl het wonen in een klein dorp dit risico juist verkleint. In de volgende paragraaf zullen wij met behulp van enkele statistische analysetechnieken proberen vast te stellen wat de belangrijkste risicoverhogende en risico-beperkende factoren zijn. Daarna zal een eerste poging worden gedaan om de uitkomsten van deze risico-analyse theoretisch te interpreteren.

4.2 Verbanden tussen sociografische kenmerken en slachtofferpercentages

Om na te gaan of er een verband bestaat tussen bepaalde sociografische kenmerken en het risico slachtoffer te worden van een delict kunnen kruistabellen worden gemaakt waarin deze kenmerken worden afgezet tegen de vraag of men wel of niet slachtoffer is geweest. In hoofdstuk 3 is een tabel gepresenteerd waarin per gemeentegroote groep werd aangegeven welk percentage van de ondervraagden slachtoffer was geweest van één of meer delicten (tabel 2). Uit deze tabel bleek dat het percentage slachtoffers hoger was naarmate de woonplaats van de respondenten meer inwoners had. In bijlage VII hebben wij kruistabellen opgenomen waarin respectievelijk de leeftijd van de respondenten, hun geslacht en hun sociale milieu zijn afgezet tegen de gegevens over het slachtofferschap. Uit deze tabellen blijkt dat de slachtofferpercentages sterk afnemen naarmate de leeftijd van de respondenten toeneemt. Mannen zijn verder iets vaker slachtoffer dan vrouwen. De hogere sociale milieu's zijn aanzienlijk vaker slachtoffer dan de lagere.

Bij de interpretatie van de hier genoemde verschillen qua criminaliteitsrisico tussen de verschillende bevolkingsgroepen doen zich een aantal complicaties voor. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk dat de hogere slachtofferpercentages onder de inwoners van de grote steden mede een gevolg zijn van de relatief lage, gemiddelde leeftijd van deze bevolkingsgroep. Om te weten te komen of het wonen in de grote stad op zichzelf – dat wil zeggen los van de factor leeftijd – een hoger criminaliteitsrisico met zich mee brengt, kan men de slachtofferpercentages van jonge mannen die in de grote stad wonen, vergelijken met de percentages van leeftijdsgenoten in de provincie. In tabel 6 hebben wij een overzicht opgenomen van de slachtofferpercentages van de zestien bevolkingsgroepen die men kan onderscheiden op basis van de indelingscriteria gemeentegroote (met vier klassen) en leeftijd (met eveneens vier klassen).

Tabel 6 Het percentage geënquêteerden dat slachtoffer is geweest van één of meer delicten (Inclusief aanrijden buiten schuld + doorrijden van de dader) naar leeftijd en gemeentegrootte

	Amsterdam Rotterdam Den Haag		50.000- < 400.000 inwoners		20.000- < 50.000 inwoners		< 20.000 inwoners	
< 25 jaar	N = 422	48%	N = 711	33%	N = 839	26%	N = 317	16%
25- < 40 jaar	N = 396	40%	N = 905	22%	N = 1438	16%	N = 588	13%
40- < 65 jaar	N = 622	18%	N = 1119	17%	N = 1477	11%	N = 622	6%
≥ 65 jaar	N = 396	9%	N = 465	7%	N = 523	6%	N = 264	2%

Uit tabel 6 blijkt op duidelijke wijze dat de factoren gemeentegrootte en leeftijd los van elkaar een risicoverhogende werking hebben. Jonge mensen hebben vijf keer hogere slachtofferpercentages dan gepensioneerden in alle soorten van gemeenten. Anderzijds blijkt dat het wonen in een grote gemeente een drie keer zo hoog risico met zich meebrengt dan het wonen in een klein dorp voor alle leeftijdscategorieën. Een extreem hoog slachtofferpercentage vindt men derhalve bij de inwoners jonger dan 25 jaar in de drie grote steden (48%). Het laagste percentage vindt men onder de gepensioneerde bewoners van de kleinste gemeenten (2%). De in tabel 6 weergegeven slachtofferpercentages zouden nog verder kunnen worden uitgesplitst op basis van de criteria geslacht en sociaal milieu. Uit de aldus geconstrueerde tabel zou kunnen worden afgelezen of de kenmerken gemeentegrootte, leeftijd, geslacht en sociaal milieu los van elkaar een samenhang vertonen met de gegevens over het slachtofferschap. Een dergelijke tabel zou evenwel bijna honderdtwintig cellen bevatten en dus weinig overzichtelijk zijn.

In het WODC-rapport *Omvang en Ontwikkeling van de Criminaliteit* zijn de samenhangen tussen de vier genoemde sociografische kenmerken en het slachtoffergegeven geanalyseerd met behulp van een stapsgewijze regressie-analyse. Deze multivariate analysetechniek hebben wij ook toegepast op de enquêtegegevens over 1977 (zie bijlage VIII). De uitkomsten van deze analyse waren vrijwel identiek aan de uitkomsten van 1976. In beide onderzoekjaren waren leeftijd en gemeentegrootte respectievelijk de belangrijkste en de op één na belangrijkste risicoverhogende factoren. In 1977 lijkt de factor sociale klasse iets belangrijker te zijn geworden in vergelijking met 1976, terwijl de invloed van de factor geslacht juist wat geringer is geworden.

De stapsgewijze regressie-analyse is om een aantal redenen niet de meest geschikte techniek voor een analyse van de relaties tussen de genoemde vier sociografische kenmerken en het slachtofferschap van criminaliteit¹⁾. De gegevens over 1977 hebben wij daarom tevens geanalyseerd volgens een log-lineair model met behulp van het door L. A. Goodman ontwikkelde programma ECTA (Everyman's Contingency Table Analysis). Voor een toelichting op de toepassing van deze multivariate analysetechniek voor categorische gegevens zij verwezen naar bijlage IX. Het bijzondere kenmerk van deze techniek is dat niet wordt gekeken naar de samenhang tussen een variabele als leeftijd met de afhankelijke variabele (i.c. slachtofferschap), maar dat voor elke combinatie van categorieën van variabelen – bijv. de klasse 16-25 jaar,

¹⁾ De techniek van de regressie-analyse veronderstelt dat de variabelen zijn ingedeeld volgens een interval-schaal. Met het kenmerk geslacht en met het gegeven wel of niet slachtoffer is dit echter niet het geval. Dit heeft onder meer als consequentie dat de maximale waarde van de te vinden correlatie-coëfficiënt niet 1 is maar 0.70 ten gevolge van het dichotome karakter van de afhankelijke variabele 'wel of geen slachtoffer' (J.C. Nunnally, *Psychometric Theory*, p. 133). De techniek van de regressie-analyse veronderstelt bovendien dat de te vinden samenhangen lineair zijn. Het is echter zeer wel mogelijk dat bijvoorbeeld de relatie tussen de factor sociale klasse en het slachtofferschap curvi-lineair verloopt. Dergelijke relaties komen bij een regressie-analyse niet aan het licht.

mannelijk, laag milieu, inwoner van grote stad – apart wordt bekeken of er een samenhang met de afhankelijke variabele bestaat. Ten behoeve van de analyse werd de variabele gemeentegrootte ingedeeld in vijf categorieën, de variabele leeftijd in vier, de variabele sociale klasse in drie en de variabele geslacht vanzelfsprekend in twee. In totaal werden dus veertien categorieën en 120 combinaties van categorieën onderscheiden.

De kans om slachtoffer te worden van een delict van de gemiddelde Nederlander is 16%, ofwel 1 staat tot 5.15²⁾. Van elk van de veertien categorieën werd met behulp van een log-lineair model berekend in hoeverre het behoren tot de betreffende categorie los van de overige kenmerken van de personen het risico om slachtoffer te worden vergroot of verkleint. Per categorie werd met andere woorden de factor bepaald waarmee de gemiddelde slachtofferkans moet worden vermenigvuldigd om de slachtofferkans van de betreffende categorie te schatten. Wanneer de slachtofferkans van een bepaalde categorie d.w.z. bevolkingsgroep, twee keer zo groot is als de gemiddelde slachtofferkans, bedraagt de vermenigvuldigingsfactor 0.41. De slachtofferkans van deze bevolkingsgroep is dan niet één staat tot 5.15 (16%) maar één staat tot 0.41 x 5.15, oftewel één staat tot 2.13 (32%). In tabel 7 is een overzicht opgenomen van de vermenigvuldigingsfactoren van de dertien onderscheiden categorieën. Hierbij is tevens aangegeven welke van de samenhangen statistisch significant is.

Tabel 7 De resultaten van een risico-analyse. In de laatste kolom staan de vermenigvuldigingsfactoren van de onderscheiden risico-verhogende/verlagende kenmerken (gemeentegrootte, leeftijd, sociale klasse en geslacht)

	λ onge-standaardiseerd	z waarden (significant op 1.96)	$\gamma = e^\beta$ (risico-coëfficiënten)
geen slachtoffer	0.82	30.3	5.15
Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	- 0.34	- 8.0	0.51
gemeentegrootte 50.000- < 400.000 inwoners	- 0.11	- 2.8	0.80
20.000- < 50.000 inwoners	- 0.05	- 1.1	0.90
5.000- < 20.000 inwoners	+ 0.22	4.5	1.60
< 5.000 inwoners	+ 0.28	3.2	1.75
leeftijd < 25 jaar	- 0.44	- 8.5	0.41
25- < 40 jaar	- 0.11	- 8.0	0.80
40- < 65 jaar	0.16	3.8	1.38
≥ 65 jaar	0.40	7.1	2.22
sociale klasse hogere sociale klasse	- 0.18	- 4.3	0.70
middenklasse	+ 0.10	3.2	1.22
lagere sociale klasse	0.08	1.9	1.17
geslacht man (vrouw)	- 0.07	2.5	0.87 (1.15)

Uit tabel 7 blijkt dat de kleinste en grootste vermenigvuldigingsfactoren zijn gevonden voor de uiterste categorieën van de variabele leeftijd. Het belangrijkste risicoverhogende kenmerk van de dertien onderzochte categorieën blijkt een leeftijd beneden de 25 jaar te zijn. Een leeftijd vanaf 65 jaar is het belangrijkste risicoverkleinende kenmerk. Behalve de extreme categorieën van de variabele leeftijd, vertonen ook de extreme categorieën van de variabele gemeentegrootte relatief kleine en grote vermenigvuldigingsfactoren. Behalve de leeftijd is dus ook de grootte van de woonplaats sterk van invloed op de slachtofferkans. De vermenigvuldigingsfactoren bij de klassen

²⁾ De analyse werd uitgevoerd op het ongewogen bestand. Dit heeft als consequentie dat het landelijke slachtofferpercentage iets lager ligt dan het in hoofdstuk 2 gemelde percentage.

van de variabelen sociale klasse en sexe zijn minder groot. Ook de samenhangen tussen deze laatstgenoemde categorieën en de slachtofferkans bleken echter statistisch significant te zijn.

De resultaten bevestigen de juistheid van het resultaat van de stapsgewijze regressie-analyses. De belangrijkste risicoverhogende of verkleinende factor is leeftijd. Los van iemands leeftijd wordt zijn/haar slachtofferkans mede bepaald door de grootte van de woonplaats. Los van deze beide genoemde factoren gaat van het behoren tot de hogere sociale milieu's een risicoverhogende werking uit. Mannen tenslotte lopen ongeacht hun leeftijd, woonplaats en sociale klasse een iets groter risico om slachtoffer van een delict te worden dan vrouwen.

Met behulp van het in tabel 7 gepresenteerde overzicht van de verschillende vermenigvuldigingsfactoren kan globaal worden berekend wat de slachtofferkansen zijn van alle combinaties tussen de kenmerken leeftijd, gemeentegrootte, sociale klasse en geslacht. De slachtofferkansen van de bevolkingsgroep met de kenmerken jonger dan 25 jaar, woonplaats Amsterdam, Rotterdam of Den Haag, hoog sociaal milieu en van het mannelijke geslacht, kan worden berekend door de gemiddelde slachtofferkans van 5.15 te vermenigvuldigen met de vermenigvuldigingsfactoren van de vier genoemde categorieën. De slachtofferkans van de bewuste bevolkingsgroep is dus één staat tot $0.41 \times 0.51 \times 0.70 \times 0.87 \times 5.15$ oftewel één staat tot 0.65 (60%). Vrouwen van 65 jaar of ouder die in een klein dorp wonen en behoren tot de middenklasse hebben volgens deze rekenwijze een slachtofferkans van $\pm 4\%$. (1 staat tot $1.15 \times 2.22 \times 1.75 \times 1.22 \times 5.15$, ofwel 1 staat tot 28). De slachtofferkans van de eerstgenoemde bevolkingsgroep is dus ruim vijftien keer zo groot als van de laatstgenoemde. Op analoge wijze kan de slachtofferkans worden berekend van alle andere op basis van de vier sociografische kenmerken te onderscheiden bevolkingsgroepen³).

Met behulp van de niet-lineaire principale componenten-analyse Homals 1⁴) kan de zelfstandige invloed die de verschillende categorieën hebben op de slachtofferkans worden weergegeven in een tweedimensionale ruimte. (Voor een toelichting op deze techniek zij verwezen naar bijlage X). Bij de visualisering worden de elementen wel en niet slachtoffer gerepresenteerd door twee ver uiteen liggende punten in een tweedimensionale ruimte. Ook de onderscheiden categorieën worden gerepresenteerd door punten in deze ruimte. De afstand van deze laatste punten tot de twee punten die respectievelijk 'wel slachtoffer' en 'niet slachtoffer' representeren, geeft aan in welke mate de betreffende categorieën, in samenhang tot elkaar, het risico om slachtoffer te worden vergroten of verkleinen. Wanneer een bepaalde categorie wordt gerepresenteerd door een punt dat relatief in de buurt ligt van het punt 'wel slachtoffer', geeft dit aan dat het kenmerk van deze klasse risicoverhogend werkt. Wanneer een bepaalde categorie juist relatief dichtbij het punt van 'geen slachtoffer' komt te liggen, geeft dit aan dat het kenmerk van deze klasse risicoverkleinend werkt. In de genoemde tweedimensionale ruimte worden echter niet alleen de verbanden tussen de veertien categorieën enerzijds en het gegeven wel of geen slachtoffer anderzijds ruimtelijk weergegeven. Ook de samenhangen tussen de veertien categorieën onderling worden uitgedrukt in onderlinge afstanden.

Uit de wijze waarop de zestien onderscheiden categorieën in de betreffende ruimte zijn weergegeven, kan dus in één oogopslag zowel worden af-

³) Het resultaat van de analyse impliceert dat de risicoverhogende of verkleinende werking van elke categorie ongeveer even groot is bij alle combinaties die er tussen de categorieën van de overige variabelen bestaan. De klasse 'leeftijd beneden de 25 jaar' heeft dus bijvoorbeeld bij alle typen van gemeenten, sociale milieu's en bij beide geslachten globaal dezelfde invloed op de slachtofferkans. Op deze regel bleken drie uitzonderingen te bestaan. Van de 120 combinaties zijn er drie waarvan het slachtofferpercentage significant verschilt van het met behulp van de vermenigvuldigingsfactoren berekende percentage (zie bijlage IX).

⁴) Homals betekent 'Homogeneous alternating least squares'. Er is gebruik gemaakt van het computerprogramma Homals 1. Zie ook 'An outline to Homals-1'; Jan van Rijkevorsel en Jan de Leeuw, August 1978, Rb 002-78.

gelezen welke categorieën sterk samenhangen met de kenmerken 'wel slachtoffer' en 'geen slachtoffer' als ook hoe deze categorieën onderling met elkaar samenhangen. In figuur 2 is de ruimtelijke weergave opgenomen van het resultaat van een principale componenten-analyse op de relaties tussen de veertien categorieën en de variabele wel of geen slachtoffer.

Bij de analyse van deze gegevens zijn de respondenten van 65 jaar en ouder en de respondenten die in de gemeenten van minder dan 5.000 inwoners woonachtig zijn, niet opgenomen. Deze groep van respondenten werd vrijwel nooit slachtoffer en bestond voornamelijk uit vrouwen, wat tot gevolg heeft dat dat het verschil man/vrouw er minder geprononceerd uit zal komen. Uit figuur 2 blijkt dat de klassen 'leeftijd <25 jaar', 'woonplaats de drie grote steden' en in mindere mate 'hogere sociale klasse' samenhangen met het kenmerk 'wel slachtoffer'. De kenmerken 'sociale klasse (middengroep)' en 'woongemeente 5- <20.000' hangen samen met het kenmerk 'geen slachtoffer'. Deze uitkomsten geven dus hetzelfde beeld te zien als het resultaat van het log-lineaire model.

Bij de hierboven besproken analyses is steeds gekeken naar de relaties tussen de vier belangrijkste sociografische kenmerken en het gegeven of men wel of niet slachtoffer is geweest van één of meer van de twaalf in de enquête opgenomen delicten. Bij de interpretatie van de uitkomsten moet worden bedacht dat de verbanden tussen de sociografische factoren en de slachtofferpercentages per delicttype verschillend kunnen liggen.

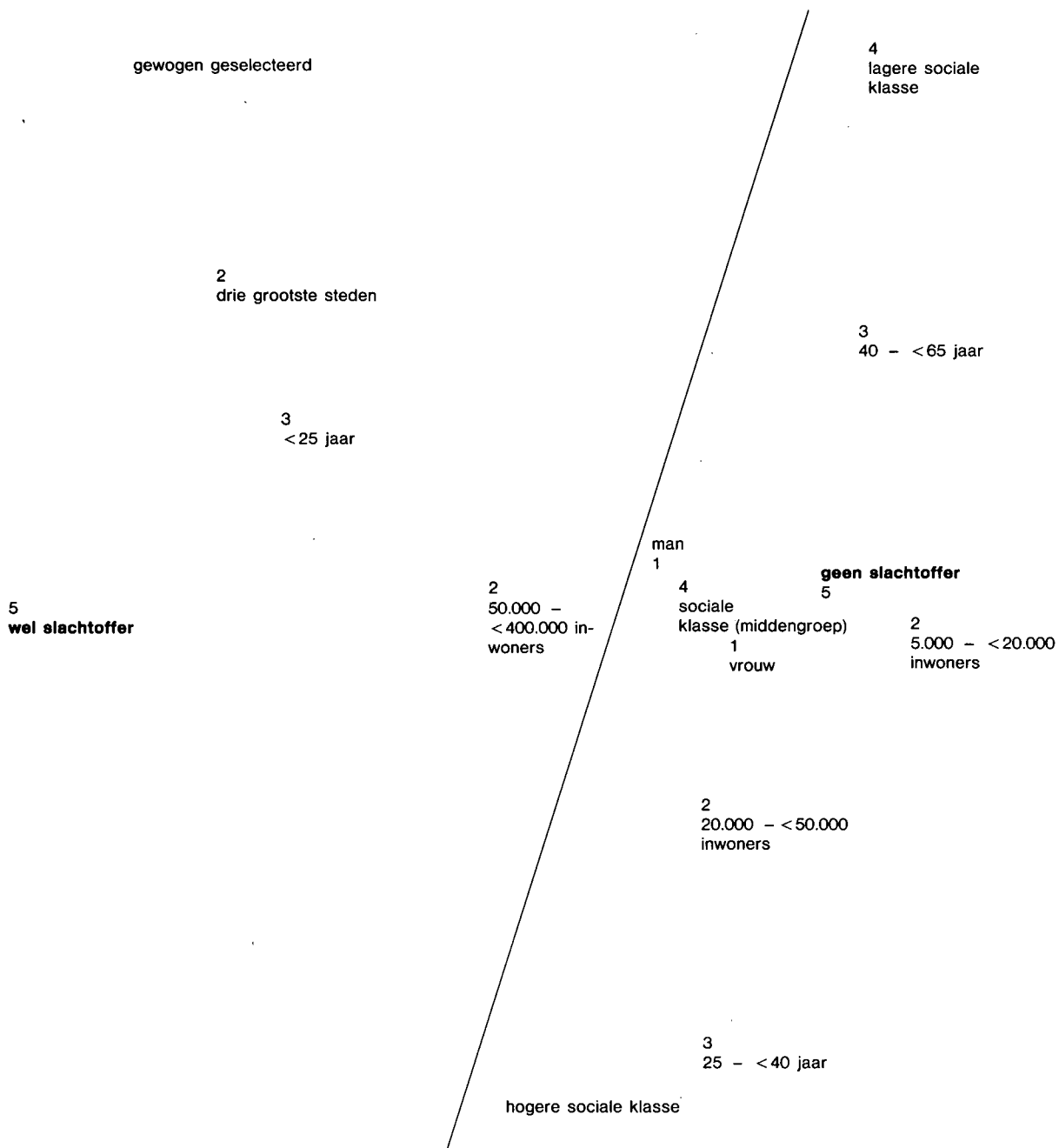
Mannen zijn iets vaker slachtoffer van een van de twaalf delicten, maar voor het delict handtastelijkheden met sexuele bedoelingen is dit uiteraard niet het geval. Het inzicht in de criminaliteitsrisico's van de verschillende bevolkingsgroepen kan dus nog worden vergroot wanneer naar de slachtofferpercentages per delicttype wordt gekeken. In bijlage V en VII hebben wij tabellen opgenomen, waarin per delicttype het percentage slachtoffers van de verschillende gemeentegroepen, leeftijdscategorieën, sociale klassen en geslachten is weergegeven voor beide jaren afzonderlijk. Hierbij zijn de percentages slachtoffers van de delicten (brom-)fietsdiefstal, autodiefstal en diefstal uit de auto berekend op basis van de aantallen bezitters onder de betreffende bevolkingsgroepen van dergelijke vervoermiddelen.

Uit de in bijlage VII opgenomen tabellen blijkt dat in 1977 vrijwel alle delicttypen sterk leeftijdsgevoelig waren. Bij scholieren lijken portefeuilles vaak gestolen te worden. Van studenten en scholieren wordt relatief vaak de fiets gestolen.

Handtastelijkheden met sexuele bedoelingen en bedreigingen zijn eveneens geconcentreerd bij de 16 t/m 24 jarigen. Evenals in 1976 waren de delicten inbraak, bromfietsdiefstal en autodiefstal evenwichtig over de leeftijdsklassen verdeeld. In hoofdstuk 2 is gebleken dat deze delicten vaak worden gepleegd in of nabij de eigen woning. Het verschil in levensstijl tussen de leeftijdsgroepen speelt bij de victimisatiekansen van deze delicten waarschijnlijk een kleinere rol dan bij typische straatedelicten als agressie en fietsendiefstal.

De delicten die het sterkste klassegebonden waren, zijn zakkenrollerij en in mindere mate inbraak bij particulieren.

De slachtofferpercentages van mannen en vrouwen lagen in 1977 vrij dicht bij elkaar. Het duidelijkst sexegebonden zijn de delicten bedreiging en aanranding. Verder blijken ook in 1977 mannen ruim twee keer zo vaak betrokken te zijn bij aanrijdingen buiten hun schuld dan vrouwen. Opmerkelijk is tenslotte het relatief hoge slachtofferpercentage voor zakkenrollerij onder vrouwen (mannen in 1977: 2,1 en vrouwen 2,7)

4.3 Een theoretische interpretatie van de gevonden relaties tussen enkele sociografische factoren en het slachtofferschap van criminaliteit

4.3.1 Een theoretische risico-analyse

De criminologie is van oudsher sterk dader-gericht geweest, d.w.z. dat het onderzoek in hoofdzaak betrekking had op de veronderstelde, typische kenmerken van de delinquent. In navolging van de klassieke rechercheur stelde de criminoloog zich primair de vraag welke personen een motief hebben om een misdrijf te plegen en vervolgens wie hiertoe in de gelegenheid zijn en wie hiervoor over de vereiste middelen beschikken. Degenen die aan deze drie voorwaarden voldoen plegen, zo wil de traditie, op de lijst van potentiële daders te worden geplaatst. In deze paragraaf willen wij proberen het victimologische spiegelbeeld van deze criminologische kernvraag te formuleren. Aan welke voorwaarden moet een burger voldoen om als potentieel slachtoffer te kunnen worden aangemerkt?

De pendant van de vraag naar het motief is de vraag naar de mate waarin iemand kenmerken heeft die hem/haar tot een aantrekkelijk doelwit voor bepaalde categorieën delinquenten maken. Men kan hierbij denken aan het bezit van luxe goederen (bijv. juwelen, antiek of een dure auto) of aan het bezit van bepaalde sexuele kenmerken. Deze kenmerken zullen wij voortaan de aantrekkelijkheidsfactor noemen. Het is duidelijk dat het bij deze factor niet alleen gaat om het bezit van bepaalde goederen of kenmerken maar evenzeer om de mate waarin men deze goederen of kenmerken tentoonspreekt. Iemand die zijn antieke klokken in een kamer aan de straatkant van zijn huis ophangt, heeft een grotere waarde op de aantrekkelijkheidsfactor voor inbraak dan iemand die dit niet doet.

Het victimisatierisico wordt verder bepaald door de mate waarin men potentiële delinquenten fysiek de mogelijkheid biedt een delict te plegen. Hierbij gaat het allereerst om de vraag of men woont in een gemeente of wijk waar veel potentiële delinquenten wonen of die althans door potentiële delinquenten wordt gefrequenteerd. Deze nabijheidsfactor heeft behalve een geografisch ook een sociaal aspect. Het aantal malen dat iemand in de nabijheid verkeert van potentiële delinquenten is sterk afhankelijk van zijn of haar levenswijze. Individuen die zich zelden buitenshuis begeven bieden aan potentiële delinquenten geen enkele gelegenheid om een vorm van straat-criminaliteit te plegen. Mensen die daarentegen vaak uitgaanscentra in de grote steden bezoeken zullen vaak in contact komen met potentiële delinquenten, ongeacht hun woonplaats. Fiselier (1978) heeft in dit verband de veronderstelling geuit dat het victimisatierisico groter is naarmate men vaker verkeert in voor iedereen toegankelijke ruimten (bijv. stationshal, openbaar vervoer, stadion). Uit een onderzoek in Londen is gebleken dat het victimisatierisico van agressieve delicten inderdaad nauw samenhangt met de frequentie waarmee men 's avonds uitgaat (Sparks, Genn, Dodd, 1977).

Behalve door de aantrekkelijkheidsfactor en de nabijheidsfactor wordt het victimisatierisico bepaald door de mate waarin men potentiële delinquenten de gelegenheid biedt een delict te plegen. Op het praktische vlak is dit afhankelijk van de mate waarin men omstandigheden schept of duldt die het plegen van een delict technisch mogelijk maken. Extreme voorbeelden hiervan zijn het niet afsluiten van woningen en auto's of het neerleggen van een portemonnaie in een open boodschappentas. De blootstelling aan criminaliteit heeft behalve een praktische ook een sociale dimensie. De mogelijkheid een delict te plegen is sterk afhankelijk van de mate waarin het doelwit wordt bewaakt. Mensen die slechts zelden in hun privéwoning aanwezig zijn, lopen een groter risico slachtoffer te worden van een inbraak (Cohen, Felson, 1978). Het gaat hierbij echter niet alleen om de mate waarin men zijn eigen goederen bewaakt. Ook buurt- of dorpsgenoten kunnen een bijdrage leveren aan de afscherming tegen criminaliteit. De mate waarin men van deze potentiële afscherming gebruik maakt, is ten dele een gedragskenmerk van het individu. Personen die zich vaak begeven in situaties waarin geen beroep kan worden gedaan op de hulp van derden, vergroten hierdoor hun victimisatierisico. De

mate van bewaking en bescherming is echter in belangrijke mate afhankelijk van de sociale, architectonische en planologische kenmerken van de buurt. Tenslotte zou ook de preventieve surveillance door de politie kunnen worden opgevat als een aspect van de blootstelling aan criminaliteit.

Samenvattend kan worden gesteld dat het victimisatierisico van individuele burgers wordt bepaald door drie hoofdfactoren. De eerste factor is de aantrekkelijkheidsfactor, d.w.z. de mate waarin iemand zichtbaar een aantrekkelijk doelwit is voor delinquenten. De tweede factor is de nabijheidsfactor. Deze factor heeft zowel een geografisch aspect (het wonen in de nabijheid van potentiële delinquenten) als een sociaal aspect (de hoeveelheid contacten met potentiële delinquenten als uitvloeisel van bepaalde leefgewoonten). De derde factor wordt gevormd door de mate waarin men het mogelijk maakt aan potentiële delinquenten een delict te plegen. Deze blootstellingsfactor heeft zowel technische of praktische aspecten als sociale aspecten (de aan- of afwezigheid van een vorm van bewaking of bescherming).

Een vergelijkbaar risico-schema als het hier besprokene vindt men bij Hindelang, Garofalo en Gottfredson (1978). In het door hen ontwikkelde 'life style/exposure model' wordt de aandacht in hoofdzaak gericht op de sociale aspecten van de nabijheidsfactor en de blootstellingsfactor d.w.z. op de hoeveelheid ontmoetingen met potentiële delinquenten in onbeschermdes situaties ten gevolge van bepaalde levensgewoonten. Bij de opstelling van een theoretische risico-analyse moeten naar ons oordeel de victimologische aantrekkelijkheid van de betrokkenen en de geografische nabijheid van potentiële delinquenten als zelfstandige factoren onderscheiden worden. Bepaalde levensgewoonten zijn voor vrouwen riskanter dan voor mannen, terwijl levensgewoonten die in een grote stad sterk risicoverhogend werken, dit in een dorp niet hoeven te zijn.

In schema 1 hebben wij de drie door ons onderscheiden hoofdfactoren en de belangrijkste aspecten en operationalisaties hiervan nog eens schematisch weergegeven.

Schema 1 Schematische weergave van een aanzet tot een risico-analyse van het persoonlijk slachtofferschap van delicten

<i>risicofactoren</i>	<i>aspecten</i>	<i>operationalisaties</i>
aantrekkelijkheidsfactor	bezit kostbaarheden	inkomensniveau, koopgedrag, inrichting huis, baar geld i.p.v. giraal geld
	sexuele kenmerken	jonge vrouwen (kledinggewoonten)
	symboolwaarde als rivaal	adolescenten (uitdagend gedrag)
nabijheidsfactor	wonen in nabijheid van delinquenten	wonen in grote stad, in zwak sociale wijk
	plaatsen bezoeken waar veel delinquenten komen	uitgaansgedrag, winkelgedrag, gebruik van openbaar vervoer
blootstellingsfactor	technopreventie	toegankelijkheid woning, fiets, auto enz. (hang- en sluitwerk)
	bewaking/bescherming	huis onbeheerd laten
		geïsoleerd wonen
		zich begeven in situaties waar geen hulp kan worden ingeroepen
		mate van hulpbereidheid of betrokkenheid van buurtgenoten

Het victimisatierisico van een persoon is groter naarmate de drie genoemde risico-factoren sterker op hem van toepassing zijn. De afwezigheid van één der drie factoren kan daarbij worden gecompenseerd door een hoge waarde

van één der andere factoren. Wanneer iemand ten gevolge van zijn woonomgeving en levensgewoonten zelden in de nabijheid van potentiële delinquenten verkeert, kan zijn victimisatierisico toch hoog zijn vanwege een hoge waarde op de aantrekkelijkheidsfactor (bijv. i.v.m. het bezit van een schilderijencollectie). Omgekeerd kan iemand met een zeer lage aantrekkelijkheidsfactor – bijv. een zwerver – toch een hoog victimisatierisico hebben vanwege de voortdurende nabijheid van potentiële delinquenten.

Voor de toetsing van de hier geformuleerde risico-analyse moeten studies worden uitgevoerd waarin de samenhangen worden onderzocht tussen de drie factoren en het victimisatierisico. Voor de meting van de waarden op de drie risicofactoren dienen gedetailleerde gegevens te worden verzameld over zowel de woonomstandigheden als de leefgewoonten van de te onderzoeken personen. In verband met het delict inbraak is het bijv. van belang te weten hoeveel kostbaarheden men in huis heeft, hoe vaak het huis onbeheerd is en hoe groot de toegankelijkheid ervan is (inclusief technopreventie) teneinde de waarde van respectievelijk de aantrekkelijkheidsfactor en de blootstellingsfactor te kunnen bepalen. Bij de categorie van de straatcriminaliteit (o.a. zakkenrollerij, bedreiging en aanranding) gaat het waarschijnlijk vooral om nadere gegevens over de mate waarin en de tijdstippen waarop men in publieke ruimten verkeert (woon-werk verkeer, winkelgewoonten, uitgaansgewoonten). Daarnaast lijkt het van belang te weten in welk sociaal milieu men doorgaans verkeert (de nabijheidsfactor). In tweede instantie zou vervolgens moeten worden bestudeerd wat de economische, sociale en psychologische achtergronden zijn van de verschillende aspecten van de drie risicofactoren. De mate waarin iemand zich in publieke ruimten ophoudt, kan zowel samenhangen met zijn/haar beroep – verpleegsters fietsen bijv. vaak in de avonden van of naar hun werk – als met zijn/haar psychologische kenmerken (sommige personen nemen van nature meer risico's dan anderen, of raken eerder bij ruzies e.d. betrokken). Het is duidelijk dat een meer verfijnde risico-analyse van het persoonlijk slachtofferschap van delicten een multidisciplinair karakter zal hebben.

4.3.2 *Toepassingsmogelijkheden van een victimologische risico-analyse*

Een victimologische risico-analyse kan voor verschillende doeleinden worden gebruikt. Met behulp ervan kunnen allereerst de specifieke risicogroepen van de verschillende delicttypen worden geïdentificeerd. Ook de burgers zelf kunnen aan de hand hiervan objectief bepalen of zij al dan niet tot een risicogroep behoren. Bij een belangrijk deel van de bevolking zal een dergelijke objectieve vaststelling van het eigen victimisatierisico de bestaande onrustgevoelens kunnen temperen. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan oudere mensen, met name vrouwen, en inwoners van kleinere gemeenten. Een objectieve risico-analyse kan wellicht fungeren als antidotum tegen bepaalde vormen van misdaadverslaggeving door de massamedia⁵). Van groot belang achten wij de verdiscontering van de geografische nabijheidsfactor in de risicoanalyses. Bij de voorbereiding van advertentiecampagnes e.d. op het gebied van de misdaadpreventie zou steeds de vraag moeten worden gesteld of de landelijke bevolking als doelgroep moet worden gekozen of dat men alleen de inwoners van bepaalde gemeenten zou moeten benaderen.

Voor de typische risicogroepen biedt de risico-analyse aanknopingspunten voor het nemen van preventieve maatregelen. Hierbij kan onderscheid worden gemaakt tussen preventieve maatregelen op het niveau van het individu (microniveau), op het niveau van de buurtinstellingen (mesoniveau) en op het niveau van de overheid (macroniveau). Voorbeelden van maatregelen op *microniveau* zijn verhuizen naar een kleinere gemeente of veiliger wijk, wijzigingen in het bestedingspatroon (geen antiek, dure electronica, juwelen of schilderijen kopen), wijzigingen in de inrichting van het huis (geen luxe goederen in de woonkamer), het afsluiten van (auto-)deuren, ramen en kelderboxen, de

⁵) J.J.M. van Dijk, *Publieke opinie en misdaad*, in: Justitiële Verkenningen, nr. 9, 1978 (themanummer 'De angst voor misdaad').

aanschaf van technopreventieve middelen (sluit- en hangwerk), wijziging in vrijetijdsbestedingspatronen (minder vaak van huis gaan, niet meer naar uitgaanscentra in de grote stad gaan, alleen in groepsverband uitgaan) en wijzigingen in vervoersgewoonten (niet meer per tram of trein reizen). Voorbeelden van maatregelen op *mesoniveau* zijn het verbeteren van de verlichting, het stimuleren van een actief sociaal verkeer in de wijk, de aanleg van woonerven en het opzetten van georganiseerde burenhulp. Op *macroniveau* kan worden gedacht aan wettelijke maatregelen, zoals het vaststellen van minimale beveiligingseisen waaraan auto's en woningen bij oplevering moeten voldoen. De invoering van de verplichte bromfietshelm kan worden gezien als een overheidsmaatregel die een preventieve werking heeft gehad op de criminaliteit⁶⁾. Ook de preventieve politie-surveillance kan worden opgevat als een vorm van misdaadpreventie door de overheid.

Op elk niveau kan met behulp van een risico-analyse worden vastgesteld wat de meest economische maatregelen zijn in materieel en immaterieel opzicht. De vermoedelijke verminderende effecten van bepaalde maatregelen en de kosten ervan in termen van geld of welzijn kunnen tegen elkaar worden afgewogen. Interessant daarbij lijkt vooral de vergelijking tussen het 'economische' rendement van maatregelen op de drie onderscheiden niveau's. Bij sommige delicttypen zijn waarschijnlijk primair preventiemaatregelen op het niveau van het individu geïndiceerd, terwijl bij andere delicttypen maatregelen op meso- of macroniveau economischer zijn. Het is duidelijk dat vooral aan het nemen van preventieve maatregelen op het niveau van het individu grote kosten verbonden kunnen zitten op de welzijnsdimensie, wanneer deze maatregelen een verhuizing inhouden of een ingrijpende verandering van levensgewoonten (bijv. op het gebied van de vrije tijdsbesteding). Ook de welzijnskosten van een maatregel op het macroniveau als het uitbreiden van de preventieve surveillance door politie-agenten kunnen echter aanzienlijk zijn (men denke aan voortdurende controles door politie-agenten op de openbare weg). Het lijkt ons, gezien het huidige kennisniveau, voorbarig om te proberen deze verschillende afwegingen van kosten en baten van maatregelen op de drie niveau's in één omvattend victimologisch crime prevention-model onder te brengen. Met name over de effectiviteit van de verschillende maatregelen is nog te weinig bekend. Bij de meting van deze effectiviteit doen zich enkele conceptuologische problemen voor die wij hier willen bespreken. De effecten van maatregelen op micro- of mesoniveau kunnen beperkt blijven tot het individu respectievelijk de buurt. Wanneer iemand uit een stad met hoge criminaliteitscijfers bijvoorbeeld verhuist naar een dorp, verkleint hij zijn eigen victimisatierisico aanzienlijk, maar het criminaliteitsprobleem in de betreffende stad wordt er niet kleiner door. Andersoortige maatregelen op micro- of mesoniveau kunnen een afwenteling inhouden van het victimisatierisico op burens, respectievelijk aangrenzende buurten. Dit afwentelingsverschijnsel kan een reden zijn om te kiezen voor preventiemaatregelen die ten minste de gehele regio bestrijken. Behalve dit afwentelingseffect, kan er een escalierend effect optreden bij misdaadpreventieve maatregelen: delinquenten kunnen hun methoden en technieken gaan perfectioneren, of de geweldscomponent erin vergroten in reactie op victimologische vormen van misdaadpreventie. Over de mate waarin dergelijke neveneffecten optreden is nog weinig bekend⁷⁾.

De veronderstelling van sommigen dat victimologische misdaadpreventie slechts kan leiden tot een substitutie naar tijd, aard en plaats van bepaalde delicten door andere delicten lijkt ons te pessimistisch. Een deel van de criminaliteit zal voortkomen uit diep in de sociale omgeving van delinquenten

⁶⁾ Andere voorbeelden van misdaadpreventieve maatregelen worden opgesomd in het WODC-rapport 'Criminaliteit en Technopreventie' van W. Buikhuisen en G.A. van Bergeijk (Den Haag, 1976), en in 'Crime as Opportunity' van P. Mayhew e.a. (London, 1976).

⁷⁾ Er bestaan aanwijzingen dat de betere beveiliging van bankfilialen in Nederland rond 1973 heeft geleid tot een toename van het aantal roofovervallen op postagentschappen en winkels (G.A. van Bergeijk en W. Ovaar, Uitvoeringsaspecten van roofovervallen, in: *Geweld in onze samenleving*, Den Haag, 1975). De afwenteling van criminaliteit naar aangrenzende wijken ten gevolge van bepaalde preventiemaatregelen op mesoniveau is in de Verenigde Staten reeds herhaaldelijk waargenomen.

of hun persoonlijkheid gewortelde oorzaken. Met betrekking tot deze vormen van criminaliteit kan victimologische misdaadpreventie nooit meer zijn dan symptoombestrijding (bijv. m.b.t. *drugs-related crime*). Hier is een meer traditionele, criminologische misdaadpreventie op micro-meso of macroniveau geïndiceerd en kan victimologische misdaadpreventie alleen in het voordeel van individuen of bepaalde buurten werken. Ten aanzien van de 'kleine criminaliteit' lijkt ons echter de veronderstelling gewettigd dat ten dele de gelegenheid de dief maakt. L. E. Cohen en H. Felson (1978) maken gebruik van een victimologische risico-analyse ter verklaring van de stijging van de criminaliteit in de Verenigde Staten gedurende de laatste decennia. De stijging kan volgens hen worden verklaard vanuit bepaalde wijzigingen in de gelegenheidsstructuren (meer luxegoederen en een meer uithuizige levensstijl van met name vrouwen en jongeren). Bij de beschrijving van de gelegenheidsstructuren hanteren zij begrippen die zijn ontleend aan de sociale ecologie. Een soortgelijke benadering kiest ook P. Törnudd (1978) in een rapport over de ontwikkeling van de misdaadcijfers in Finland sinds 1950.

De toename van bepaalde vormen van criminaliteit in Nederland moet naar onze mening eveneens goeddeels worden toegeschreven aan wijzigingen in de gelegenheidsstructuren. Als een van de belangrijkste oorzaken van deze toename gedurende de laatste decennia zien wij de verspreiding van het autobezit en de opkomst van de supermarkt. De auto is een aantrekkelijk en uiterst kwetsbaar object voor diefstal en vernieling. De diefstalbevorderende werking van de uitstalling van goederen in grote warenhuizen behoeft geen verdere toelichting (Fiselier, 1974).

Het uitgangspunt dat de gelegenheidsstructuren één van de belangrijkste oorzaken zijn van de kleine criminaliteit, leidt tot de gedachte dat victimologische misdaadpreventie in beginsel wel degelijk kan leiden tot een reductie van de criminaliteit op macroniveau (Repetto, 1976). Door op micro- of mesoniveau de gelegenheid tot het plegen van delicten te verkleinen kan de burger een bijdrage leveren aan het wegnemen van de oorzaken van de kleine criminaliteit. Een deel van de delicten wordt ongetwijfeld afgewenteld op burens of aangrenzende buurten. Een ander deel van de delicten zal echter niet worden gepleegd omdat de potentiële dader(s) op de betreffende plaats en tijd niet in verleiding worden gebracht of worden ontmoedigd. Ook de ontwikkeling van delinquente normen kan worden tegengegaan wanneer het plegen van kleine delicten wordt bemoeilijkt.

In onze visie moet een victimologische risico-analyse zoveel mogelijk aanknopingspunten bieden voor een beleid, gericht op de voorkoming van misdrijven. Dit standpunt brengt met zich mee dat wij ons niet in alle opzichten kunnen aansluiten bij de theoretische suggesties die recent door enkele Amerikaanse auteurs zijn gedaan. Hindelang, Garofalo en Gottfredson (1978) hebben een aanzet gegeven tot een theorie over het persoonlijk slachtofferschap van misdrijven, waarin zij de blootstelling aan criminaliteit primair in verband brengen met de gangbare sociale rolpatronen. Hun benadering beschouwen wij als zeer vruchtbaar. Binnen deze benadering blijven echter de risicoverhogende of verkleinende factoren die niet persoonsgebonden zijn buiten beschouwing. Wij denken hierbij bijvoorbeeld aan de geografische nabijheid van delinquenten en aan misdaadremmende of bevorderende kenmerken van de fysieke en sociale omgeving. In een persoonsgebonden theorie over victimisatie risico's maakt het geen verschil of men in de Bijlmermeer woont, in een dorp in de provincie of in een villadorp. Uit beleidsmatig oogpunt lijkt dit ons een nadeel. Voor beleidsmatige doeleinden op het gebied van de *crime prevention* dient de persoonsgebonden theorie van Hindelang c.s. daarom te worden aangevuld met analyses van lokale misdaadcijfers en met theorieën over risicoverhogende kenmerken van de sociale en/of fysieke omgeving (O. Newman, 1973; R. Jeffery, 1977).

4.3.3 Een poging tot interpretatie van de beschikbare gegevens

In de enquête waarover hier wordt gerapporteerd zijn slechts weinig gegevens verzameld over leefgewoonten en woonomstandigheden, zodat een

werkelijke toetsing van de theoretische risico-analyse nog niet kan plaatsvinden. Hier zullen wij daarom slechts nagaan of de in de vorige paragraaf geconstateerde verschillen qua victimisatie tussen enkele grote bevolkingsgroepen interpreteerbaar zijn binnen het geschetste theoretische kader.

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk hebben we gezien dat een jeugdige leeftijd de belangrijkste risicoverhogende factor is voor criminaliteit in het algemeen. De oorzaak hiervan ligt om te beginnen bij de grotere hoeveelheid contacten die jongeren hebben met potentiële 'delinquenten', d.w.z. met hun leeftijdsgenoten. In schoolgebouwen, in kleedkamers van sportverenigingen en in discobars e.d. worden op grote schaal portemonnaie's e.d. gestolen. Onder scholieren en studenten wisselen bovendien veel fietsen van eigenaar. De doorslaggevende invloed van de nabijheidsfactor blijkt vooral uit het extreem hoge percentage slachtoffers onder de groep 16-25 jarigen met een inkomen beneden de f 9.000,-. Van deze goeddeels uit scholieren en studenten bestaande groep was in 1977 44% het slachtoffer van één of meer delicten. Dit hoge percentage lijkt niet een gevolg te kunnen zijn van het bezit van een relatief grote hoeveelheid kostbaarheden. Het is veeleer een gevolg van een actieve deelname aan de semi-delinquente subcultuur van de jongeren.

Het relatief lage slachtofferpercentage voor vermogensdelicten van gepensioneerden is vermoedelijk een uitvloeisel van het aan huis gebonden zijn van deze groep. Hun contacten met potentiële delinquenten zijn relatief gering. Hun huizen blijven zelden onbeheerd achter.

De relatief hoge slachtofferpercentages voor bedreiging en handtastelijkheden onder de 16-25 jarigen lijkt behalve van de nabijheidsfactor een gevolg van de aantrekkelijkheidsfactor. De meeste mannen die op straat vrouwen lastig vallen, kiezen als hun slachtoffer waarschijnlijk bij voorkeur jonge meisjes. De zeer grote oververtegenwoordiging van de jongeren onder de slachtoffers van het delict bedreiging op straat, lijkt op het eerste gezicht moeilijk te verklaren. Dit gegeven is in strijd met de bij velen levende notie dat juist de minst weerbaren, d.w.z. de oudere mensen, het slachtoffer plegen te worden van 'straatterreur'. Uit verschillende studies is echter gebleken dat het overheersende motief achter veel uitingen van straatschenderij de hang naar bravoure is. Dit bravoure-motief brengt logischerwijze met zich mee dat als 'tegenstanders' geen weerloze bejaarden maar juist leeftijdsgenoten worden gekozen⁸⁾.

De op één na belangrijkste risicoverhogende factor is het wonen in één der grote steden. De verklaring hiervoor moet waarschijnlijk primair worden gezocht in de geografische nabijheidsfactor. Uit een onderzoek van Dr. C. van der Werff⁹⁾ is gebleken dat in de grote steden relatief veel mensen wonen die voor een misdrijf zijn veroordeeld. Uit dit onderzoek blijkt tevens dat juist de in een grote stad woonachtige (ex-)delinquenten de misdrijven waarvoor zij veroordeeld werden, meestal hebben gepleegd in hun eigen stad (zie bijlage XI). Ook de zogenaamde self-report studies – onderzoeken waarbij aan een steekproef uit de bevolking wordt gevraagd of men wel eens een delict heeft gepleegd – hebben uitgewezen dat de inwoners van een grote stad relatief vaak delicten plegen. De inwoners van een grote stad komen hierdoor, ongeacht hun levenswijze, vaker in contact met potentiële delinquenten.

Het hogere slachtofferpercentage voor inbraak en zakkenrollerij onder de hogere milieu's moet waarschijnlijk primair worden gezien als een gevolg van de aantrekkelijkheidsfactor. Bij deze groep burgers valt, zoals dat heet, 'meer te halen'. De nabijheidsfactor heeft daarentegen waarschijnlijk een relatief lage waarde. Men woont in de betere buurten van de grote steden of in tuinsteden en maakt relatief weinig gebruik van het openbaar vervoer. De blootstelling aan criminaliteit tenslotte lijkt relatief groot te zijn. Alleenstaande

⁸⁾ J.J.M. van Dijk, Dominantiegedrag en geweld, Een multidisciplinaire visie op de veroorzaking van geweldmisdrijven, Nijmegen, 1977.

⁹⁾ Steekproef uit CBS-bestanden van 1966.

woningen zijn kwetsbaarder voor inbraken, insluipingen en vernielingen dan flats. In de hogere milieu's bezit men bovendien relatief veel (dure) auto's, hetgeen het risico van autodiefstal, diefstal uit de auto en vernieling vergroot. Bovendien laten mensen uit de hogere milieu's hun huizen vaker onbeheerd achter ten gevolge van langere vakanties en een actiever uitgaansleven.¹⁰⁾ De grotere blootstelling aan criminaliteit wordt enigszins gecompenseerd door de grotere hoeveelheid technopreventieve middelen waarover de hogere milieu's beschikken. Uit de slachtofferenquôte blijkt echter dat dit verschil niet groot is.

Tenslotte moet nog worden stilgestaan bij het (geringe) verschil qua slachtofferpercentages tussen mannen en vrouwen. Uit de enquêteresultaten blijkt dat de verschillen tussen de slachtofferpercentages van de geslachten het grootst zijn bij de middelste leeftijdsgroepen (25 tot 55 jaar). Hier bedraagt het verschil 5 à 6 procent. Bij de leeftijdsgroepen 16 tot 25 jaar en 55 jaar of ouder zijn de verschillen slechts bijzonder gering. De ouderlijke rol van de vrouw brengt waarschijnlijk een geringer aantal contacten met vreemden met zich mee en dus ook met potentiële delinquenten. Uit een analyse van Fiselier (1978) is gebleken dat het victimisatierisico van vrouwen die buitenshuis werken hoger is dan van vrouwen die in het huishouden werken. Het gegeven dat het verschil tussen de slachtofferpercentages van de sexen in 1977 iets kleiner was dan in 1976 hangt wellicht samen met de veranderde positie van de vrouwen in de Nederlandse samenleving.

4.4 Samenvatting

De gemiddelde Nederlander heeft jaarlijks een kans van $\pm 20\%$ om het slachtoffer te worden van één of meer delicten. Deze slachtofferkans is groter of kleiner al naar gelang een individu bepaalde kenmerken heeft. Uit de uitgevoerde multivariate analyse blijkt dat het belangrijkste risicoverhogende kenmerk bestaat uit een leeftijd tussen de 16 en 25 jaar. Het voldoen aan dit kenmerk leidt tot een verdubbeling van het victimisatierisico. Het belangrijkste risicoverkleinende kenmerk is een leeftijd boven de vijftenzestig jaar. Sterk risicoverhogend is ook het inwonerschap van een gemeente met meer dan 100.000 inwoners, terwijl het inwonerschap van een gemeente met minder dan 20.000 inwoners juist risicoverkleinend werkt. De invloed van iemands klaspositie en sexe op het victimisatierisico is minder groot. Het behoren tot de hogere sociale milieu's brengt een iets groter victimisatierisico met zich mee. Dit zelfde geldt voor het man-zijn.

Het risico van een burger om slachtoffer te worden van een delict lijkt te worden bepaald door drie factoren. De eerste factor bestaat uit de mate waarin men een aantrekkelijk doelwit vormt voor criminaliteit in economisch of psychologisch opzicht. Wij hebben deze factor de aantrekkelijkheidsfactor genoemd. De tweede factor heeft betrekking op de hoeveelheid ontmoetingen die men heeft met potentiële delinquenten. Dit is zowel afhankelijk van iemands woonplaats als van zijn/haar leefgewoonten. Deze factor noemden wij de nabijheidsfactor. De laatste factor bestaat uit de mate waarin men zichzelf en/of de eigen bezittingen blootstelt aan vormen van criminaliteit. Deze blootstellingsfactor heeft zowel een technische als een sociale component. De technische component heeft betrekking op de toegankelijkheid van het doelwit. De sociale component heeft betrekking op de bewaking respectievelijk bescherming ervan.

In de laatste paragraaf is geprobeerd de uitkomsten van de empirische risico-analyse te interpreteren met behulp van de drie onderscheiden risicofactoren. De geconstateerde verschillen qua victimisatierisico leken vooral te moeten worden gezien als een effect van de nabijheidsfactor. Het hoge victimisatierisico van jonge mensen lijkt een gevolg te zijn van een levenswijze die veel ontmoetingen met potentiële (jeugd-)delinquenten met zich mee

¹⁰⁾ Enquête vrijetijdsbesteding, 1975. Zie Sociaal en Cultureel Rapport 1976 (Sociaal en Cultureel Planbureau, Rijswijk).

brengt. Het hoge slachtofferpercentage onder inwoners van de grote steden lijkt een logische consequentie van het relatief grote aantal potentiële delinquenten dat daar woont. Het hoge victimisatierisico dat leden van de hogere milieu's hebben, lijkt niet te kunnen worden verklaard vanuit de nabijheidsfactor. Hierbij lijkt zowel de aantrekkelijkheidsfactor (veel bezittingen) als de blootstellingsfactor (vrijstaande huizen met tuindeuren) een rol te spelen. De relatief kleine victimisatierisico's van bejaarden en vrouwen tussen de 25 en 50 jaar (zonder werk buitenshuis) lijken weer wel in verband te staan met de nabijheidsfactor. Deze beide groepen zijn immers sterk aan huis gebonden, zodat zij minder vaak met potentiële delinquenten in aanraking komen. Dit heeft tevens tot gevolg dat hun huizen voortdurend bewaakt worden (blootstellingsfactor).

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat iemands kans om slachtoffer te worden van een delict groter is naarmate hij/zij actiever deelneemt aan het sociale verkeer buiten de kring van het eigen huishouden. Vanuit dit gezichtspunt bezien is een hoog victimisatierisico de prijs die men betaalt voor een moderne, stedelijke levensstijl.

5.1 Inleiding

Reeds lang is bekend dat niet alle delicten, waarvan individuele burgers slachtoffer worden, door deze aan de politie worden gemeld. Naar de omvang van deze 'verborgen criminaliteit' kon echter slechts worden gegist. Een slachtofferenquête biedt langs twee verschillende wegen een mogelijkheid om het *dark number* vast te stellen. Ten eerste kan op basis van het slachtofferpercentage onder de geënquêteerden worden geschat hoeveel burgers het slachtoffer van een delict zijn geworden. Deze vrij nauwkeurige schatting van de werkelijke omvang kan worden vergeleken met de cijfers uit de politiestatistiek. Ten tweede kan in een slachtofferenquête rechtstreeks aan de geënquêteerde slachtoffers worden gevraagd of zij van het gebeuren aangifte bij de politie hebben gedaan. Dit laatste zogenaamde 'meldingspercentage' geeft een rechtstreeks inzicht in de verhouding tussen de feitelijk voorgekomen en de geregistreerde criminaliteit. Het meldingspercentage is bovendien ook op zichzelf interessant. Een laag meldingspercentage kan immers een aanwijzing zijn dat de politie als handhaver van de rechtsorde het vertrouwen van de bevolking heeft verloren. Een laag meldingspercentage betekent in ieder geval dat de overheid bij het voeren van een beleid ter voorkoming van criminaliteit niet kan afgaan op de bij de politie aanwezige informatie. Een belangrijk deel van het te bestrijden verschijnsel onttrekt zich dan immers aan de waarneming van de politie.

5.2 De ontwikkeling van de landelijke meldingspercentages

In tabel 8 is weergegeven welk percentage van de slachtoffers van de verschillende delicttypen aangifte van het delict bij de politie hebben gedaan.

Tabel 8 Percentage van de delicten dat bij de politie werd gemeld en het aantal slachtoffers waarop gepercenteerd is

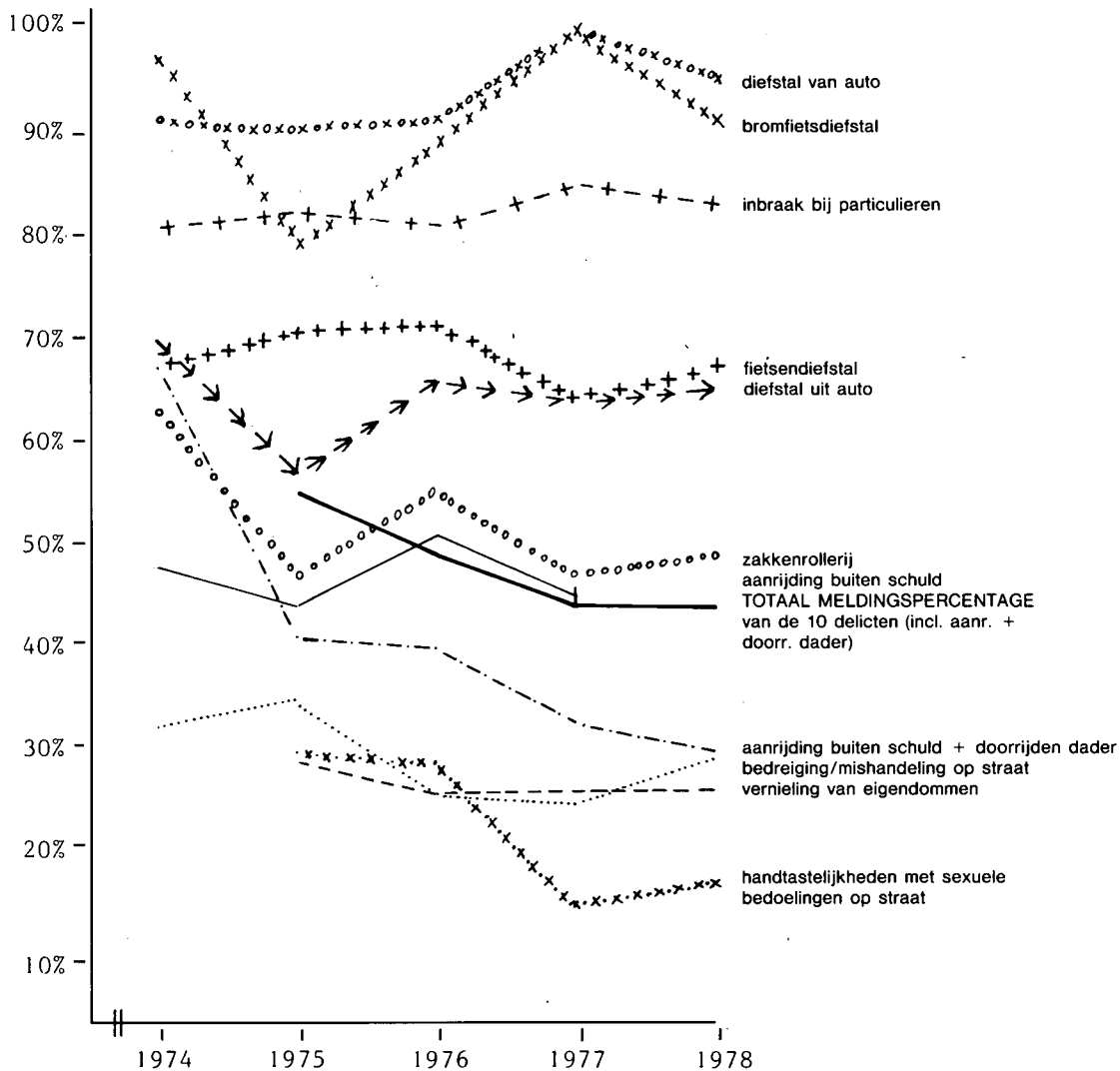
	1978		1977		1976		1975		1974*)	
	absoluut	%	absoluut	%	absoluut	%	absoluut	%	absoluut	%
zakkenrollerij/diefstal van de portemonnaie	261	49	279	47	321	55	62	47	56	63
vernieling	792	26	773	26	600	26	112	29		
aanrijding buiten schuld			733	45	746	51	161	44	134	48
aanrijding buiten schuld + doorrijden dader	103	30	105	33	100	40	30	41	19	68
inbraak	123	83	140	85	119	81	101	82		81
diefstal van de auto	20	95	40	100	32	91	10	90	11	91
diefstal uit de auto	147	65	164	64	191	66	34	57	50	70
fietsendiefstal	452	67	510	64	483	71	316	70		67
bromfietsdiefstal	57	91	66	100	64	89	34	79	34	97
bedreiging	286	29	289	25	258	26	133	35		32
handtastelijkheden met seksuele bedoelingen	145	17	163	15	131	29	78	30		
totaal der 10 delicten inclusief aanrijden + doorrijden dader	2386	44	2531	44	2289	49	910	55		

*) Inbraak, bedreiging en fietsendiefstal zijn in 1974 gebaseerd op de voorjaarsmeting in 1975 en de najaarsmeting in 1974 (zie WODC-rapport Omvang en Ontwikkeling van de criminaliteit, 1977).

Uit tabel 8 blijkt dat het meldingspercentage per delicttype aanzienlijk

verschilt. De meer ernstige vermogensdelicten – autodiefstal en inbraak – worden vrijwel altijd bij de politie gemeld. De tegen de persoon gerichte delicten bedreiging en aanranding worden echter slechts in een kwart van de gevallen bij de politie gemeld. Van gevallen van zakkenrollerij wordt ongeveer de helft gemeld, terwijl het delict vernielingen slechts in een kwart van de gevallen gemeld werd. De meldingspercentages van 1977 en 1978 verschillen nauwelijks van die van 1976. Een uitzondering hierop vormt het delict handtastelijkheden met seksuele bedoelingen dat een duidelijke daling van het meldingspercentage laat zien¹). Over een wat langere periode bezien vertonen meerdere meldingspercentages een dalende trend. Dit geldt met name voor de delicten fietsendiefstal, bedreiging op straat, doorrijden na ongeval en handtastelijkheden met seksuele bedoelingen. Het deel van de criminaliteit dat verborgen blijft voor de politie is dus de laatste jaren significant groter geworden. Deze ontwikkeling kan ook worden afgelezen uit de grafische voorstelling in figuur 3.

figuur 3.
Percentage van de delicten dat bij de politie werd gemeld.

5.3 Motieven om geen aangifte te doen

Om een inzicht te verkrijgen in motieven om geen aangifte bij de politie te doen werd in de enquête aan de niet-melders de vraag gesteld waarom er geen melding plaats had gevonden.

Evenals in 1976 wordt van de volgende vier hoofdcategorieën gebruik gemaakt om de motieven, die per delicttype nogal verschillen, weer te geven. De eerste categorie bevat antwoorden als 'niet ernstig genoeg', 'niet de moeite waard', '(brom)fiets al teruggevonden', 'onderling geregeld', 'was oude fiets', 'niet nodig' en 'dader was bekende'. De slachtoffers geven ons inziens met dergelijke antwoorden te kennen dat zij het gebeurde zelf niet strafwaardig achten. Met andere woorden zij zijn van oordeel dat het hier niet om een echt misdrijf gaat. Bij de agressieve misdrijven wordt als motief vaak genoemd 'zelf opgelost'. Ook van degenen die dit antwoord hebben gegeven, nemen wij aan dat zij het overbodig hebben gevonden om de politie in te schakelen. Hierbij moet worden bedacht dat het inschakelen van de politie bij misdrijven tegen de persoon uitsluitend een psycho-hygiënische of symbolische functie kan vervullen. Financiële schadeloosstelling is hier immers doorgaans niet aan de orde.

De tweede categorie bevat antwoorden als 'heeft geen zin', 'wist framenummer niet', 'gebeurde op de kermis', 'haalt niets uit' en 'je krijgt hem toch niet terug'. De slachtoffers die zulke antwoorden geven, hebben geen aangifte gedaan omdat zij menen bij een aangifte geen belang te hebben. De kans dat de politie het gestolene en/of de dader kan achterhalen achten zij zo klein dat zij zich de moeite van een aangifte liever besparen.

De derde categorie antwoorden bestaat uit een verwijt of beschuldiging aan het adres van de politie. De meest voorkomende opmerking binnen deze categorie luidt: 'de politie doet toch niets'. De slachtoffers die zo'n antwoord geven, zijn van mening dat een aangifte zelden of nooit tot de opsporing van buit of dader leidt en zij beschouwen dit bovendien als een duidelijke tekortkoming van de politie.

De vierde categorie antwoorden wordt gevormd door de opmerking 'ik durfde niet'. Dit antwoord kan duiden op angst voor represailles van de zijde van de dader. Het kan echter ook betekenen dat het bewuste slachtoffer drempelvrees had om een delict op het politiebureau te gaan melden.

In tabel 9 is er per delicttype weergegeven welke percentages van de antwoorden tot de vier besproken categorieën behoorden. Aangezien het aantal niet-gemelde gevallen van bromfietsdiefstal, autodiefstal en inbraak zeer klein was, zijn deze delicten buiten beschouwing gelaten.

¹⁾ Deze daling moet ten dele worden gezien als een effect van de gewijzigde samenstelling van de steekproef, i.c. van de opname van de 16-18-jarigen (zie bijlage III). Ook los van dit effect vertoont het meldingspercentage echter een daling.

Tabel 9 Verdeling van de antwoorden op de vraag waarom geen aangifte werd gedaan in 1976 en 1977

waarom geen aangifte	fietsen-diefstal		diefstal uit de auto		zakkenrollerij		handtas-telikheden met sex.bed.		bedreiging		vernieling	
	'76	'77	'76	'77	'76	'77	'76	'77	'76	'77	'76	'77
niet nodig	43	35	34	43	25	28	59	72 ^{*)}	65	67 ^{**)}	35	34
zinloos	40	48 ^{***)}	47	36	69	63	18	17	20	18	48	49
politie doet toch niets	6	11	-	-	-	-	-	-	-	-	9	10
durfte niet	-	-	-	-	-	-	10	5	4	2	-	-
anders/ weet niet	11	6	19	21	6	9	13	6	11	13	8	7
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	172	228	73	61	137	158	97	133	186	235	519	684

^{*)} De helft van deze niet-meldingen zijn door het slachtoffer 'zelf opgelost'.

^{**)} 60% van deze niet-meldingen zijn door het slachtoffer 'zelf opgelost'.

^{***)} 30% van deze niet-meldingen hadden als oorzaak dat men zelf het framenummer niet kende.

In de motieven die men had om van een delict geen aangifte bij de politie te doen zijn in 1977 ten opzichte van 1976 geen wijzigingen opgetreden. Het motief 'niet nodig' werd genoemd door de meerderheid van de slachtoffers van bedreiging en aanranding. Veel van deze slachtoffers gaf als antwoord dat zij de zaak 'zelf hadden opgelost'. Dit gedeelte van de 'verborgen criminaliteit' wordt door de slachtoffers vermoedelijk niet als criminaliteit gezien. De opmerkelijke afname van het meldingspercentage bij het delict aanranding kan dus niet zonder meer worden beschouwd als een motie van wantrouwen tegenover de politie.

Wel vormt deze uitkomst een aanwijzing dat vrouwen die op straat worden lastig gevallen om welke reden dan ook meer dan vroeger genegen zijn hun eigen boontjes te doppen. De vraag of men deze ontwikkeling als een vorm van informele conflictoplossing moet toejuichen of als vorm van eigenrichting moet betreuren kan op grond van dit soort enquêtegegevens niet worden beantwoord.

De slachtoffers van de delicten zakkenrollerij, vernieling en fietsendiefstal die geen aangifte hebben gedaan geven hiervoor in meerderheid als reden op dat een aangifte toch niets uithaalt. Uit deze antwoorden blijkt een defaitistische houding van de bevolking ten aanzien van de opsporingscapaciteit van de politie. Bij deze zelfde delicten laat een deel van de niet-melders zich ook kritisch uit over de inzet van de politie ('de politie doet toch niets').

5.4 Welke slachtoffers doen geen aangifte?

In de vorige paragraaf hebben wij de motieven besproken die de niet-melders hadden voor hun besluit om geen aangifte te doen. Deze factoren die het wel of niet doen van een aangifte bepalen, kunnen echter ook op een meer indirecte wijze worden bestudeerd. Zo kan allereerst worden gekeken welk soort delicten niet of juist wel wordt aangegeven. Het ligt bijvoorbeeld voor de hand dat de meer ernstige delicten – bijvoorbeeld delicten die veel schade hebben veroorzaakt – eerder zullen worden aangegeven. Vervolgens kan worden nagegaan of het al dan niet doen van aangifte wellicht samenhangt met bepaalde kenmerken van de slachtoffers.

Aangezien de delicttypen in geheel verschillende opzichten variaties qua ernst vertonen – bij de agressiedelicten varieert het letsel terwijl bij de vermogensdelicten het schadebedrag varieert – moet per delicttype afzonderlijk worden gekeken met welke kenmerken van de delicten en/of de slachtoffers

de beslissing om wel of niet aangifte te doen, samenhangt. Ook deze analyses hebben wij uitgevoerd met behulp van stapsgewijze regressie-analyses. Dit betekent dat eerst bepaald is welk kenmerk van de delicten of de slachtoffers de sterkste samenhang met de meldingsbeslissing vertoont. Daarna is gekeken welk ander kenmerk van de delicten of slachtoffers onder constanthouding van het als eerste gekozen kenmerk, de sterkste samenhang met de meldingsbeslissing vertoont, en zo verder. De analyse werd gestopt als géén der volgende kenmerken meer dan 1% van de variantie in de meldingsbeslissing kon verklaren. Hieronder zullen wij bij wijze van voorbeeld de uitkomsten bespreken van de analyses van het meldingsgedrag bij de delicttypen inbraak en bedreiging, (de resultaten van de andere analyses zijn opgenomen in bijlage XII).

Tabel 10 De samenhang tussen kenmerken van het delict en het slachtoffer enerzijds en de meldingsbeslissing anderzijds bij het delict inbraak; uitkomsten van een stapsgewijze regressie-analyse

<i>N = 123</i>	<i>multiple correlatie coëfficiënt</i>	<i>verande- ring in R²</i>	<i>enkelvou- dig corre- latie coëfficiënt</i>	<i>standaard partiële regressie coëfficiënt</i>
's-nachts deuren op slot en ramen dicht	0.16	0.03	- 0.16	- 0.18
extra nachtslot en/of grendel	0.22	0.02	0.16	0.16
waarde van het gestolene	0.26	0.02	- 0.11	- 0.15
gemeentegrootte	0.28	0.01	- 0.12	- 0.12
leeftijd van de ondervraagde	0.30	0.01	- 0.10	- 0.12

Uit tabel 10 blijkt dat de slachtoffers die maatregelen hadden getroffen om een inbraak te voorkomen vaker naar de politie zijn gelopen dan de andere slachtoffers. Het nemen van misdaadpreventieve maatregelen gaat dus niet samen met de opvatting dat de overheid geen taak meer heeft bij de bestrijding van criminaliteit. Opmerkelijk is de uitkomst dat degenen die extra maatregelen hebben getroffen, zoals het aanleggen van grendels e.d., juist wat minder aangifte bij de politie doen. Bij deze laatste groep zou sprake kunnen zijn van verlies aan vertrouwen in de politie. Behalve deze factor blijkt vooral de waarde van de gestolen goederen een rol te spelen bij de meldingsbeslissing. Tenslotte blijkt nog dat inwoners van kleinere gemeenten en oudere mensen wat eerder geneigd zijn om de politie van een gepleegde inbraak in kennis te stellen.

Tabel 11 De samenhang tussen kenmerken van het delict en het slachtoffer enerzijds en de meldingsbeslissing anderzijds bij het delict bedreiging; uitkomsten van een stapsgewijze regressie-analyse

<i>N = 272</i>	<i>multiple correlatie coëfficiënt</i>	<i>verande- ring in R²</i>	<i>enkelvou- dig corre- latie coëfficiënt</i>	<i>standaard partiële regressie coëfficiënt</i>
welk tijdstip was bedreiging	0.17	0.03	0.17	0.19
letsel	0.25	0.03	- 0.16	- 0.16
wel of geen wapen gebruikt bij bedreiging	0.29	0.02	- 0.14	- 0.15
gemeentegrootte	0.32	0.02	- 0.12	- 0.13
leeftijd van de ondervraagde	0.34	0.02	- 0.14	- 0.13

Uit tabel 11 blijkt dat bedreigingen die overdag hebben plaatsgevonden vaker bij de politie worden gemeld²⁾. Het doen van aangifte blijkt verder vooral afhankelijk te zijn van de ernst van het letsel en het eventuele gebruik van een

²⁾ Dit gegeven maakt duidelijk dat dossieronderzoeken naar het delict mishandeling geen juist beeld geven van de tijdstippen waarop deze delicten doorgaans worden gepleegd. De mishandelingen e.d. die na zonsondergang plaatsvinden zijn immers in de politiedossiers systematisch ondervertegenwoordigd.

wapen. Ook bij dit delict blijkt weer dat inwoners van kleinere gemeenten en oudere mensen wat eerder geneigd zijn om de politie te waarschuwen.³⁾

In het algemeen blijkt uit de analyses dat de meldingsbeslissing primair wordt bepaald door de factor materiële schade en daarnaast door het wel of niet genomen hebben van misdaadpreventieve maatregelen. Bij een aantal delicttypen blijkt verder dat inwoners van kleinere gemeenten en oudere mensen los van de ernst van de zaak iets eerder geneigd zijn om aangifte te doen. Bij sommige delicttypen liggen deze laatste relaties echter andersom of zijn afwezig (bijv. bij diefstal uit de auto). De systematische samenhangen tussen de sociale posities van de slachtoffers en de meldingsbeslissingen, die door sommige auteurs zijn verondersteld (Robert, 1977) blijken in ons materiaal nauwelijks aantoonbaar te zijn.

5.5 De plaatselijke meldingspercentages

Uit de regressie-analyse is gebleken dat inwoners van kleinere gemeenten vaker aangifte van bepaalde categorieën delicten doen dan de inwoners van grotere gemeenten.

Om lokale verschillen te kunnen signaleren hebben wij, evenals bij de slachtofferpercentages, een vergelijking gemaakt tussen de jaarpercentages van de zeven gemeentegroepen naar gemeentegrootte en van de vier grootste steden afzonderlijk. Hierbij is gekeken naar de meldingspercentages van alle delicttypen gezamenlijk.

Tabel 12 Meldingspercentages van de tien delicten (inclusief aanrijden + doorrijden van de dader) die bij de politie zijn gemeld, onderverdeeld naar gemeentegrootte

	<i>aantal slacht- offers in 1976</i>	<i>aantal slacht- offers in 1977</i>	<i>meldings- percentage in 1976</i>	<i>meldings- percentage in 1977</i>
Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	619	738	48%	40%*)
100.000- < 400.000 inwoners	417	480	45%	44%
50.000- < 100.000 inwoners	339	380	55%	47%
20.000- < 50.000 inwoners	450	512	47%	45%
10.000- < 20.000 inwoners	246	225	52%	43%
5.000- < 10.000 inwoners	164	147	59%	49%
- < 5.000 inwoners	53	47	49%	60%
totaal	2289	2531	49%	44%

*) significante afname van het meldingspercentage.

Uit tabel 12 blijkt dat het meldingspercentage van de tien delicttypen gezamenlijk geen duidelijke samenhang vertoont met de grootte van de woonplaats. De meldingspercentages liggen in de kleinere gemeentes en dorpen niet veel hoger dan in de grotere plaatsen. Ook deze tabel wijst echter wel in de richting van lagere meldingspercentages in de grotere steden.

De uitsplitsing van de gegevens van de vier-grootste steden heeft, zoals uit tabel 13 blijkt aan het licht gebracht dat in Amsterdam een significante daling is opgetreden van het meldingspercentage, terwijl de percentages in Rotterdam en Den Haag ongewijzigd zijn gebleven. Ook in Utrecht lijkt een daling te zijn opgetreden.

³⁾ De meldingspercentages per delict van de sociografische variabelen (geslacht, leeftijd, sociale klasse, gemeentegrootte) zijn te vinden in bijlage XIII.

Tabel 13 Meldingspercentages van de tien delicten (incl. aanrijden + doorrijden van de dader) die bij de politie in de vier grote steden zijn gemeld in 1976 en 1977

	<i>aantal slacht- offers in 1976</i>	<i>aantal slacht- offers in 1977</i>	<i>meldings- percentage in 1976</i>	<i>meldings- percentage in 1977</i>
Amsterdam	335	481	43%	34%*)
Rotterdam	134	137	58%	59%
Den Haag	157	121	43%	43%
Utrecht	51	93	35%	29%

*) significante afname van het meldingspercentage

Bestudering van tabel 13 leert verder dat de hoogte van de meldingspercentages in de vier grootste steden nogal uiteenlopen. Er bestaan kennelijk in dit opzicht per stad markante verschillen. In tabel 14 hebben wij daarom een vergelijking gemaakt tussen het gemiddelde meldingspercentage van de zeventien grootste steden over 1976 en 1977.

Tabel 14 Meldingspercentages van de tien delicten (incl. aanrijden + doorrijden van de dader) die in een gemiddelde periode van 12 maanden bij de politie in de 17 grote steden zijn gemeld (1976 en 1977)

	<i>aantal slachtoffers</i>	<i>gemeld percentage</i>
Amsterdam	816	- 37%
Rotterdam	271	+ 58%
Den Haag	278	42%
Utrecht	144	- 31%
Eindhoven	120	48%
Haarlem	31	42%
Groningen	93	45%
Tilburg	82	42%
Nijmegen	66	44%
Enschede	60	+ 67%
Apeldoorn	47	47%
Arnhem	48	52%
Zaanstad	30	47%
Breda	67	34%
Maastricht	17	-
Dordrecht	69	51%
Leiden	41	46%
Overige gemeenten	2548	+ 49%

Het gemiddeld meldingspercentage in de 17 grote steden komt neer op 43% (N = 2280).

- = de afwijking naar beneden t.o.v. het gemiddelde is significant ($p < 0,5$)

+ = de afwijking naar boven t.o.v. het gemiddelde is significant ($p < 0,5$)

Uit tabel 14 blijkt dat de meldingspercentages in Amsterdam en Utrecht significant lager zijn dan in de andere grote steden. Tevens blijkt dat de meldingspercentages in Rotterdam en Enschede significant hoger zijn dan het gemiddelde meldingspercentage in de zeventien grootste gemeenten.

Bovendien blijkt uit tabel 14 dat in de overige gemeenten aanzienlijk meer bij de politie gemeld wordt dan in de meeste van de zeventien grote steden.

5.6. De relatie tussen hoge slachtofferpercentages en lage meldingspercentages

In hoofdstuk 3 hebben we gezien dat de slachtofferpercentages van Amsterdam en ten dele ook van Utrecht significant hoger waren dan elders, terwijl Rotterdam juist een significant lager slachtofferpercentage liet zien. In de vorige paragraaf bleek dat Amsterdam en Utrecht significant lagere meldingspercentages vertonen, terwijl het meldingspercentage in Rotterdam juist significant hoog is. Het blijkt dus dat hoge slachtofferpercentages gepaard gaan met een laag meldingspercentage en lage slachtofferpercentages met

een hoog meldingspercentage. Deze samenhang blijkt ook uit de relatief hoge meldingspercentages van de inwoners van de kleinere gemeenten. In de kleinere gemeenten liggen de slachtofferpercentages immers relatief laag.

De negatieve samenhang tussen slachtofferpercentages en meldingspercentages leidt tot de veronderstelling dat er een oorzakelijk verband bestaat tussen de hoogte van de slachtofferpercentages en van de meldingspercentages. In het in 1977 verschenen WODC-rapport 'Omvang en Ontwikkeling van de Criminaliteit' is aan deze veronderstelling reeds aandacht besteed in verband met de extreem lage meldingspercentages voor fietsendiefstal, zakkenrollerij en vernieling in Amsterdam. Gesteld werd toen dat de negatieve samenhang tussen slachtofferpercentages en meldingspercentages op tweeërlei wijze zou kunnen worden verklaard.

Ten eerste is het denkbaar dat bij inwoners van gebieden waar bijzonder veel delicten worden gepleegd een zekere gewenning optreedt voor bepaalde typen van criminaliteit. Wellicht ook is de tolerantie daar wat groter omdat men zelf niet altijd een schoon geweten heeft (men denkt bijvoorbeeld aan het delict fietsendiefstal). Een andere mogelijke verklaring luidt echter dat het meldingspercentage in gebieden met veel (kleine) criminaliteit laag is, omdat grote delen van de bevolking reeds een keer zonder resultaat aangifte van een delict bij de politie hebben gedaan en hierdoor het vertrouwen in de politie hebben verloren. Deze laatste verklaring is uiteraard voor de (lokale) overheid minder geruststellend.

Bepaalde uitkomsten uit het WODC-onderzoek naar het beeld dat de bevolking heeft van de politie⁴⁾ maken de laatste verklaring het aannemelijkste. Uit dit landelijke onderzoek is namelijk gebleken dat ruim één derde van degenen die aangifte van een delict doen bij de politie negatief oordelen over de afhandeling van de zaak.

Wanneer in een bepaalde gemeente veel inwoners een keer voor een aangifte bij de politie zijn geweest, zal het aantal mensen dat weinig vertrouwen in de politie stelt daar dus relatief hoog zijn en de aangiftebereidheid van de bevolking relatief laag. Deze veronderstelling wordt op twee manieren ondersteund door uitkomsten van het onderzoek van J. P. S. Fiselier⁵⁾. Uit zijn onderzoek bleek dat recente slachtoffers van delicten minder vertrouwen hebben in de deskundigheid en integriteit van de politie en bovendien dat de mate waarin men vertrouwen stelt in de politie van invloed is op de beslissing om wel of niet aangifte te doen⁶⁾. Ook de antwoorden op de enquêtevraag naar de motieven om geen aangifte te doen wijzen erop dat de geringe bereidheid van de inwoners van Amsterdam en Utrecht om aangifte te doen eerder voortkomt uit scepsis ten aanzien van de slagvaardigheid van de plaatselijke recherche dan uit een grotere tolerantie ten aanzien van kleine criminaliteit. De enquêteuitkomsten over 1976 en 1977 wijzen uit dat door de Amsterdamse niet-melders het motief 'zinloos' of 'politie doet toch niets' relatief vaak is genoemd (zie ook het rapport 'Omvang en Ontwikkeling van de Criminaliteit', p. 30). Het motief 'niet nodig' werd wat minder vaak genoemd. De tolerantie van de Amsterdammer gaat kennelijk niet zover dat hij lankmoedig zijn fiets of portemonnaie laat stelen.

5.7 Samenvatting en conclusies

Uit de WODC-slachtofferenquêtes is gebleken dat het percentage slachtoffers van de (kleine) criminaliteit dat aangifte doet bij de politie sinds 1974 een dalende trend laat zien. Het gemiddelde meldingspercentage van de in de enquête opgenomen delicten is gedaald van 55% in 1975 tot 44% in 1977. In 1978 handhaafde het gemiddelde meldingspercentage zich op het niveau van

⁴⁾ J. Junger-Tas en A.A. van der Zee-Nefkens, Publiek en Politie, WODC, 1978.

⁵⁾ J.P.S. Fiselier, Slachtoffers van Delicten, Utrecht 1978.

⁶⁾ Een zelfde samenhang tussen het oordeel over de politie en de aangiftebereidheid werd gevonden in een recent onderzoek in Portland, Oregon in de Verenigde Staten (A.L. Schneider, J.M. Burcart, L.A. Wilson II, in: W.I. McDonald, Criminal Justice and the Victim, Beverly Hills, 1976).

1977, namelijk 44%. De meldingspercentages zijn het laagste bij de delicten 'bedreiging' en 'sexuele handtastelijkheden' (+ 25%) en het hoogste bij de delicten 'inbraak' en 'diefstal van auto' (\pm 90%). De niet-melders van delicten tegen de persoon geven als reden voor het niet-melden meestal op dat zij een aangifte 'niet nodig' hadden gevonden. De niet-melders van vermogensdelicten gaven als reden meestal op dat een aangifte 'zinloos' is of 'toch niets uithaalt'. Deze laatste groep acht de politie kennelijk niet in staat of bereid om de dader of het gestolene te achterhalen.

Het meldingspercentage bleek vooral laag te zijn in gemeentes met een relatief hoog criminaliteitsniveau, zoals Amsterdam en Utrecht. In deze gemeentes heeft een relatief groot deel van de bevolking reeds een keer zonder resultaat aangifte gedaan van een delict. Het is aannemelijk dat ook het verbaliseringsbeleid hierbij een rol speelt (zie hiervoor hoofdstuk 6 en 7). Wanneer grote delen van de bevolking een keer aangifte hebben gedaan zonder resultaat leidt dit ertoe dat de bevolking op dit punt weinig vertrouwen in de politie meer heeft en in afnemende mate bereid is om de politie van delicten in kennis te stellen.

Het nemen van misdaadpreventieve maatregelen wordt door de bevolking niet gezien als een alternatief voor de politiële misdaadbestrijding. Degenen die nauwgezet deuren of voertuigen op slot doen en ramen sluiten zijn juist meer dan anderen geneigd om van delicten aangifte bij de politie te doen. Deze samenhang werd ook gevonden in het onderzoek van J. P. S. Fiselier.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de neiging van de bevolking om delicten bij de politie te melden geringer is geworden. De achtergrond van deze afnemende aangiftebereidheid is niet een grotere tolerantie voor (vermogens)criminaliteit maar een groeiend pessimisme over de opsporingskansen van de politie. De particuliere misdaadpreventie kan niet worden gezien als een alternatief voor de politiële misdaadbestrijding. Juist de mensen die zelf bepaalde maatregelen hebben getroffen doen een beroep op de politie wanneer zij slachtoffer van een delict zijn geworden.

Het verbaliseringsgedrag van de politie

6.1 Het percentage ondertekende aangiftes

Volgens artikel 163 van het Wetboek van Strafvordering zijn opsporingsambtenaren verplicht van elk aangegeven misdrijf een proces-verbaal op te maken dat vervolgens door de aangever moet worden ondertekend. Het spreekt vanzelf dat de politie geen proces-verbaal hoeft op te maken wanneer de aangifte een gebeurtenis betreft die geen strafbaar feit oplevert. Het is echter in brede kring bekend dat ook bij de aangifte van reële delicten het opmaken van een proces-verbaal soms achterwege blijft. Bij het opmaken van de processen-verbaal van aangifte worden door de politie opportuniteitscriteria gehanteerd: van delicten die minder ernstig lijken, wordt geen proces-verbaal opgemaakt¹⁾. Wanneer een proces-verbaal achterwege blijft, worden in de meeste gevallen geen opsporingsactiviteiten ontplooid en is dus de kans dat de dader(s) en/of het gestolene door de politie worden achterhaald hoogst onwaarschijnlijk. Op lokaal niveau zijn in Nederland wel studies gemaakt van het verbaliseringsbeleid van de politie²⁾. Verder heeft het WODC ooit een simulatie-experiment uitgevoerd waarbij politiefunctionarissen een reeks aangiften moesten afhandelen³⁾. Landelijke gegevens over de praktijk van het zogenaamde 'politie-sepôt' ontbreken echter nog geheel.

Een slachtofferenquête biedt de mogelijkheid om op een indirecte manier gegevens te verzamelen over het verbaliseringsgedrag van de politie. Aan de slachtoffers die een delict bij de politie hebben gemeld, kan immers worden gevraagd of zij naar aanleiding daarvan een aangifteformulier of proces-

Tabel 15 Percentage van het aantal meldingen waarvoor een P.V. is opgemaakt (1976, 1977 en 1978)

	Aantal meldingen			Percentage ondertekende processen-verbaal		
	1976	1977	1978	1976	1977	1978
vernietiging	155	200	206	44,2% ⁻	37,4%	53%
aanrijding buiten schuld	382	329		61,3	61	
fietsendiefstal	341	324	303	68,3	62	70%
bromfietsdiefstal	57	66	52	90	80,3 ⁺	83%
bedreiging/mishandeling op straat	67	73	82	27,7 ⁻	28,9 ⁻	45%
zakkenrollerij/diefstal uit portemonnaie	176	132	127	54,5	57,5	61%
diefstal uit een personenauto	126	105	96	80	77,2 ⁺	80%
handtastelijkheden met seksuele bedoelingen op straat	38	25	24	81,7	48,4	33%
inbraak bij particulieren	96	119	102	74,5	68,1	77%
diefstal van de auto	29	40	19	86,2	57,5	74%
aanrijding buiten schuld + doorrijden dader			31			
totaal delicten (aanrijding is alleen opgenomen indien de dader is doorgereden)	1126	1118	1024	65 %	59 %	65%

+ of - betekent significant hoger of lager i.v.t. het jaarlijks totaal

¹⁾ Melai, A.L., Het Wetboek van Strafvordering, Tweede boek, Arnhem, 1978.

²⁾ C. Fijnaut, De selectiviteit van het justitiële politie-optreden, K.U. te Leuven, 1971; E. ter Mors, De Zedenpolitie, De Nederlandse politie-academie, 1978.

³⁾ W. Buikhuisen en J.J.M. van Dijk, Verbaliseringsbeleid misdrijven, WODC-rapport, november 1975.

verbaal hebben ondertekend.

In tabel 15 hebben wij weergegeven welk percentage van de slachtoffers die in 1976, 1977 en 1978 aangifte van een delict hadden gedaan, een proces-verbaal of aangifteformulier hebben ondertekend.

Uit tabel 15 blijkt dat lang niet alle aangiftes van een delict worden vastgelegd in een proces-verbaal. Met veertig procent van de aangiftes gebeurt dit niet. In het eerder genoemde onderzoek van J. P. S. Fiselier werd een soortgelijk percentage niet-ondertekende aangiftes gevonden. Uit tabel 15 blijkt tevens dat het percentage aangiftes dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd, per delicttype varieert. Bij de delicttypen bedreiging en vernieling is het ondertekeningpercentage significant lager dan bij de overige delicttypen.

Deze onderzoekuitkomsten vormen een duidelijke aanwijzing, dat de politie bij het opmaken van een proces-verbaal selectief te werk gaat. Theoretisch bestaat er een mogelijkheid dat de aangiftes die niet in een proces-verbaal werden neergelegd, betrekking hadden op incidenten die geen strafbaar feit opleverden. Gezien het ondubbelzinnige karakter van de meeste in de enquête betrokken delicten lijkt deze alternatieve interpretatie weinig aannemelijk. Wanneer bijv. een slachtoffer van (brom-) fietsdiefstal de moeite neemt om naar het politiebureau te komen voor een aangifte, mag redelijkerwijze worden aangenomen dat zijn (brom-)fiets ook inderdaad gestolen is. Ook de aangiftes van autodiefstal (of joy-riding), inbraak, diefstal uit een auto en vernieling zullen in de regel betrekking hebben op een strafbaar feit. Ruimte voor twijfel is er wellicht bij de delicttypen bedreiging en handtastelijkheden met sexuele bedoelingen. Bij het delict diefstal van portefeuille kan een deel van de aangiftes berusten op de misvatting dat de portefeuille die men verloren heeft, is gestolen. In het merendeel van de niet-ondertekende aangiftes zal het echter, zoals ook uit de hierboven aangehaalde lokale studies is gebleken, gaan om aangiftes die naar het oordeel van de politie delicten betreffen die weinig ernstig of moeilijk te bewijzen zijn.

6.2 De wijze van aangifte doen bij de politie

In de enquête is gevraagd op welke wijze men aangifte bij de politie heeft gedaan. Zoals uit tabel 16 blijkt, verschilt de wijze van melden per delicttype.

Tabel 16 Wijze van aangifte doen van een delict bij de politie in 1977

	tele- fonisch	op het bureau	plaats waar het gebeur- de/thuis	anders/ weet niet	N 100%
fietsendiefstal	15%	82%	1 %	2 %	324
bromfietsdiefstal	14%	82%	4 %	-	66
diefstal van een auto	30%	63%	7 %	-	40
diefstal uit een auto	12%	81%	5 %	1 %	105
inbraak	46%	30%	18 %	6 %	119
vernieling	43%	43%	9 %	5 %	200
diefstal van portefeuille	22%	65%	8 %	5 %	132
aanrijding buiten schuld	28%	17%	51 %	4 %	329
aanrijding buiten schuld + doorrijden dader	27%	43%	27 %	3 %	34
bedreiging/mishandeling op straat	33%	30%	30 %	7 %	73
handtastelijkheden met sexuele bedoelingen op straat	29%	62%	4 %	5 %	25
totaal, excl. aanrijding buiten schuld zonder doorrijden van de dader	26%	62%	8,7	3,3	1118

Diefstallen van fietsen, bromfietsen en portefeuilles en diefstallen uit auto's worden meestal op het politiebureau gemeld, evenals handtastelijkheden. Gevallen van inbraak, autodiefstal en vernieling worden relatief vaak telefonisch gedaan. Dat verschil hangt waarschijnlijk samen met de plaats waar de delicten worden gepleegd. Wanneer een delict wordt gepleegd in of nabij de eigen

woning, ligt een telefonische melding het meest voor de hand. In de andere gevallen vervoegt men zich eerder rechtstreeks bij de politie. Aangiftes van bedreiging/mishandeling en aanrijdingen worden, zo blijkt uit de tabel, vaak op de plaats van het voorval aan de politie gemeld. Aanrijdingen waarvan de veroorzaker is doorgereden meldt men echter zoals te verwachten is op het bureau. In zulke situaties heeft het immers weinig zin om de komst van de politie af te wachten.

6.3 De factoren die de verbaliseringsbeslissing beïnvloeden

Het is aannemelijk dat de wijze van melden van invloed is op het al dan niet opmaken van een proces-verbaal. Voor de ondertekening van het proces-verbaal is immers een ontmoeting met de aangever noodzakelijk. Wanneer de aangever niet bereid of in staat is op het politiebureau te verschijnen, is de politie gedwongen hem/haar te bezoeken. Voor de politie kan dit een aanleiding zijn om van het opmaken van een proces-verbaal af te zien. In de analyses die werden uitgevoerd om vast te stellen welke factoren een rol spelen bij de beslissing om wel of niet een proces-verbaal op te maken hebben wij behalve enkele kenmerken van het delict en de aangever ook de wijze van melden betrokken. Ook deze analyses werden uitgevoerd met behulp van een stapsgewijze regressie-analyse (zie hoofdstuk 5). De uitkomsten van deze analyses per delicttype zijn opgenomen in bijlage XIV. Hier zullen wij slechts de uitkomsten presenteren voor twee delicttypen. In tabel 17 is weergegeven welke factoren blijken de uitgevoerde analyses samenhangen met de beslissing om wel of niet een proces-verbaal op te maken van gemelde gevallen van vernieling.

Tabel 17 De samenhang tussen kenmerken van het delict en het slachtoffer en van de wijze van melden enerzijds en de verbaliseringsbeslissing anderzijds bij het delict vernieling; uitkomsten van een stapsgewijze regressie-analyse

<i>N = 167</i>	<i>multiple correlatie coëfficiënt</i>	<i>enkelvoudige correlatie coëfficiënt</i>	<i>standaard partiële regressie coëfficiënt</i>
hoeveelheid schade	0.37	- 0.37	- 0.35
wijze van melden aan de politie	0.39	- 0.14	- 0.11
wel of niet verzekerd zijn	0.40	0.17	0.11

Bij het delict vernieling blijkt de verbaliseringsbeslissing vooral samen te hangen met de hoogte van het schadebedrag. Verder blijkt ook de wijze van melden een zelfstandige rol te spelen: telefonische meldingen leiden minder vaak tot een proces-verbaal. Tenslotte speelt nog een rol of de aangever wel of niet tegen een dergelijke schade verzekerd is. Wanneer men verzekerd is, wordt eerder een proces-verbaal opgemaakt. De sociografische kenmerken van de aangever lijken de beslissing van de politie niet te beïnvloeden. Tussen de leeftijd, sexe of sociale klasse van de aangever en de verbaliseringsbeslissing bestaat geen enkel verband.⁴⁾

⁴⁾ Uit nadere analyses is inmiddels gebleken dat sociografische kenmerken van de aangever op een zeer specifieke wijze inwerken op het verbaliseringsbeleid van de politie. Nadere analyses naar de invloed van het geslacht van de aangever op het verbaliseringsbeleid van de politie hebben duidelijk gemaakt dat de politie *minder ernstige* aangiftes van vrouwen relatief vaak ter zijde legt, terwijl aangiftes van *ernstige* delicten door vrouwen juist vaker in een proces-verbaal worden vastgelegd dan vergelijkbare aangiftes van mannen. Voor een poging tot interpretatie van dit drempeleffect zie: *Vrouwelijke slachtoffers van misdrijven: Hoe reageert het justitiële systeem daarop?* C.H.D. Steinmetz en O.J. Zoomer, Tijdschrift voor Criminologie, oktober 1979.

Tabel 18 De samenhang tussen kenmerken van het delict en het slachtoffer en de wijze van melden enerzijds en de verbaliseringsbeslissing anderzijds bij het delict diefstal uit de auto; uitkomsten van een stapsgewijze regressie-analyse

<i>N</i> = 89	<i>multiple correlatie coëfficiënt</i>	<i>enkelvoudige correlatie- coëfficiënt</i>	<i>standaard partiële regressie coëfficiënt</i>
waarde van het uit de auto gestolene	0.22	- 0.22	- 0.18
sociale klasse	0.28	- 0.17	- 0.18
wijze van melden aan de politie	0.31	- 0.16	- 0.14
gemeentegrootte	0.33	0.10	0.11

Ook bij het delict diefstal uit de auto blijkt de beslissing om wel of geen proces-verbaal op te maken vooral samen te hangen met de materiële schade (i.c. de waarde van het uit de auto gestolene), en de wijze van aangifte doen. Daarnaast blijkt bij dit delict de factor sociale klasse een rol te spelen bij de verbaliseringsbeslissing. Aangevers uit de hogere milieu's hebben iets minder vaak een proces-verbaal ondertekend. Uit het in bijlage XIV opgenomen overzicht per delicttype van de factoren die een samenhang vertonen met de beslissing om wel of geen proces-verbaal op te maken, blijkt dat de ernst van het delict steeds de belangrijkste factor is. Bij de vermogensdelicten worden de aangiftes van de zaken die een relatief geringe schadepost voor het slachtoffer betekenen minder vaak in een proces-verbaal vastgelegd. Bij de delicten bedreiging en handtastelijkheden vertoont de ernst van het letsel en het eventuele wapengebruik de sterkste samenhang met de verbaliseringsbeslissing.

De criteria die een rol spelen bij de beslissing van de politie om wel of geen proces-verbaal op te maken blijken in het verlengde te liggen van de criteria die de slachtoffers hanteren bij de beslissing om wel of geen aangifte te doen. In hoofdstuk 5 hebben wij immers gezien dat ook bij de meldingsbeslissing de hoogte van het schadebedrag of de ernst van het letsel een belangrijke rol spelen. Het gegeven dat de politie van $\pm 40\%$ van de aangiftes geen proces-verbaal opmaakt leidt evenwel tot de veronderstelling dat de selectiedrempel voor een proces-verbaal hoger ligt dan voor een aangifte.

Interessant is in dit verband vooral de vraag aan welke minimum voorwaarden (qua schade of letsel) de gemelde gevallen moeten voldoen om met een grote mate van zekerheid in een proces-verbaal te worden vastgelegd (zie bijlage XIV). Van de gemelde diefstallen uit auto's wordt van de gevallen met een waarde beneden f 100,- minder dan de helft in een proces-verbaal vastgelegd. Van de gemelde vernielingen worden van de gevallen met een schadebedrag beneden de f 500,- minder dan de helft schriftelijk vastgelegd. Bij het delict bedreiging op straat blijkt van de gevallen waarbij geen ernstig letsel is opgelopen slechts 20% te zijn vastgelegd in een proces-verbaal. Van de aangifte van bedreigingen e.d. waarbij wel ernstig letsel was opgelopen, blijkt in alle gevallen een proces-verbaal te zijn opgemaakt. Bij dit laatste delicttype lijkt de aanwezigheid van letsel dat medisch is behandeld zowel een noodzakelijke als een voldoende voorwaarde te zijn voor het opmaken van een proces-verbaal.

In de praktijk van de strafrechtspleging is aan de omschrijving van bepaalde veel voorkomende delicttypen kennelijk een nieuw element toegevoegd: de veroorzaakte schade of letsel moet een bepaalde drempelwaarde te boven gaan. De aangiftes van gevallen die aan deze voorwaarde niet voldoen worden door de politie in de regel niet als strafbare feiten ingeboekt. De zogenaamde 'droge klap' is een voorbeeld van een delict dat aldus praktisch is gedecriminaliseerd.

Als motief om geen aangifte te doen van een geval van fietsdiefstal noemde 13% van de geënquêteerde niet-aangevers dat zij het framenummer van de gestolen fiets niet kenden. Dit kan er op wijzen dat de politie in sommige delen van het land geen aangiftes meer opneemt van een diefstal van een fiets waarvan het framenummer onbekend is. Ook dit is een voorbeeld van een in de praktijk optredende inperking van de politieel-justitiële bescherming van have en goed.

Verzekeringsmaatschappijen stellen aan het uitkeren van een eventuele schadeloosstelling vaak de eis dat de benadeelde aangifte bij de politie heeft gedaan. Deze omstandigheid dwingt de politie ertoe om soms aangiften in een proces-verbaal vast te leggen die zij normaliter niet ernstig genoeg hiervoor zou hebben gevonden. De afwezigheid van deze assurantie-factor bij de delicttypen agressie op straat en aanranding biedt de politie de gelegenheid om het ondertekeningspercentage bij deze categorieën tot een minimum te laten dalen. Bij de meeste vermogensdelicten heeft de politie deze handelingsvrijheid niet omdat de aangevers met een assurantie-motief vaak zullen aandringen op een proces-verbaal.

Ook de sterktebepaling van de rekerchediensten is waarschijnlijk van invloed op het verbaliseringsgedrag. De personele sterkte van deze diensten wordt goeddeels vastgesteld op basis van het aantal opgemaakte processen-verbaal per politiefunctionaris. De leiding van corpsen die een verhoging van de personele sterkte nastreven, kunnen er dus belang bij hebben om het verbaliseringspercentage zo hoog mogelijk te houden.

Uit de in tabel 18 weergegeven uitkomsten van de analyses die werden uitgevoerd op de verbaliseringsbeslissingen blijkt dat onafhankelijk van de ernst van het delict ook de factor gemeentegrootte soms een statistisch significante samenhang met de verbaliseringsbeslissing vertoont. Uit tabel 19 blijkt dat de politiefunctionarissen in de kleinere steden in 1976 een aangifte minder vaak formeel hebben geadministreerd dan hun collega's in de grotere steden. In 1977 was dit verschil kleiner maar evenzeer opmerkelijk, omdat men een verschil in omgekeerde richting zou verwachten (zie ook bijlage XIV).

Tabel 19 Percentage van het aantal meldingen waarvan een proces-verbaal is opgemaakt, in 1976 en 1977, voor Nederland, gemeentegrootte en de 4 grootste steden

	1976		1977	
	aantal meldingen	percentage processen verbaal	aantal meldingen	percentage processen verbaal
Nederland	1126	65,0	1118	59,0
Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	294	77,2	292	66,1
100- < 400.000 inwoners	186	67,7	213	54,9
50- < 100.000 inwoners	187	57,8	180	62,8
20- < 50.000 inwoners	212	65,6	230	54,3
10- < 20.000 inwoners	128	61,7	97	48,5
5- < 10.000 inwoners	96	46,9	72	62,5
- < 5.000 inwoners	26	42,3	28	50,0
Amsterdam	143	80,4	161	69,6
Rotterdam	77	76,6	81	66,7
Den Haag	68	70,6	52	51,9
Utrecht	18	61,1	27	59,3
Overige gemeenten	824	61,0	797	55,6

De bevinding dat ook door de politie in de kleinere gemeenten - d.w.z. door de kleinere corpsen van gemeentepolitie en door het korps Rijkspolitie - een restrictief verbaliseringsbeleid wordt gevoerd, is opmerkelijk omdat de werkdruk van de politie en/of het parket hier waarschijnlijk niet tot een terughoudend verbaliseringsbeleid noopt. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de politie in kleinere gemeenten door een grotere bekendheid met de plaatselijke bevolking vaker voor een informele oplossing kan zorgen en zo

het opmaken van een proces-verbaal voorkomt⁵).

Bij sommige delicttypen leverden de uitgevoerde analyses een aanwijzing op voor het bestaan van samenhangen tussen de leeftijd, sexe of sociale achtergrond van de aangevers en de verbaliseringsbeslissing. De gevonden samenhangen waren echter niet bijzonder sterk en vertoonden bovendien weinig systematiek. Bij sommige delicttypen werden aangiften van personen uit een hoger milieu bijvoorbeeld vaker in een proces verbaal vastgelegd, terwijl bij andere delicttypen juist het tegenovergestelde het geval was. De uitkomsten van de analyses verschilden op dit punt bovendien vaak van het resultaat van de op de enquêteresultaten over 1976 uitgevoerde analyses. De in het rapport 'Omvang en Ontwikkeling van de Criminaliteit,' besproken samenhang tussen de sexe⁶) van de aangever en de verbaliseringsbeslissing bij sommige delicttypen werd bijvoorbeeld in de gegevens over 1977 nauwelijks teruggevonden. Een verklaring voor dit verschil in uitkomsten moeten wij vooralsnog schuldig blijven. De nu beschikbare gegevens lijken er niet op te wijzen dat de beslissing om wel of geen proces-verbaal op te maken op een systematische wijze wordt beïnvloed door de sociale kenmerken van de aangevers. De op de gegevens uit toekomstige enquêtes uit te voeren analyses zullen moeten uitwijzen of deze voorlopige conclusie juist is en ook voor de toekomst opgaat. Omdat formele richtlijnen voor het verbaliseringsbeleid goeddeels ontbreken kan in de praktijk de persoon van de aangever gemakkelijk een rol gaan spelen bij de beslissing over wel of geen proces-verbaal op te maken. Het is uit beleidsmatige overwegingen van belang hier bij de analyse van toekomstige enquêteresultaten steeds attent op te blijven.

6.4 Samenvatting en conclusies

Aan degenen die bij de politie een delict hadden gemeld werd in de enquête gevraagd of zij een schriftelijke verklaring hadden ondertekend. Uit de antwoorden bleek dat in 1976 en 1977 ongeveer 40% van de aangiften door de politie niet was vastgelegd in een proces-verbaal. In het onderzoek van J. P. S. Fiselier werd onder een groep van slachtoffers uit 1972 en 1973 eveneens een groot percentage personen gevonden die hun aangifte niet hadden ondertekend. Een deel van de niet schriftelijk vastgelegde aangiften heeft waarschijnlijk betrekking gehad op zaken die geen strafbaar feit opleverden. Gezien het ondubbelzinnige karakter van de meeste in de enquête opgenomen delicten – bijv. diefstal van een (brom-)fiets of auto – moet worden aangenomen dat de meeste niet-geregistreerde zaken wel degelijk een delict inhielden.

De uitkomsten wijzen er dus op dat de Nederlandse politie bij het opmaken van de processen-verbaal van aangifte een bepaalde selectie toepast. Vergelijkbare studies in de Verenigde Staten en Engeland hebben identieke resultaten opgeleverd⁷).

De vergelijking tussen de wel en niet geregistreerde meldingen heeft uitgewezen dat de politie bij de beslissing om wel of niet een proces-verbaal op te maken vooral kijkt naar de ernst van het delict, afgemeten aan de hoogte van de materiële schade en/of de ernst van het letsel. Gevallen van zakkenrollerij waarbij minder dan f 100,- wordt gestolen en gevallen van bedreiging waarbij geen ernstig letsel wordt toegebracht worden door de politie in de regel niet in een proces-verbaal vastgelegd. Ook bij de andere delicttypen blijken er soortgelijke verbaliseringsdrempels te bestaan. Afgezien van de

⁵) Deze veronderstelling is mede gebaseerd op de uitkomsten van een observatie-onderzoek naar het werk van de politieursurveillance bij twee gemeentelijke politiecorpsen en twee landgroepen van het corps Rijkspolitie (J. Junger-Tas en A. van der Zee-Nefkens, Een observatie-onderzoek naar het werk van de politieursurveillance, WOCD-rapport, 1977). Ook in de discussies die één van de auteurs van dit rapport regelmatig voert met cursisten van de Kaderschool van het corps Rijkspolitie te Apeldoorn blijkt dat juist politiefunctionarissen die op kleine posten werken relatief vaak oplossingen proberen te vinden waarbij niet 'geschreven' hoeft te worden.

⁶) De relatie tussen de sociografische gegevens en de ondertekeningspercentages over 1976 en 1977 zijn opgenomen in bijlage XV.

⁷) R.F. Sparks, H.G. Genn, D.J. Dodd, *Surveying victims*, New York 1977.

ernst van het delict speelt ook de wijze waarop het delict bij de politie wordt gemeld een belangrijke rol bij de registratie van delicten. Telefonische meldingen worden relatief vaak voor kennisgeving aangenomen.

In strijd met de verwachting bleek verder dat de politie in de kleinere gemeenten wat vaker afziet van het opmaken van een proces-verbaal.

De wisselwerkingen tussen het sepot-beleid van het openbaar ministerie, het verbaliseringsbeleid van de politie en de bereidheid van de bevolking delicten bij de politie te melden; een systeemtheoretische benadering

7.1 Inleiding

Het verbaliseringsgedrag van de politie wordt beïnvloed door uiteenlopende externe factoren. In de vorige hoofdstukken is bijvoorbeeld gewezen op de invloed van het assurantiewezen op het aangiftegedrag en het verbaliseringsgedrag ten aanzien van bepaalde delictcategorieën. Ook de onderbezetting van de rekerchedienst van bepaalde corpsen kan consequenties hebben voor het verbaliseringsgedrag. Zo'n onderbezetting zal vooral leiden tot een daling van de rekerchetijd die aan de meer ernstige binnenkomende zaken kan worden besteed. Onder extreme omstandigheden kan de onderbezetting ook leiden tot een grotere terughoudendheid bij het opmaken van processen-verbaal. De invloed van deze factor is echter, zo veronderstellen wij, van tijdelijke aard, omdat de sterkte van de rekerchediensten steeds wordt aangepast aan het aantal binnenkomende zaken. Dit aanpassingsmechanisme heeft bovendien als consequentie dat juist corpsen waarvan de rekerche sterk onderbezet is, er belang bij hebben om zoveel mogelijk processen-verbaal op te maken. De gewenste uitbreiding van de personele sterkte zal immers gemotiveerd worden met gegevens over de aantallen processen-verbaal voor misdrijven.

Voor het wel of niet opmaken van een proces-verbaal bestaan op enkele uitzonderingen na geen officiële richtlijnen. Ten aanzien van het werk van de rekerchediensten wordt in het algemeen weinig aan prioriteitenstelling e.d. gedaan. Toch is het aannemelijk dat het sepotbeleid van het openbaar ministerie een sturende werking heeft op het verbaliseringsgedrag van de politie. De ervaringen die de politie in concrete gevallen opdoet met het sepotbeleid van het openbaar ministerie zullen bewust of onbewust tot richtsnoer worden genomen bij de verbaliseringsbeslissingen. Op deze manier ontwikkelt zich in de praktijk een lokaal verbaliseringsbeleid.

Het meldingsgedrag van de bevolking wordt eveneens mede bepaald door een complex van toevallige factoren. Behalve het assurantiewezen zal het percentage telefoonaansluitingen en de geografische bereikbaarheid van de politiebureau's een rol spelen. De meldingspatronen worden echter tevens, zo veronderstellen wij, op een systematische wijze beïnvloed door het verbaliseringsbeleid van de politie, dat op zijn beurt samenhangt met het sepotbeleid.

In deze paragraaf willen wij proberen een model op te stellen dat een beschrijving geeft van de verschillende wisselwerkingen tussen het meldingsgedrag, het verbaliseringsbeleid en het vervolgingsbeleid. Hierbij zullen wij goeddeels moeten afgaan op veronderstellingen. Slechts op een aantal punten kan het model worden onderbouwd met gegevens. Het doel van deze modelconstructie is daarom voorlopig vooral van heuristische aard. Wij hopen hiermee het denken over dergelijke wisselwerkingen binnen het strafrechtelijke apparaat te stimuleren.

De opstelling van een model dat betrekking heeft op de wisselwerking tussen delen van het strafrechtelijke apparaat, vereist een zekere abstrahering van de formele en informele doelstellingen van de betreffende diensten (en van de bedoelingen van de daar werkzame functionarissen) als ook van het interne functioneren ervan. Veel vragen worden niet gesteld of

blijven onbeantwoord. In de hier gekozen systeemtheoretische benadering wordt alle aandacht gericht op de wisselwerkingen tussen de invoer en uitvoer van de verschillende diensten. Deze benadering lijkt ons een zinvolle aanvulling op de vele, geïsoleerde studies die de laatste jaren in Nederland zijn verricht of worden verricht naar het functioneren van de politie, het openbaar ministerie en naar de publieke opinie over misdaad en straf.

7.2 Sepots en politiesepts

Het openbaar ministerie stelt zich sinds de jaren zestig op het standpunt dat alleen tot een vervolging moet worden overgegaan wanneer het algemeen belang dit bevordert¹⁾. Met voorbijgaan aan de preciese betekenis van dit principe kan worden geconcludeerd dat de overheid van de mogelijkheid tot strafoplegging aan wetsovertreders doelbewust een selectief gebruik maakt. Deze selectiviteit blijkt uit het percentage van de op de parketten ingeschreven strafzaken dat wordt geseponereerd. In 1976 werd $\pm 22\%$ van de ingeschreven zaken om redenen van opportuniteit geseponereerd en 10% om bewijstechnische redenen.

Bij de beslissing om wel of niet te vervolgen wordt primair gekeken naar de materiële ernst van het gepleegde delict²⁾. Uit een onderzoek naar het vervolgingsbeleid in het Hofressort Den Haag is gebleken dat het gemiddelde (mediaan) schadebedrag van de vervolgte zaken van diefstal uit auto's f 375,- was. Zaken met een lager schadebedrag bleken naarmate het schadebedrag afnam vaker te zijn geseponereerd. Bij het delict inbraak bij particulieren lag het gemiddelde schadebedrag van de vervolgte zaken op f 1370,- en bij vernieling op f 214,-³⁾. Zaken met veel lagere schadebedragen waren in meerderheid geseponereerd. Hoewel de systematische seponering van bepaalde categorieën zaken niet betekent dat deze categorieën naar het oordeel van het Openbaar Ministerie buiten het strafrechtelijke systeem dienen te blijven, zal de politie in haar verbaliseringsbeleid toch anticiperen op het vervolgingsbeleid. Het is aannemelijk dat de politie bij het opmaken van processen-verbaal de vervolgbaarheid van de aan haar ter kennis gekomen zaken marginaal toetst. Wanneer in redelijkheid niet kan worden verwacht dat het openbaar ministerie tot een vervolging zal besluiten, wordt het opmaken van een proces-verbaal achterwege gelaten. In deze visie is het niet verbaliseren van bepaalde categorieën zaken een consequentie van het niet vervolgen (seponeren). De politie past een bepaalde voorselectie toe uit economische overwegingen. De invoer van het strafrechtelijke systeem wordt door haar beperkt tot zaken die in principe vervolgbaar lijken.

De enquêtegegevens over de bij de politie gemelde maar niet in processen-verbaal vastgelegde zaken zijn in overeenstemming met de hier ontwikkelde visie. De gemiddelde schadebedragen van deze door de politie 'geseponereerde' zaken liggen doorgaans lager dan de hierboven genoemde gemiddelde schadebedragen van de vervolgte zaken voor de respectieve delicttypen. (Diefstal uit auto f 312,-, zakkenrollerij f 100,-, inbraak f 667,- en vernieling f 488,-⁴⁾). Bij de door de politie geseponereerde zaken is een vervolging dus gezien de drempel die het openbaar ministerie voor vervolgingen hanteert inderdaad praktisch uitgesloten.

Het systematisch seponeren van bepaalde categorieën zaken om redenen

¹⁾ Jaarverslag Openbaar Ministerie 1976.

²⁾ F.W.M. van Straelen en C. van der Werff, Gelet op de ernst van het gepleegde feit . . . , Tijdschrift voor Criminologie, februari 1977.

³⁾ Het eindverslag over het WODC-onderzoek Sepotbeleid ressort Den Haag van F.W.M. van Straelen zal eind 1979 verschijnen.

⁴⁾ Het gemiddelde schadebedrag van de door de politie geseponereerde vernielingen ligt in strijd met de verwachting hoger dan het gemiddelde schadebedrag van de vervolgte zaken. Een verklaring hiervoor moeten wij schuldig blijven. Wel moet in dit verband gewezen worden op de mogelijkheid dat de geënquêteerde slachtoffers de door hen opgelopen schade enigszins hebben gemajoreerd. De schadebedragen van de vervolgte zaken zijn ontleend aan de rechtbankdossiers. Deze bedragen berusten wellicht op meer realistische taxaties.

van opportuniteit leidt tot het ontstaan van een verbaliseringsdrempel. Onder een verbaliseringsdrempel verstaan we de waarde die een zaak minimaal moet hebben om met een grote mate van zekerheid in een proces-verbaal te worden vastgelegd (bijvoorbeeld vanaf de waarde f 100, – is de vervolgingskans groter dan 50% bij gevallen van diefstal uit een auto). Alle delicttypen die vaak geseponereerd worden, zullen, zo veronderstellen wij, zo'n drempel kennen.

Hoge sepotpercentages zijn de afgelopen tien jaar voorgekomen bij de delicttypen vernieling (58%)⁵⁾, eenvoudige diefstal (60%)⁵⁾, eenvoudige mishandeling (53%)⁵⁾ en aanranding (75%)⁵⁾. Dit zijn ook de delicttypen waarvan de verbaliseringspercentages relatief laag zijn, zoals uit tabel 15 op pagina 42 blijkt. De sepotpercentages voor inbraak (48%)⁵⁾ en autodiefstal liggen veel lager. Dit zijn in overeenstemming met de verwachting de delicttypen met zeer hoge verbaliseringspercentages. Wanneer de sepotpercentages zouden gaan stijgen zou dit spoedig tot het ontstaan van lagere verbaliseringspercentages leiden.

In theorie is het voorstelbaar dat het ontstaan van een verbaliseringsdrempel ertoe leidt dat het percentage sepoten sterk afneemt. Dit zou gebeuren wanneer de verbaliseringsdrempel vrijwel even hoog is als de vervolgingsdrempel. Wanneer de politie in haar verbaliseringsbeleid op een dermate drastische wijze zou anticiperen op het sepotbeleid van het openbaar ministerie, zouden de sepotpercentages bij alle delicttypen minimaal zijn. In de praktijk ligt de verbaliseringsdrempel echter lager dan de vervolgingsdrempel en blijft het sepotpercentage dus vrij hoog. Waar er een verbaliseringsdrempel ontstaat ligt deze in principe op het niveau waarop een vervolging redelijkerwijze niet kan worden verwacht. Bij het delict diefstal uit auto ligt dit niveau blijkens de enquêteresultaten ongeveer bij f 100, – (zaken met kleinere bedragen worden door de politie in de regel niet in een proces-verbaal vastgelegd). Het openbaar ministerie op haar beurt pleegt met schadebedragen beneden de f 200, – blijkens het dossieronderzoek in het ressort Den Haag te seponeren. De vervolgingsdrempel ligt dus op het niveau van f 200, –. Gegeven deze verschillen tussen de verbaliseringsdrempel en de vervolgingsdrempel ligt het sepotpercentage bij 25% zoals uit het onderzoek in het Hofressort Den Haag blijkt.

De politie stemt, zo nemen wij aan, de verbaliseringsdrempel voortdurend af op het sepotbeleid. Zij tast als het ware af hoe ver de verbaliseringsdrempel kan worden verlaagd zonder dat het sepotpercentage gaat stijgen. Een stijgend sepotpercentage is een aanwijzing voor de politie dat teveel bagatel-zaken aan het openbaar ministerie worden voorgelegd. Zij reageert hierop met het verhogen van de verbaliseringsdrempel. Op een gegeven moment zal deze verhoging van de verbaliseringsdrempel leiden tot een daling van het sepotpercentage. Het O.M. krijgt dan immers relatief ernstige zaken toegeleverd.

Een daling van het sepotpercentage is een aanwijzing voor de politie dat ook minder ernstige zaken wellicht een kans maken op een vervolging. Zij reageert hierop met een verlaging van de verbaliseringsdrempel. Een daling of stijging van de sepotpercentages fungeert met andere woorden voor de researchediensten als een signaal waarop wordt gereageerd met een bijsturing van het verbaliseringsbeleid. In de terminologie van de cybernetica betekent dit dat de waarneming van een daling of stijging van de sepotpercentages leidt tot een zogenaamde tegenkoppeling bij het verbaliseringsgedrag. Een daling van het sepotpercentage leidt tot een tegenkoppeling in de richting van meer verbaliseren, terwijl een stijging van het sepotpercentage een tegenkoppeling in de richting van minder verbaliseren uitlokt. Het resultaat van deze tegenkoppelingen is dat de hoogte van de verbaliseringsdrem-

⁵⁾ Voorlopige CBS-cijfers van sepotpercentages in 1976.

pel schommelt rond een bepaalde vaste waarde⁶⁾.

Op een gegeven moment kan blijken dat op een stijging van de verbaliseringsdrempel geen daling volgt van het sepotpercentage. Dit kan, zo veronderstellen wij, alleen gebeuren wanneer het openbaar ministerie de vervolgingsdrempel heeft opgetrokken. Na verloop van tijd is de verbaliseringsdrempel zover verhoogd, dat het sepotpercentage toch weer gaat dalen, hetgeen leidt tot een daling van de verbaliseringsdrempel. De daling van de verbaliseringsdrempel leidt dan voortaan bij een hogere waarde dan voorheen tot stijgende sepotpercentages. De gemiddelde waarde waaromheen de verbaliseringsdrempel schommelt (de normwaarde) is op een hoger niveau komen te liggen. Bij het delict diefstal uit de auto zou dit bijvoorbeeld bij f 200, – kunnen zijn in plaats van bij de huidige f 100, –.

De verhoging van de verbaliseringsdrempel heeft als consequentie dat het percentage van de gepleegde delicten dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd daalt. Omgekeerd heeft een verlaging van de verbaliseringsdrempel als consequentie dat het percentage van de gepleegde delicten dat wordt geverbaliseerd stijgt. Dit betekent voor ons model dat op dalende verbaliseringspercentages (dwz. op een verhoging van de verbaliseringsdrempel) wordt gereageerd met dalende sepotpercentages, terwijl stijgende verbaliseringspercentages (gevolg van een verlaging van de verbaliseringsdrempel) leiden tot stijgende sepotpercentages. Omgekeerd geldt dat op stijgende sepotpercentages een daling volgt van het verbaliseringspercentage terwijl dalende sepotpercentages worden gevolgd door stijgende verbaliseringspercentages.

Wanneer op een daling van de verbaliseringspercentages lange tijd geen daling volgt van de sepotpercentages is dit een aanwijzing dat de vervolgingsdrempel is opgetrokken en dat als gevolg daarvan de verbaliseringsdrempel zich na verloop van tijd op een hoger niveau dan voorheen zal stabiliseren rond een bepaalde normwaarde.

7.3 Verbaliseringsbeleid en aangiftepatronen

In hoofdstuk 5 hebben we de veronderstelling geuit dat de opgetreden daling van de aangiftepercentages mede is veroorzaakt door een verlies aan vertrouwen in de opsporingscapaciteit van de politie. Uit verschillende studies is gebleken dat de slachtoffers van een delict die hiervan aangifte bij de politie hebben gedaan vaak niet tevreden zijn over de wijze waarop de politie de zaak heeft aangepakt. Deze negatieve ervaringen met de politie hebben, zo suggereren deze zelfde studies, een nadelige invloed op de bereidheid van de bevolking om in toekomstige gevallen aangifte te doen. Uit een eerder onderzoek onder de slachtoffers van delicten is gebleken dat vooral slachtoffers wier aangiften niet in een proces-verbaal waren vastgelegd zich ontevreden toonden over de inspanningen van de politie (Van Dijk en Dumig, 1975). Er is dus reden om aan te nemen dat in het bijzonder het achterwege laten van een proces-verbaal op veel slachtoffers een slechte indruk maakt en ongenoegen opwekt. Personen die een keer bij het doen van een aangifte zijn 'platgepraat' door de dienstdoende wachtcommandant zullen daarna minder snel geneigd zijn zich bij de politie te vervoegen met informatie over een soortgelijk delict. Teneinde wat meer inzicht te krijgen in de relaties tussen het verbaliseringsbeleid van de politie en de aangiftebereidheid van het publiek zijn in tabel 20 voor de verschillende delicttypen het percentage gemelde delicten en het percentage in processen-verbaal vastgelegde meldingen naast elkaar geplaatst.

⁶⁾ M.A. Zwanenburg behandelt in *Strafrecht en Systeemtheorie* (Nijmegen, 1974) op pagina 57 bij wijze van voorbeeld de eventuele bijstelling van de vervolgingsdrempel door het openbaar ministerie als reactie op een verhoging of verlaging van de verbaliseringsdrempel. Wij gaan er vanuit dat het openbaar ministerie zelfstandig de vervolgingsdrempel vaststelt en dat de politie hierop inspeelt (zie ook: Buikhuisen en Van Dijk, *Verbaliseringsbeleid misdrijven*, WODC-reeks, 1975).

Tabel 20 Percentage van de delicten dat bij de politie werd gemeld, en het percentage van de meldingen dat in een proces-verbaal werd vastgelegd (voor 1976, 1977 en 1978)

	percentage van de delicten dat is gemeld			percentage van de meldingen in proces-verbaal vastgelegd		
	1976	1977	1978	1976	1977	1978
vernietiging	25,8%	25,9%	26,0%	44,2%	37,4%	53,0%
aanrijding buiten schuld	51,2	44,9	-	61,3	61,0	-
fietsendiefstal	70,6	63,5	67,0	68,3	62,0	70,0
bromfietsdiefstal	89,0	100,0	91,0	90,0	80,3	83,0
bedreiging/mishandeling op straat	26,0	25,3	29,0	27,7	28,9	45,0
zakkenrollerij	54,8	47,3	49,0	54,5	57,5	61,0
diefstal uit een personenauto	66,0	64,0	65,0	80,0	77,2	80,0
handastelikheden met sexuele bedoelingen op straat	29,0	15,3	17,0	81,7	48,4	33,0
inbraak bij particulieren	81,0	85,0	83,0	74,5	68,1	77,0
diefstal van personenauto	90,6	100,0	95,0	86,0	57,5	74,0
totaal delicten inclusief aanrijden	49,2%	44,2%	44,0%	65,0%	59,0%	65,0%

Bestudering van tabel 20 leert dat voor de verschillende delictstypen geldt dat de mate waarin een schifting door de politie plaatsvindt nauw samenhangt met de omvang van de eerste schifting door de bevolking. Delictstypen waarvan een relatief klein gedeelte wordt gemeld bij de politie vertonen tevens een relatief grote uitval in de fase van de politieke registratie. Het omgekeerde geldt ook. Van de delictstypen agressie op straat en vernietiging wordt slechts ongeveer een kwart van de zaken bij de politie gemeld, terwijl eveneens ongeveer ruim een kwart van de meldingen in een proces-verbaal wordt vastgelegd. Bij de delictstypen diefstal van bromfiets, diefstal van een auto en inbraak wordt ruim drie kwart van de meldingen schriftelijk vastgelegd. Bij de meeste overige delictstypen wordt ongeveer de helft van de zaken gemeld en eveneens ongeveer de helft van de meldingen geregistreerd. Een uitzondering op deze systematiek vertoont alleen het delicttype aanranding. Hiervan wordt nog geen kwart van de zaken gemeld, terwijl ongeveer de helft van de meldingen schriftelijk wordt vastgelegd. Bij dit laatste delicttype is de filtering die op het niveau van de slachtoffers optreedt, dus groter dan de filtering die de politie toepast bij het opmaken van een proces-verbaal.

Het samengaan van hoge meldingspercentages met hoge percentages processen-verbaal bij de delictstypen diefstal van bromfiets, autodiefstal en inbraak is niet moeilijk te verklaren. De slachtoffers achten deze delicten in de regel een zaak voor de politie en zij kunnen er bovendien op rekenen dat hun aangifte op zijn minst tot een proces-verbaal zal leiden. Hierbij speelt mee dat een proces-verbaal in de meeste gevallen een vereiste is wil de verzekeringsmaatschappij tot uitkering overgaan. Zolang het percentage processen-verbaal dicht bij de 100 blijft, zal het percentage meldingen van deze delicten eveneens dicht bij de honderd liggen. De meldingspercentages van de genoemde delicten waren in 1977 en 1978 zelfs iets hoger dan in 1976 en 1975 (tabel 8).

Wanneer het percentage meldingen dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd echter lager ligt dan bijvoorbeeld vijftien procent, betekent dit dat een aanzienlijk deel van de aangevers de ervaring opdoet dat hun aangifte niet wordt 'erkend'. Het percentage slachtoffers dat nog aangifte doet zal dalen. Er zal een aangiftedrempel ontstaan die is aangepast aan de verbaliseringsdrempel. Zaken waarvan bij voorbaat vast staat dat de politie ze niet zal willen verbaliseren, worden niet meer aangegeven. Uit de vergelijking van het gemiddelde schadebedrag van de gevallen van zakkenrollerij die worden gepleegd met het gemiddelde schadebedrag van de gevallen die in een proces-verbaal worden vastgelegd, blijkt dat deze veronderstelling juist is. Het

gemiddelde schadebedrag van de gevallen van zakkenrollerij is f 49,- (mediaan). Het gemiddelde schadebedrag van de bij de politie gemelde gevallen is f 84,-.

De minder ernstige gevallen zijn dus door de slachtoffers kennelijk niet aangegeven. Het gemiddelde schadebedrag van de in een proces-verbaal vastgelegde gevallen is echter nog iets hoger, namelijk f 100,-. De politie hanteert dus kennelijk bij haar verbaliseringsbeleid nog striktere 'selectiecriteria' dan de bevolking bij het 'doorgeven' van een geval van zakkenrollerij.

De hoogte van de aangiftedrempel wordt, zo veronderstellen wij, op analoge wijze bepaald door de verbaliseringsdrempel als de verbaliseringsdrempel door de vervolgingsdrempel. Wanneer de aangiftedrempel hoger wordt – dwz. wanneer de meldingspercentages dalen – zal het verbaliseringspercentage stijgen. Er worden dan immers relatief ernstige zaken bij de politie gemeld.

De stijging van het verbaliseringspercentage zal een opwaartse druk doen uitgaan op de meldingspercentages. De (lokale) bevolking zal immers de indruk krijgen dat de politie ook voor kleinere aangiften weer aandacht heeft. Na enige tijd zullen de verbaliseringspercentages weer gaan dalen, hetgeen op den duur weer leidt tot een daling van de meldingspercentages, enzovoorts. De hoogte van de aangiftedrempel zal kortom schommelen rond een bepaalde vaste waarde, die is afgestemd op de norm-waarde van de verbaliseringsdrempel.

Deze veronderstellingen over de wisselwerkingen tussen aangiftebereidheid en verbaliseringsbeleid leiden tot een verfijning van de veronderstellingen over de wisselwerkingen tussen verbaliseringsbeleid en vervolgingsbeleid. Aangenomen werd dat op dalende verbaliseringspercentages zal worden gereageerd met dalende sepotpercentages, omdat het openbaar ministerie dan relatief ernstige zaken krijgt toegeleverd. Wanneer echter sprake is van gelijkblijvende verbaliseringspercentages bij dalende meldingspercentages zal eveneens een daling van het sepotpercentage volgen. Ook dan neemt de gemiddelde ernst van de aan het openbaar ministerie voorgelegde zaken immers toe. Omgekeerd geldt dat op gelijkblijvende verbaliseringspercentages bij stijgende meldingspercentages een stijging van het sepotpercentage zal volgen. Ook dient rekening gehouden te worden met de mogelijkheid dat een daling of stijging van het verbaliseringspercentage wordt gecompenseerd door respectievelijk een stijging of daling van de meldingspercentages. In het algemeen geldt daarom dat bij de wisselwerking tussen verbaliseringspercentages en sepotpercentages gekeken moet worden naar het percentage van de gepleegde delicten dat in een proces-verbaal is vastgelegd. Alleen verschuivingen van dit verbaliseringspercentage-in-ruime-zin hebben consequenties voor de gemiddelde ernst van de zaken die het openbaar ministerie krijgt voorgelegd. Bij de wisselwerking tussen meldingspercentages en verbaliseringspercentages gaat het daarentegen om het percentage van de meldingen dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd (het verbaliseringspercentage in enge zin).

7.4 Samenvatting van het model

Het model kan nu als volgt worden samengevat. Het (lokale) openbaar ministerie hanteert ten aanzien van sommige delicttypen zodanige normen bij de vervolging dat gesproken kan worden van een vervolgingsdrempel (bijv. alleen vervolgen bij schade boven de f 1000,-). Het bestaan van zo'n vervolgingsdrempel genereert na enige tijd een verbaliseringsdrempel (bijv. geen processen-verbaal bij schade beneden de f 200,-), omdat de politie geen processen-verbaal opmaakt van zaken die toch nooit vervolgd zullen worden. De hoogte van de verbaliseringsdrempel wordt bepaald door de hoogte van de vervolgingsdrempel. Wanneer de hoogte van de vervolgingsdrempel stabiel is, houdt dit in dat de hoogte van de verbaliseringsdrempel wordt bepaald door de voortdurende afstemming van het percentage van de gepleegde delicten dat door de politie wordt geverbaliseerd (verbaliseringspercentage in ruime

zin) op de sepotpercentages. Op stijgingen van het verbaliseringspercentage in ruime zin volgt een stijging van het sepotpercentage (de relatief minder ernstige zaken worden dan immers ook aan het openbaar ministerie voorgelegd). Op deze stijging van het sepotpercentage volgt een daling van het verbaliseringspercentage in ruime zin (de politie en indirect de burgers ervaren dat het nutteloos is om de minder ernstige zaken aan het openbaar ministerie voor te leggen). Het sepotpercentage gaat hierna weer dalen en vervolgens is de cirkel rond. De hoogte van de verbaliseringsdrempel in ruime zin – dwz. de proportie van het *dark number* – schommelt dus rond een bepaalde vaste waarde, zolang de vervolgingsdrempel constant is.

Het bestaan van een verbaliseringsdrempel genereert na enige tijd een aangiftedrempel. Delicten met een schadebedrag beneden de f 100,- worden bijvoorbeeld niet meer bij de politie gemeld omdat men weet dat de politie voor zulke zaken toch geen proces-verbaal opmaakt. De hoogte van deze aangiftedrempel wordt bepaald door de hoogte van de verbaliseringsdrempel en derhalve indirect door de hoogte van de vervolgingsdrempel. Zolang de verbaliseringsdrempel stabiel is – en dit is binnen een zekere marge het geval wanneer de vervolgingsdrempel constant blijft – wordt de hoogte van de aangiftedrempel bepaald door de voortdurende afstemming van het percentage van de gepleegde delicten dat bij de politie wordt gemeld op het percentage van de meldingen dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd (het verbaliseringspercentage in enge zin). Wanneer de meldingspercentages stijgen, gaan de verbaliseringspercentages in enge zin op den duur dalen (de politie wordt geconfronteerd met relatief minder ernstige zaken). De dalende verbaliseringspercentages in enge zin leiden vervolgens tot een daling van de meldingspercentages (de burgers ervaren dat het geen zin heeft minder ernstige zaken bij de politie te melden). Hierop zullen de verbaliseringspercentages in enge zin weer gaan stijgen en de cirkel is rond. De hoogte van de aangiftedrempel fluctueert dus rond een bepaalde vaste waarde die is gerelateerd aan de eveneens fluctuerende waarde van de verbaliseringsdrempel, die op zijn beurt is gerelateerd aan de vervolgingsdrempel.

Hiermee zijn de systematische wisselwerkingen beschreven tussen meldingspercentages en verbaliseringspercentages bij een stabiele vervolgingsdrempel. Het betreft hier als het ware de (dynamische) evenwichtssituatie van het model. Wanneer de sepotpercentages echter belangrijk stijgen of dalen ten gevolge van een bijgestelde vervolgingsdrempel leidt dit tot een blijvende aanpassing van het verbaliseringspercentage in ruime zin. Een blijvende verhoging van het sepotpercentage wordt bijvoorbeeld gevolgd door een blijvende verlaging van het verbaliseringspercentage in ruime zin (een groter *dark number*). Deze blijvende verlaging van het verbaliseringspercentage in ruime zin is het resultaat van een tijdelijke daling van het verbaliseringspercentage in enge zin en een blijvende daling van het meldingspercentage. Een blijvende verhoging van het sepotpercentage (gevolg van het optrekken van de vervolgingsdrempel) leidt kortom na enige tijd tot blijvende dalingen van het verbaliseringspercentage in ruime zin en het meldingspercentage, d.w.z. tot parallelle verhogingen van de verbaliserings- en aangiftedrempels. Deze ontwikkelingen vormen tezamen de overgangs- of aanpassingssituatie van het model.

7.5 Mogelijke toepassingen van het model

Met behulp van het model kan in principe op grond van summiere gegevens over een geïsoleerd deel van het strafrechtelijke systeem worden vastgesteld welke wijzigingen zijn opgetreden of nog zullen optreden in het functioneren van een ander deel en/of in de gebruikmaking van het apparaat door de bevolking.

Wanneer het openbaar ministerie er bijvoorbeeld plaatselijk of landelijk toe overgaat om de vervolgingsdrempel voor een bepaald delict te verhogen, kan worden voorspeld dat in de jaren daarna achtereenvolgens ook de verbaliseringspercentages in enge zin en de meldingspercentages zullen gaan dalen. Dit zal resulteren in een daling van blijvende aard van het ver-

baliseringspercentage in ruime zin (het percentage van de gepleegde delicten dat in processen-verbaal wordt vastgelegd). Wanneer de verbaliseringspercentages in ruime zin vervolgens weer iets gaan stijgen, kan worden geconcludeerd dat de aanpassing van de aangifdrempels en verbaliseringsdrempels aan de verhoogde vervolgingsdrempels heeft plaatsgevonden en dat een nieuwe evenwichtssituatie is bereikt. De voorspelling van dergelijke neveneffecten van het vervolgingsbeleid lijkt ons de belangrijkste toepassing van het model.

Eerder in dit hoofdstuk is vastgesteld dat delicttypen met hoge sepotpercentages (aanranding, vernieling, eenvoudige diefstal en eenvoudige mishandeling) relatief lage verbaliseringspercentages in enge zin vertonen, terwijl delicttypen met lage sepotpercentages (inbraak, autodiefstal) relatief hoge verbaliseringspercentages in enge zin laten zien. Op deze plaats willen wij de veronderstelling toetsen dat stijgende sepotpercentages via dalende verbaliseringspercentages in enge zin een daling van de aangiftebereidheid veroorzaken. Nagegaan zal worden of in de Nederlandse situatie een hoge vervolgingsdrempel inderdaad een groot dark number doet ontstaan, d.w.z. een laag verbaliseringspercentage in ruime zin.

Uit de CBS-gegevens over de sepotpercentages van de overkoepelende categorie 'eenvoudige diefstal' blijkt dat deze zijn toegenomen van 48% in 1970 naar 60% in 1976. Volgens de voorlopige tellingen zou het sepotpercentage in 1977 en 1978 nog verder zijn gestegen. Vergelijkbare stijgingen van sepotpercentages sinds 1970 zijn opgetreden bij de delicten aanranding (1970: 62%; 1976: 75%), vernieling (1970: 49%; 1976: 58%) en eenvoudige mishandeling (1970: 44%; 1976: 53%). Deze gegevens over de ontwikkeling van het sepotbeleid leiden tot de veronderstelling dat juist voor deze delicttypen het meldingspercentage een dalende trend zal hebben laten zien gedurende de afgelopen vijf jaar. Uit de in hoofdstuk 5 gepresenteerde tabel 8 blijkt dat deze veronderstelling juist is. Hoewel niet alle verschillen significant zijn, geldt voor de relevante delicttypen (diefstal van portefeuille, diefstal uit de auto, fietsendiefstal, handtastelijkheden met seksuele bedoelingen, vernieling en bedreiging) dat de meldingspercentages in de periode 1974/1976 hoger waren dan in de periode 1977/1978.

Over het percentage van de meldingen dat in een proces-verbaal is vastgelegd zijn slechts gegevens beschikbaar over de laatste drie jaar (tabel 15). Het verbaliseringspercentage in enge zin lijkt in die periode vrij stabiel te zijn geweest. De veronderstelling dat in de periode daarvoor vaker proces-verbaal is opgemaakt kan helaas niet worden getoetst. Duidelijk is echter dat het verbaliseringspercentage in ruime zin voor de genoemde delicttypen sinds 1976 is gedaald, d.w.z. dat het dark number groter is geworden. Het is gezien de geregistreerde daling van de meldingspercentages aannemelijk dat het verbaliseringspercentage in ruime zin ten opzichte van 1974 veel sterker is gedaald. De aan het model ontleende veronderstelling lijkt dus juist te zijn. Dit geldt ook voor de omgekeerde veronderstelling dat delicttypen met een stabiel of dalend sepotpercentage zoals inbraak (1970: 54% 1976: 48%) geen daling van de aangiftebereidheid, annex van het verbaliseringspercentage in ruime zin laten zien. De aangiftebereidheid van het delict inbraak was in 1977/1978 even hoog of zelfs hoger dan in 1974/1976 (tabel 8). Het verbaliseringspercentage in ruime zin voor inbraak was in 1978 iets hoger (64%) dan in 1976 (60%).

De veronderstelling dat hoge sepotpercentages tot het ontstaan van aangifdrempels leiden, kan ook worden getoetst door lokale sepotpercentages te vergelijken met lokale verbaliseringspercentages in ruime zin. In het jaarverslag van het openbaar ministerie 1976 is een overzicht opgenomen van het percentage beleidssepot per arrondissement. De hoogste sepotpercentages voor gewone misdrijven vertoonden de arrondissementen Utrecht (34%) en Amsterdam (28%), terwijl Rotterdam opviel door een relatief laag sepotpercentage (19%). In hoofdstuk 8 is een overzicht opgenomen van het verbaliseringspercentage in ruime zin binnen de verschillende gemeenten. Hieruit blijkt dat in de stad Utrecht het verbaliseringspercentage relatief laag ligt

(17,2%), evenals in Amsterdam (23,3%), terwijl Rotterdam opvalt met een relatief hoog verbaliseringspercentage (39,4%). De veronderstelling dat een restrictief vervolgingsbeleid via het daarop afgestemde verbaliseringsbeleid van de politie het ontstaan van een verbaliseringsdrempel in de hand werkt, wordt dus ook door deze geografische vergelijking ondersteund.

De interpretatie van de thans beschikbare gegevens met behulp van het model leidt tot de volgende voorspellingen over toekomstige ontwikkelingen. De sepotpercentages zijn sinds 1970 voor bepaalde vormen van kleine criminaliteit met 10 à 15% gestegen. Dit heeft geleid tot een meer terughoudend verbaliseringsbeleid ten aanzien van deze delictvormen en daardoor tot een afname van de aangiftebereidheid van de bevolking. Het uiteindelijke gevolg hiervan is geweest dat het deel van de feitelijke criminaliteit dat in proces-verbaal wordt vastgelegd sinds 1970 met $\pm 10\%$ is gedaald (van 35% naar 25%). Het percentage van de aangiften dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd lijkt de afgelopen drie jaar (1976/1978) echter vrij stabiel te zijn gebleven. Dit gegeven maakt het onaannemelijk dat de meldingspercentages in de komende jaren nog veel verder zullen dalen. De aanpassing aan de gestegen vervolgingsdrempels van de aangiftedrempel en de verbaliseringsdrempel lijkt te zijn voltooid. De aan het model ontleende voorspelling luidt derhalve dat de meldingspercentages in de nabije toekomst niet verder zullen dalen. Wanneer ze toch zouden dalen, zal de opgetreden daling slechts tijdelijk zijn, omdat de verbaliseringspercentages in enge zin dan onmiddellijk zullen stijgen. Van deze stijging zal een positieve invloed uitgaan op de aangiftebereidheid. Deze voorspelling geldt uiteraard onder de aanname dat de vervolgingsdrempel niet opnieuw drastisch zal worden verhoogd zodat het meldingspercentage weer gaat dalen. Wanneer de sepotpercentages opnieuw met 10% zouden stijgen, zal in de jaren tachtig het meldingspercentage opnieuw met een vergelijkbaar percentage dalen en het dark number dus nog groter worden.

In de komende jaren zullen steeds nieuwe gegevens beschikbaar komen over de hoogtes van de aangiftedrempels en van de verbaliseringsdrempels als ook van de ontwikkelingen van de meldingspercentages en de beide verbaliseringspercentages. Op basis hiervan – en van de te verzamelen gegevens over de vervolgingsdrempels en sepotpercentages – kan de houdbaarheid van het model nader worden getoetst.

De belangrijkste aanvulling die het model in ieder geval nog behoeft betreft de tijdspannen waarbinnen de verschillende ontwikkelingen en tegenkoppelingen zich afspelen (de zgn. time lags). Wij veronderstellen dat de afstemming van het verbaliseringsbeleid op het sepotbeleid vrij snel in zijn werk zal gaan (bijv. 2 jaar). De politie wordt immers beroepshalve geconfronteerd met wijzigingen in het sepotbeleid. In het overleg tussen het openbaar ministerie en de justitiële diensten van de politie zullen dergelijke wijzigingen vaak worden besproken. In sommige delen van het land ontvangt de individuele rechercheur bovendien afloopberichten van het parket over de door hem behandelde zaken. Ook waar dergelijke afloopberichten ontbreken, komt de afloop van een zaak aan de individuele rechercheur ter ore. De afstemming van het aangiftgedrag van de bevolking op het verbaliseringsbeleid van de politie zal waarschijnlijk meer tijd vergen (bijv. 4 à 5 jaar). Slechts een klein deel van de bevolking komt jaarlijks in contact met de politie in verband met een aangifte. De aangevers worden bovendien doorgaans niet geïnformeerd over het verbaliseringsbeleid van de politie. Ten gevolge van deze factoren duurt het enige jaren voordat de bevolking bemerkt dat de aangiften van bepaalde delicten niet langer au serieux worden genomen.

Het model kan worden uitgebouwd in de richting van de straftoemeting door de rechters en de capaciteitsplanning van het gevangeniswezen. Tussen het vervolgingsbeleid annex requisitoirbeleid van het openbaar ministerie en de oplegging van vrijheidsstraffen door de rechters zullen zich immers eveneens bepaalde wisselwerkingen afspelen. Wij zijn geneigd te veronderstellen dat het sepotbeleid van het openbaar ministerie niet rechtstreeks wordt beïnvloed door het straftoemingsbeleid van de rechters. Tussen het requisitoirbeleid

en de straffoemeting zal waarschijnlijk wel een wisselwerking bestaan. Aangezien de rechters in Nederland zelden boven de eis van de officier uitgaan, zal deze wisselwerking echter waarschijnlijk niet het karakter hebben van een cirkelproces met wederzijdse tegenkoppelingen⁷⁾). Bij de eventuele uitbouw van het model zouden dergelijke veronderstellingen nader kunnen worden getoetst. Daarbij kan dan wellicht tevens aansluiting worden gevonden bij de bestaande systeemtheoretische literatuur over de wisselwerkingen op de lange termijn tussen de omvang van de geregistreerde criminaliteit en de capaciteit van het gevangeniswezen.

⁷⁾ Zie hiervoor: 'Straffoemeting bij rijden onder invloed - 1978 (I)', C. van der Werff, Delikt en Delinkwent; O. Zoomer, 'De straffoemeting in gevallen van zware criminaliteit, interimrapport', WODC, januari 1979.

De verhouding tussen geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit

8.1 Inleiding

In Nederland wordt sinds 1935 door het CBS een statistiek bijgehouden van 'ter kennis van de politie gekomen criminaliteit'. Per maand wordt van een groot aantal categorieën delicten gepubliceerd hoeveel zaken er bij de politie bekend zijn geworden respectievelijk opgehelderd¹⁾. Deze statistiek wordt voor een groot aantal verschillende doeleinden gebruikt. Twee hoofdfuncties kunnen worden onderscheiden.

Hij wordt ten eerste zowel voor wetenschappelijke als voor politieke of beleidsmatige doeleinden gehanteerd als graadmeter van de criminaliteit. In de sociologische criminologie worden vaak de criminaliteitscijfers van de politiestatistieken per jaar of per stad met elkaar vergeleken in de veronderstelling dat hierdoor causale relaties tussen bepaalde sociale omstandigheden en de criminaliteit kunnen worden opgespoord¹⁾. In de landelijke en gemeentelijke politiek worden de gegevens van de politiestatistiek vaak aangevoerd als bewijs dat het overheidsbeleid ter beteugeling van de criminaliteit al dan niet succesvol is geweest. De massamedia fungeren hierbij vaak als aangever²⁾. Voor prognostische doeleinden worden de cijfers van de politiestatistiek soms geëxtrapoleerd³⁾.

De politiestatistiek fungeert verder als officiële boekhouding van het justitiële politiewerk. De instanties die het beheer voeren over de politiecursen baseren zich bij het vaststellen van de gewenste sterkte van de politie en van de recherche-afdelingen vaak op de politiestatistiek. De werkdruk van een politie-eenheid wordt mede bepaald op basis van het aantal opgemaakte processen-verbaal per politiefunctaris. Ook het percentage misdrijven dat door de politie is opgelost, wordt berekend op basis van de cijfers van de politiestatistiek. Deze cijfers fungeren dus tevens als effectiviteitsgraadmeter van de politie. De politiestatistiek is een optelling van de maandelijks opgegeven van de gemeentelijke politiecursen, van de districten van het Corps Rijkspolitie en van de Marechaussee. Hoe komen deze opgaven tot stand?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden moet allereerst een onderscheid worden gemaakt tussen twee categorieën van misdrijven. De eerste categorie delicten komt doorgaans ter kennis van de politie zonder tussenkomst van de bevolking. Men kan hierbij denken aan het verkeersdelict 'rijden onder invloed', de misdrijven van de Opiumwet en bepaalde economische of milieudelicten. Het spreekt vanzelf dat de aantallen van deze delicten die in de politiestatistiek voorkomen sterk worden beïnvloed door de mate waarin de politie controlerend optreedt. Als graadmeter van de omvang van deze vormen van

¹⁾ De nummers 107 en 110 in het overzicht van thans lopende criminologische onderzoekprojecten in Nederland in Justitiële Verkenningen, nr. 7, 1978, lijken voorbeelden van dergelijke studies.

²⁾ H.O. Steensma, *De ontwikkeling van de criminaliteit in Nederland vanaf 1950*, Criminologisch Instituut Rijksuniversiteit Groningen, 1976.

³⁾ C.J. Dessaur, L. Gunther Moor, *Criminaliteit en openbare orde I en II*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 1977.

criminaliteit zijn de cijfers van de politiestatistiek dus verregaand onbetrouwbaar. De methode van de slachtofferenquête is voor de registratie van deze categorie van delicten geen alternatief, omdat er veelal geen individuele slachtoffers zijn. De omvang van deze vormen van criminaliteit kan uitsluitend worden vastgesteld door middel van gestandaardiseerde controles, zoals deze bijvoorbeeld door de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid worden uitgevoerd met betrekking tot het rijden onder invloed. De aantallen processen-verbaal zijn wellicht wel bruikbaar als maat voor het activiteitsniveau van de politie in deze. Hier zullen wij deze vormen van criminaliteit verder buiten beschouwing laten.

Van de delicten die doorgaans door tussenkomst van het slachtoffer ter kennis van de politie komen, kan de omvang worden geschat op basis van de uitkomsten van een slachtofferenquête. De enquêtegegevens kunnen tevens duidelijk maken welk deel hiervan bij de politie is gemeld en in een proces-verbaal van aangifte vastgelegd. Deze geschatte omvang van de door de politie geregistreerde criminaliteit kan tenslotte worden vergeleken met de werkelijke cijfers uit de politiestatistiek. Men verkrijgt op deze wijze een overzicht van het totaal aan gepleegde delicten, het deel dat bij de politie is gemeld, het deel dat schriftelijk is vastgelegd en het deel dat uiteindelijk in de politiestatistiek is verschenen. In figuur 4 is weergegeven welke filters een delict moet passeren alvorens als cijfer in de politiestatistiek te verschijnen.

figuur 4.

Schematisch overzicht van de filtering die optreedt bij de totstandkoming van de politiestatistiek.

De beschrijving van de wijze waarop gepleegde delicten worden gefilterd alvorens als cijfer in de politiestatistiek te verschijnen, kan duidelijk maken wat de betekenis van de cijfers is en derhalve voor welke doeleinden ze wel of niet kunnen worden gebruikt. Hierbij gaat het niet alleen om de vraag naar de verhouding tussen de gepleegde en de geregistreerde criminaliteit maar vooral om de vraag of deze verhouding een constante is. Wanneer de werking van één of meer van de drie filters instabiel is, betekent dit dat de verhouding tussen de gepleegde delicten en de geregistreerde anders komt te liggen. In theorie betekent dit dat een stijging of daling van de cijfers in de politiestatistiek het gevolg kan zijn van een wijziging in het reële criminaliteitsniveau maar ook in het functioneren van één of meer van de filters. Belangrijk is ook de vraag of de drie filters in de verschillende delen van het land op gelijke wijze werken of niet.⁴⁾

In de volgende paragraaf zal eerst worden vastgesteld welke percentages van de delicten waarvan de geënquêteerden het slachtoffer zijn geweest bij de politie zijn gemeld, respectievelijk in een proces-verbaal van aangifte zijn vastgelegd. Deze percentages geven inzicht in de werking van de eerste twee filters. In de derde paragraaf zal de op het enquêteresultaat gebaseerde

⁴⁾ Tenslotte is het van belang om te weten in hoeverre de delicten die door de politie worden geregistreerd representatief zijn voor het totaal van de gepleegde delicten. Wanneer de geregistreerde delicten in bepaalde opzichten niet representatief zijn voor de gepleegde delicten betekent dit immers dat dossierstudies naar de kenmerken van geregistreerde delicttypen (bijvoorbeeld beroving of verkrachting) een verkeerd beeld kunnen geven van de aard van de gepleegde delicten. Dossierstudies hebben in het verleden tot de conclusie geleid dat het bijzonder riskant is voor slachtoffers van instrumentele gewelddelicten om zich te verzetten. Uit de uitkomsten van slachtofferenquêtes is echter gebleken dat verzet vaak wel succesvol is. Uit dossierstudies blijkt dit echter niet omdat gewelddelicten waartegen het slachtoffer zich met succes heeft verzet relatief vaak niet aangegeven of geregistreerd worden (Block en Block, 1978). Deze vraag zullen wij hier verder laten rusten.

schatting van de omvang van de door de politie in eerste instantie geregistreerde criminaliteit worden vergeleken met de cijfers uit de politiestatistiek. Deze laatste vergelijking kan slechts zeer globaal zijn omdat hier gegevens uit de enquête moeten worden vergeleken met cijfers uit een geheel andere bron (de politiestatistiek). Toch kan deze vergelijking voorlopige aanwijzingen opleveren over de filtering die optreedt bij de definitieve registratie door de politie van aangegeven delicten. Dit derde filter berust waarschijnlijk in hoofdzaak op administratieve onzorgvuldigheden zoals de onbekendheid met juridische delictskwalificaties op administratieve centra van de politiebureau's, onduidelijke richtlijnen i.v.m. het invullen van het CBS-formulier t.b.v. de maandstatistiek Politie en Justitie (b.v. meerdere delicten in één proces-verbaal).

Een ander deel van het derde filter heeft betrekking op de uitzifting van schriftelijk vastgelegde aangiften die bij nader inzien toch geen betrekking hadden op strafbare, althans strafwaardige en/of bewijsbare zaken (zoals het vernietigen van een proces-verbaal van aangifte in het geval van een echtelijke ruzie of burenruzie op verzoek van de aangever).

In de slotparagraaf zullen de belangrijkste consequenties worden besproken van de uitkomsten van de analyses voor het gebruik van de politiestatistiek voor de hierboven genoemde doeleinden.

8.2 De verhouding tussen de geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit volgens de uitkomsten van de slachtofferenquête

De meeste strafbare feiten komen ter kennis van de politie door tussenkomst van de slachtoffers. In hoofdstuk 5 hebben wij gezien dat ongeveer de helft van alle delicten waarvan individuen het slachtoffer worden ter kennis van de politie wordt gebracht. Op het niveau van de slachtoffers treedt dus reeds een belangrijke filtering op. Lang niet alle delicten die door de slachtoffers ter kennis van de politie worden gebracht, leiden, zoals wij in hoofdstuk 6 hebben vastgesteld, tot het opmaken van een schriftelijke verklaring (proces-verbaal). In feite wordt niet meer dan 60% van de ter kennis van de politie gebrachte delicten schriftelijk vastgelegd en ondertekend. Op het niveau van de politie treedt dus nog een forse tweede filtering op. Welk deel van de gepleegde strafbare feiten in 1976 en 1977 uiteindelijk als zodanig in de administraties van de politie terecht is gekomen, is weergegeven in tabel 21.

Tabel 21 Het percentage gevallen van tien veel voorkomende vormen van criminaliteit dat in een proces-verbaal werd vastgelegd in 1976, 1977 en 1978; enquêteresultaten⁵⁾

delicttypen	percentage ondertekende processen-verbaal, gepercenteerd op het aantal slachtoffers		
	1976	1977	1978
vernietiging	11,4 N = 600	9,7 N = 773	13,8 N = 792
aanrijding buiten schuld	31,4 N = 746	27,3 N = 733	
fietsendiefstal	48,2 N = 483	39,4 N = 510	46,9 N = 452
bromfietsdiefstal	79,7 N = 64	80,3 N = 66	75,4 N = 57
bedreiging/mishandeling op straat	7,2 N = 258	7,3 N = 289	12,9 N = 286
zakkenrollerij/diefstal van portemonnaie	29,9 N = 321	27,2 N = 279	29,5 N = 261
diefstal uit een personenauto	52,9 N = 191	49,4 N = 164	52,3 N = 147
handastelijkheden met sexuele bedoelingen op straat	23,7 N = 131	7,4 N = 163	5,5 N = 145
inbraak bij particulieren	60,4 N = 119	57,9 N = 140	64,2 N = 123
diefstal van personenauto	78,1 N = 32	57,5 N = 40	70,0 N = 20
totaal 10 delicten, aanrijding buiten schuld is alleen opgenomen indien de dader is doorgereden	32,1 N = 2289	25,9 N = 2531	28,0 N = 2386

⁵⁾ De dark numbers voor Nederland (ook per delict), de verschillende gemeentegroepen en de 17 grootste Nederlandse gemeenten zijn te vinden in bijlage XVI.

Uit de onderste rij van tabel 21 blijkt dat het deel van de criminaliteit dat door de politie werd geregistreerd in 1977 en 1978 iets kleiner was dan in 1976. Aangezien vaststaat dat de meldingspercentages in 1974 en 1975 hoger waren dan in 1976 (tabel 8) lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat het geregistreerde deel van de criminaliteit in de periode 1974-1976 rond de 35% lag en sindsdien significant is gedaald. Tussen de gepleegde criminaliteit en de geregistreeerde criminaliteit bestaat kennelijk geen vaste verhouding. Het 'verborgen gedeelte' is thans groter dan enkele jaren geleden.

Uit tabel 21 blijkt ook dat de percentages geregistreeerde delicten per delicttype sterk uiteenlopen. Voor de meeste delicten geldt dat de proportie die de geregistreeerde criminaliteit uitmaakt van de gepleegde criminaliteit in 1977 en 1978 niet significant verschilde van die in 1976. Het zichtbare gedeelte van het delict aanranding is echter duidelijk kleiner geworden. Wat dit laatste delicttype betreft is de befaamde ijsberg waarvan de politiecijfers het topje vormen dus in korte tijd nog verder onder de waterspiegel verdwenen. Uit de in tabel 8 gepresenteerde percentages gemelde delicten blijkt dat de oorzaak hiervan primair ligt in de afnemende geneigdheid van de slachtoffers van dit soort delicten om aangifte bij de politie te doen. De in tabel 15 weergegeven cijfers maken het echter waarschijnlijk dat behalve het meldingspercentage ook het ondertekeningspercentage is gedaald. De twee filters die delicten van dit type moeten passeren alvorens door de politie te worden geregistreeerd lijken dus allebei zeer recent iets fijnmaziger te zijn geworden.

In hoofdstuk 7 hebben wij betoogd dat het percentage van de gepleegde delicten dat in processen-verbaal wordt vastgelegd mede wordt bepaald door het sepotbeleid van het openbaar ministerie. Wanneer het openbaar ministerie andere criteria gaat hanteren bij de sepotbeslissingen zal hierdoor na enige tijd het gedeelte van de criminaliteit dat zichtbaar is, groter of kleiner worden. Ook bij een ongewijzigd sepotbeleid zal er bovendien zo betoogden wij steeds sprake zijn van fluctuerende meldingspercentages en verbaliseringspercentages. Voor alle delicttypen ten aanzien waarvan een min of meer terughoudend vervolgingsbeleid wordt gevoerd, geldt dat het verhoudingsgetal tussen gepleegde en geregistreeerde delicten steeds in beweging is.

Uit de analyses van het meldingsgedrag is tevens gebleken dat de mensen die preventieve maatregelen plegen te nemen meer dan anderen geneigd zijn om aangifte van een delict bij de politie te doen. Het is dus mogelijk dat de door de overheid bevorderde uitbreiding van de particuliere misdaadpreventie in de toekomst zal leiden tot een toename van de aangiftebereidheid. Deze factor zou plaatselijk of zelfs landelijk kunnen leiden tot een verkleining van het verhoudingsgetal tussen de gepleegde en de geregistreeerde criminaliteit.

8.3 Plaatselijke verschillen

In de hoofdstukken 5 en 6 hebben we gezien dat de meldingspercentages en de ondertekeningspercentages in de verschillende delen van Nederland niet sterk uiteenlopen. Wel is men in de kleinere gemeentes iets eerder geneigd om aangifte te doen van een delict dan bijvoorbeeld in de gemeentes Amsterdam en Utrecht. De mate waarin de politie de aangifte schriftelijk vastlegt, vertoont nauwelijks verschillen. Hoe de verhouding is tussen de gepleegde en de geregistreeerde criminaliteit in de verschillende delen van het land is weergegeven in tabel 22.

Tabel 22 Percentage van de slachtoffers die een proces-verbaal hebben ondertekend in 1976 en 1977, naar gemeentegrootte

	1976		1977	
	aantal slachtoffers	percentage processen-verbaal	aantal slachtoffers	percentage processen-verbaal
Nederland	2289	32,1	2531	25,9
Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	619	36,7	738	26,2
100- < 400.000 inwoners	417	30,2	480	24,4
50- < 100.000 inwoners	339	31,9	380	29,7
20- < 50.000 inwoners	450	30,9	512	24,4
10- < 20.000 inwoners	246	32,1	225	20,9
5- < 10.000 inwoners	164	27,4	147	30,6
< 5.000 inwoners	53	20,8	47	29,8
Amsterdam	335	34,3	481	23,3
Rotterdam	134	44,0	137	39,4
Den Haag	157	30,6	121	22,3
Utrecht	51	21,6	93	17,2
Overige gemeenten	1619	31,1	1703	26,0

Uit tabel 22 blijkt dat de verhoudingsgetallen tussen de geregistreerde en de gepleegde criminaliteit in de verschillende delen van het land niet ver uiteenlopen. In 1976 leek het *dark number* relatief groot te zijn in de kleinere gemeenten, maar in 1977 was dit verschil verdwenen. Zowel de meldingspercentages als de ondertekeningspercentages zijn dichter bijeen komen te liggen. Per gemeente lijken er echter wel verschillen te zijn. De relatieve omvang van het *dark number* in de vier grootste steden blijkt statistisch significant uiteen te lopen. In Amsterdam, Den Haag en Utrecht is het deel van de plaatselijke criminaliteit dat 'verborgen' blijkt groter dan in Rotterdam. In 1977 was het verborgen deel van de criminaliteit in de eerstgenoemde drie grote steden bijna twee keer zo groot als in Rotterdam.

Voor de vergelijkbaarheid van de plaatselijke criminaliteitscijfers uit de politiestatistiek heeft dit uiteraard verstrekkende gevolgen.

Wie het criminaliteitsniveau van Amsterdam en Rotterdam vergelijkt, dient de officiële cijfers van Amsterdam met de factor 1,7 te vermenigvuldigen om ze vergelijkbaar te maken met de cijfers over Rotterdam.

8.4 Een vergelijking tussen de schatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers van de politiestatistiek

Op basis van het aantal slachtoffers in de steekproef dat in 1977 een schriftelijke verklaring heeft ondertekend betreffende een delict waarvan zij het slachtoffer waren geweest, kan een ruwe schatting worden gemaakt van het aantal delicten dat in dat jaar door de Nederlandse politie is geregistreerd⁶⁾. Deze ruwe schatting kan vervolgens worden vergeleken met het aantal delicten dat de politiestatistiek voor 1977 laat zien. Deze vergelijking is uiteraard slechts mogelijk wanneer de omschrijving van het delict in de enquête globaal overeenkomt met één van de categorieën delicten waarover in de politiestatistiek wordt gerapporteerd. Voor de delicttypen diefstal uit de auto en diefstal van portefeuille kon geen vergelijking worden gemaakt met de cijfers uit de

⁶⁾ Deze schatting berust in principe op de vermenigvuldiging van de aantallen slachtoffers binnen de steekproef die een proces-verbaal hebben ondertekend met de fractie die de steekproef uitmaakt van de Nederlandse bevolking van 16 jaar of ouder. Op deze schatting van het totale aantal delicten moeten echter belangrijke correcties worden aangebracht. Van inbraken bij particulieren wordt het gehele huishouden slachtoffer. Deze delicten worden bij enquêtering opgegeven door alle leden van het huishouden. Dit heeft als consequentie dat de schatting van het totale aantal inbraken door de factor twee moet worden gedeeld. Voor een verantwoording van de toegepaste correcties zij verwezen naar bijlage XVII.

politiestatistiek omdat deze vormen van eenvoudige diefstal in de statistiek niet worden onderscheiden. Van de overige acht delicttypen leek een min of meer vergelijkbare categorie in de politiestatistiek te kunnen worden gevonden. Met nadruk willen wij er op wijzen dat vrijwel nooit een exact vergelijkbare categorie bleek te bestaan. Om deze reden stellen wij ons op het standpunt dat de uitkomsten van slachtofferenquêtes in principe als een zelfstandige graadmeter van de (kleine) criminaliteit moeten worden gebruikt. In dit hoofdstuk hebben wij echter een bijzondere reden om een vergelijking te maken tussen de enquêteschatting van het aantal processen-verbaal van aangifte en de cijfers van de politiestatistiek. Deze vergelijking is immers de enige ons ter beschikking staande mogelijkheid om te verkennen of er nog een derde filter optreedt bij de transformatie van een delict in een cijfer van de politiestatistiek.

In tabel 23a zijn de enquêteschattingen van het aantal door de politie geregistreerde delicten vergeleken met de gepubliceerde cijfers van de politiestatistiek over 1977⁷⁾. Bij de enquêteschatting is tevens aangegeven wat de minimumschatting en de maximumschatting is. Onder de aanname dat de steekproef representatief is voor de bevolking geldt dat de kans dat het werkelijke cijfer kleiner respectievelijk groter is dan de minimum- en maximumschatting kleiner is dan 5%. In de rechter kolom van tabel 23a zijn ter vergelijking tevens de enquêteschattingen weergegeven van het totale aantal gepleegde delicten (inclusief de *dark numbers*). In tabel 23b zijn tevens schattingen van de criminaliteit op basis van slachtofferpercentages weergegeven.

Tabel 23a Een vergelijking tussen de omvang van de door het CBS geregistreerde criminaliteit in 1977 en de geschatte omvang van de door de politie geregistreerde criminaliteit op basis van de WODC-slachtofferenquête (de verantwoording van de berekeningswijze en aangebrachte correcties is in bijlage XVII te vinden)

	politieregistratie (gemeente, Rijks- en Kon. March.)	schatting van de geregistreerde criminaliteit op basis van de ondertekeningspercentages van de slachtoffers			de verhouding tussen de enquêteschatting en de cijfers van de poliitieregistratie	
		ondergrens	bovengrens	gemiddelde van de onder- en bovengrens		
<i>politiestatistiek</i>	<i>slachtofferstudie</i>					
diefstal, verduistering van het rijwiel	fietsendiefstal	104.815	116.119	204.564	160.342	1,5
diefstal en verduistering v/d bromfiets en joy-riding met bromfiets (art. 37)	bromfietsdiefstal	26.386	25.554	68.397	46.976	1,8
diefstal en verduistering v/d auto en joy-riding met de auto (art. 37)	diefstal van de auto	13.387	5.974	22.100	14.037	1,0
vernietiging (art. 350 - 354)	vernietiging of beschadiging van eigendommen	41.738	29.705	68.645	49.175	1,2
mishandeling (art. 300 - 306, 141, 285)	bedreiging of aan-gevallen op straat	10.496	5.658	29.002	17.330	1,7
sexuele misdrijven (art. 242, 243, 246, 248 en 249)	handtastelijkheden met sexuele bedoelingen op straat	7.252	1.787	25.362	13.574	1,9
inbraak (art. 311.5)	inbraak bij particulieren	30.245	17.571	44.068	30.819	1,0
W.V.W. doorrijden na een ongeval (art. 30)	doorrijden na een ongeval	16.999	8.396	33.795	21.095	1,2
totaal		251.318			353.348	1,4

⁷⁾ In bijlage XVIII zijn voor 1973 t/m 1977 de absolute aantallen delicten opgenomen, afkomstig uit de maandstatistiek Politie en Justitie. Hierbij is gecorrigeerd voor de in bijlage XVII vermelde correctiefactoren.

Tabel 23b Een vergelijking tussen de omvang van de door het CBS geregistreerde criminaliteit in 1977 en de geschatte omvang van de criminaliteit op basis van de WODC-slachtofferenquôte (de verantwoording van de berekeningswijze en aangebrachte correcties is in bijlage XVII te vinden)

<i>politiestatistiek</i>	<i>slachtofferstudie</i>	<i>politieregistratie, (gemeente, Rijks- en Kon. March.)</i>	<i>schatting van de criminaliteit op basis van slachtofferpercentages</i>	
			<i>ondergrens</i>	<i>bovengrens</i>
diefstal, verduistering van het rijwiel	fietsendiefstal	104.815	351.878	446.646
diefstal en verduistering v/d bromfiets en joy-riding met bromfiets (art. 37)	bromfietsdiefstal	26.386	30.816	62.354
diefstal en verduistering v/d auto en joy-riding met de auto (art. 37)	diefstal van de auto	13.387	7.335	20.610
vernietiging (art. 350-354)	vernietiging of beschadiging van eigen- dommen	41.738	443.368	54.057
mishandeling (art. 300-306, 141, 285)	bedreiging of aangevallen op straat	10.496	194.788	274.659
sexuele misdrijven (art. 242, 243, 246, 248 en 249)	handastelijkheden met sexuele bedoe- lingen op straat	7.252	127.685	170.342
inbraak (art. 311.5)	inbraak bij particulieren	30.245	45.279	75.163
W.V.W. doorrijden na een ongeval (art. 30)	doorrijden na een ongeval	16.999	41.982	73.469
totaal		251.318		

Uit tabel 23a blijkt dat de enquêteschatting van het aantal geregistreerde autodiefstallen (inclusief joy-riding), vernielingen en inbraak e.d. zeer dicht in de buurt ligt van de cijfers in de politiestatistiek voor vergelijkbare delicten. Voor alle delicttypen met uitzondering van het delict fietsendiefstal geldt bovendien dat de cijfers van de politiestatistiek liggen tussen de minimum en de maximumschatting van de enquête. Deze globale overeenkomst tussen de enquêteschatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers uit de politiestatistiek van de ter kennis van de politie gekomen delicten vormt een aanwijzing dat de uitkomsten van de slachtofferenquête redelijk betrouwbaar zijn. Met name de overeenkomst bij het eënduidige en goed vergelijkbare delicttype autodiefstal (annex joy-riding) is in dit opzicht belangrijk.⁹⁾

De gemaakte vergelijking tussen de enquêteschatting van het aantal opgemaakte processen-verbaal en de cijfers van de politiestatistiek wijst echter ook uit dat de enquêteschattingen vrijwel bij alle delicttypen hoger zijn dan de officiële CBS-cijfers. Dit systematische verschil zou erop kunnen wijzen dat de resultaten van de WODC-slachtofferenquêtes een overschatting inhouden van de werkelijke en/of geregistreerde criminaliteit. Door Levine (1976) zijn enkele theoretische argumenten aangevoerd voor de stelling dat slachtofferenquêtes meer delicten meten dan in werkelijkheid zijn gepleegd. Door Skogan (1975) en Singer (1978) is de juistheid van deze argumentatie echter bestreden. Vervolg-interviews met personen die hadden opgegeven dat zij slachtoffer van een delict waren geweest, hebben in de V.S. uitgewezen dat de meeste opgaven correct waren (Ennis, 1967). In één onderzoek is nagegaan of de delicten die volgens de opgaven van een groep geënquêteerden bij bepaalde politiecorpsen waren gemeld in de administratie konden worden teruggevonden. Zevenenvijftig procent van de opgaven konden aldus worden geverifieerd. (Schneider, 1977). Bij dit vrij lage percentage moet worden aangekend dat een deel van de gemelde delicten waarschijnlijk in het geheel niet was geadmistriseerd. Voor een herhaling van dit onderzoek in een Nederlandse stad worden door het WODC thans voorbereidingen getroffen.

Het feit dat de cijfers van de politiestatistiek voor de meeste delicttypen lager zijn dan men op grond van de enquêteschatting van het aantal proces-

⁹⁾ Ter vermindering van een veelvoorkomend misverstand wijzen wij erop dat aan de globale overeenstemming van de enquêteschatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers uit de politiestatistiek niet de conclusie mag worden verbonden dat de officiële cijfers dus toch betrouwbaar zijn. Uit de officiële cijfers kan immers niet worden afgelezen of het percentage meldingen en het percentage processen-verbaal constant is gebleven.

en-verbaal zou mogen verwachten, kan worden opgevat als een aanwijzing dat de politie niet alle processen-verbaal van aangifte beschouwt als 'ter kennis gekomen delicten'. Op theoretische gronden is het aannemelijk dat de politie niet automatisch alle meldingen die schriftelijk worden vastgelegd, beschouwt als ter kennis gekomen delict. Een deel van de processen-verbaal van aangifte zal betrekking hebben op zaken die in de ogen van de politie geen vervolgbaar delict opleveren. In een recent Amerikaans onderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat een vijfde deel van de door de politie geboekte berovingen in tweede instantie alsnog worden uitgeboekt en dus buiten de statistiek blijven (Block en Block, 1978). Van de politiecorpsen in Frankrijk, wier staatsrechtelijke positie vergelijkbaar is met de Nederlandse, is bekend dat zij een belangrijk deel van de door hen geadmistrateerde delicten niet in processen-verbaal vastleggen en dat deze 'geseponeerde' delicten ook niet voor de politiestatistiek worden opgegeven (Robert, 1977). Ook bij deze filtering in tweede instantie door de politie speelt de ernst van het delict een belangrijke rol.

De wijze waarop de politie de processen-verbaal van aangifte schift alvorens hen voor de statistiek als delict te boeken, kan uiteraard het beste worden onderzocht door middel van een studie van dit administratieve proces zelf. Teneinde op korte termijn althans enig inzicht te krijgen in de werking van dit proces (filter) werden gesprekken gevoerd met een afdelingschef van de hoofdafdeling Statistiek van Criminaliteit en Rechtspleging en met een aantal politiefunctionarissen van enkele corpsen van gemeentepolitie.

Bij de verschillende politiecorpsen zijn de gesprekken gevoerd met de functionarissen die verantwoordelijk zijn voor de maandelijkse opgaven aan het CBS en met een aantal functionarissen die aangiften c.q. meldingen verwerken.

Uit deze gesprekken is het volgende beeld naar voren gekomen. Volgens de toelichting bij de formulieren van de politiestatistiek wordt van de corpsen gevraagd om alle ter kennis van de politie gekomen delicten op te geven. In de toelichting wordt benadrukt dat ook 'minder ernstige' delicten moeten worden opgegeven. In de praktijk blijkt dat de meeste corpsen uitsluitend delicten opgeven waarvan een proces-verbaal is opgemaakt. Sommige processen-verbaal van aangifte worden niet opgegeven omdat zij betrekking hebben op zaken die onduidelijk zijn of onvoldoende ernstig. Andere corpsen geven daarentegen ook delicten op waarvan in het geheel geen proces-verbaal is opgemaakt. De exacte criteria die bij de opgaves worden aangelegd zijn in het algemeen moeilijk te achterhalen omdat de functionarissen die de opgave aan het CBS verzorgen in de grotere corpsen de gegevens opgestuurd krijgen van andere diensten en/of districtbureau's. In sommige gevallen worden de uiteindelijke opgaves verzorgd door administratieve medewerkers zonder specifieke kennis van het justitiële politiewerk.

Met betrekking tot bepaalde delicttypen blijkt de praktijk aanzienlijk af te wijken van de theorie: het verkeersmisdrijf doorrijden na ongeval blijkt vrijwel uitsluitend te worden doorgegeven wanneer er een verdachte is. Dit gegeven verklaart het grote verschil tussen de enquêteschatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers uit de politiestatistiek. Van de delicttypen diefstal van een fiets of bromfiets worden de gevallen waarin het slachtoffer na enige tijd zijn voertuig terug vindt niet als delict geboekt. Deze praktijk verklaart een deel van het verschil tussen de enquêteschatting en de officiële cijfers voor de delicten bromfietsdiefstal en fietsdiefstal.

Uit de gevoerde gesprekken is gebleken dat de organisatie van de opgaven aan het CBS van de ter kennis gekomen delicten per corps verschillend is, terwijl ook de gehanteerde criteria niet uniform zijn. Het CBS moet vrij geregeld contact opnemen met bepaalde politiecorpsen naar aanleiding van opgaves waarvan de juistheid om de één of andere reden uiterst onwaarschijnlijk lijkt. Vaak blijkt een dergelijke opgave te zijn gedaan door nieuwe medewerkers die de toelichting onjuist hadden geïnterpreteerd. In één geval was er reden om te veronderstellen dat een uitzonderlijk hoge maandopgave van een corps een doelbewuste reactie was op een recente afwijzing van een

verzoek om personeelsuitbreiding. Uit de contacten met sommige corpors is bij het CBS de indruk ontstaan dat men het doen van opgaven aan het CBS als een extra werklast beschouwt en bovendien dergelijke opgaven niet als politiewerk klassificeert. Afgezien van de genoemde incidentele contacten worden door het CBS geen controles uitgevoerd op de juistheid van de opgaven.

Onze voorlopige conclusie is dat niet alle zaken die in een proces-verbaal van aangifte worden vastgelegd aan het CBS worden doorgegeven. Dit geldt in het bijzonder voor het verkeersmisdrijf doorrijden na ongeval⁹⁾ dat uitsluitend wordt opgegeven wanneer er een verdachte bekend is. De gesprekken hebben dus een bevestiging opgeleverd van de veronderstelling dat een delict nog een derde filter moet passeren alvorens in de politiestatistiek te verschijnen. De consequentie hiervan is dat de verhoudingsgetallen tussen de geregistreerde en de gepleegde criminaliteit groter zijn dan men op grond van de enquêtegegevens over het percentage processen-verbaal zou menen. Op basis van de enquêtegegevens kan worden berekend welk deel van de delicten bij de politie wordt gemeld (het eerste filter) en welk deel hiervan vervolgens in een proces-verbaal van aangifte wordt vastgelegd (het tweede filter). Het deel dat uiteindelijk in de politiestatistiek verschijnt wordt echter nog verder verkleind ten gevolge van de administratieve filtering door de politie¹⁰⁾.

De aanwezigheid van een derde filter heeft niet alleen consequenties voor het verhoudingsgetal tussen de geregistreerde en gepleegde criminaliteit. Er is reden om aan te nemen dat de wijze waarop deze derde filter functioneert afhankelijk is van allerlei toevallige, organisatorische factoren. De betrouwbaarheid van de politiestatistiek als graadmeter van de criminaliteit wordt door de werking van deze derde filter nog verder verkleind. Dit geldt a fortiori voor de vergelijkbaarheid van lokale criminaliteitscijfers die aan de politiestatistiek worden ontleend.

8.5 Samenvatting en conclusies

Van de delicten die in 1977 zijn gepleegd, werd blijkens de enquête ongeveer de helft bij de politie gemeld. Hiervan werd ruim de helft in een schriftelijke verklaring vastgelegd. De vergelijking tussen het geschatte aantal processen-verbaal van aangifte en de aantallen delicten in de politiestatistiek (zie tabel 23a) leidt verder tot de veronderstelling dat van de schriftelijk vastgelegde aangiften 30% niet resulteert in een definitief proces-verbaal. Uiteindelijk blijkt dus slechts ongeveer één vijfde gedeelte van de in de enquête betrokken delicten mee te tellen voor de politiestatistiek.

Het zichtbare gedeelte van de gepleegde delicten bleek per delicttype sterk te verschillen. Het verhoudingsgetal tussen het aantal gepleegde en het aantal geregistreerde delicten is bij sommige delicttypen tien keer zo groot als andere delicten. Met name de agressiedelicten vertonen een relatief groot *dark number*. Bij de meer ernstige vermogensmisdrijven is het *dark number* veel kleiner.

Het verhoudingsgetal tussen de gepleegde delicten en de geregistreerde delicten is geen constante. Voor het delicttype aanranding geldt dat het zichtbare deel in 1977 en 1978 significant kleiner was dan in 1976.

⁹⁾ Zie ook aanwijzingen voor de maandelijkse verstrekking van gegevens CBS-formulier (criminele politieke statistiek).

¹⁰⁾ J.P.S. Fiselier (1978) vermeldt op grond van een vervolgonderzoek onder een steekproef uit de in zijn postenquête geïdentificeerde slachtoffers dat ongeveer de helft van de slachtoffers het delict bij de politie had gemeld terwijl ongeveer de helft een proces-verbaal had ondertekend (p. 275). In totaal had dus een kwart van de slachtoffers een proces-verbaal ondertekend. Op basis hiervan zou men kunnen menen dat er vier keer meer delicten zijn gepleegd dan geregistreerd. Uit de door Fiselier gemaakte vergelijking tussen de enquêteschatting van het totale aantal gepleegde delicten en de cijfers uit de politiestatistiek blijkt echter dat er in 1973 zeven à acht keer meer delicten zijn gepleegd dan de politiestatistiek voor dat jaar laat zien. De oorzaak van deze 'inconsistentie' in het onderzoekresultaat moet naar onze mening primair worden gezocht in de werking van een derde filter op het niveau van de politie-administratie. Dezelfde 'inconsistentie' is ook aanwezig in onze eigen resultaten.

Het verhoudingsgetal tussen de gepleegde en de geregistreerde delicten is blijkens de enquêteresultaten plaatselijk verschillend. Met name tussen de grootste gemeenten bestaan er in dit opzicht significante verschillen. In Rotterdam is de proportie van de gepleegde criminaliteit die wordt geregistreerd twee keer zo groot als in Amsterdam, Utrecht en Den Haag.

Op theoretische gronden moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de verhouding tussen de gepleegde en de geregistreerde criminaliteit ook in de toekomst variabel zal blijken te zijn. De aangiftebereidheid kan negatief worden beïnvloed door het terughoudende verbaliseringsbeleid van de politie met betrekking tot bepaalde delicttypen, terwijl anderzijds van de campagnes voor particuliere misdaadpreventie een positieve werking kan uitgaan. Ook de registratie van gemelde delicten door de politie zou zich op korte termijn kunnen wijzigen. Dit geldt in het bijzonder voor de wijze waarop de opgaven van de 'ter kennis van de politie gekomen misdrijven' aan het CBS worden gedaan. Noch de criteria die hierbij worden gehanteerd, noch de gevolgde procedures lijken voldoende uniform te zijn. Aangezien er op de opgaven geen systematische controles worden uitgevoerd, moet met plotselinge wijzigingen in de werkwijze van deze laatste filter rekening worden gehouden.

Uit bovenstaande empirische en theoretische conclusies volgt dat de cijfers van de politiestatistiek niet zonder risico als graadmeter van de (kleine) criminaliteit kunnen worden gehanteerd. Van de omvang van de criminaliteit geeft de politiestatistiek een volledig onjuist beeld.

Dalingen of stijgingen van de aantallen delicten in de politiestatistiek kunnen bovendien veroorzaakt zijn door een reële beweging van het criminaliteitsniveau maar ook door verschuivingen in de aangiftebereidheid van de bevolking en/of verschuivingen in het verbaliseringsbeleid van de politie of zelfs in de administratieve verwerking van opgemaakte processen-verbaal. Ditzelfde geldt in even sterke mate voor de verschillen tussen de criminaliteitscijfers van provincies of gemeentes. Deze verschillen kunnen een gevolg zijn van een verschillende verhouding tussen de geregistreerde en de gepleegde criminaliteit.

Aangezien in Nederland pas in de jaren zeventig de eerste slachtofferenquêtes zijn uitgevoerd vormt de politiestatistiek vrijwel de enige bron van gegevens over de criminaliteit in de periode hiervoor. De beschikbare politiecijfers zouden aan waarde kunnen winnen wanneer steekproefsgewijze analyses werden uitgevoerd op de inhoud van de in de verschillende jaren opgemaakte processen-verbaal. Hieruit zou immers kunnen blijken of de materiele ernst van de geverbaliseerde delicten (qua schade, letsel etc.) wel of niet constant is gebleven. Een afname van de gemiddelde ernst zou daarbij als een aanwijzing kunnen worden opgevat dat de aangiftedrempels en/of verbaliseringsdrempels in de betreffende periode zijn gedaald (en andersom). Met behulp van deze aanvullende gegevens kunnen vervolgens beter gefundeerde uitspraken worden gedaan over de vraag of een bepaalde stijging of daling van de politiecijfers een stijging of daling van de reële criminaliteit weerspiegelt of een wijziging van het meldingsgedrag, het verbaliseringsbeleid of de criteria van de statistiek.

Het lijkt aannemelijk dat de hier aangevoerde bezwaren tegen de politiestatistiek als graadmeter van de criminaliteit in mindere mate gelden voor de meest ernstige delicttypen, zoals de levensmisdrijven, of roofovervallen (Des-saur, Gunther Moor, 1977). Het dark number is hier waarschijnlijk relatief klein. Aangezien voor de meting van deze relatief zeldzame delicten de slachtofferenquête geen geschikt alternatief is, is het aantrekkelijk om wat de omvang van deze categorieën betreft op de politiestatistiek te vertrouwen. Bij deze categorieën van delicten speelt echter bij de registratie door de politie de juridische kwalificatie een zeer grote rol. Het is voor de politie vaak moeilijk om vast te stellen of men te maken heeft met een geval van mishandeling, zware mishandeling of poging tot doodslag. Voor de criteria die bij de kwalificatie worden gehanteerd, bestaan geen preciese regels. Veel gevallen van geweld tegen personen worden in de politiestatistiek als levensmisdrijf ge-

boek, die later als (eenvoudige) mishandeling worden berecht. Ook voor deze categorie geldt dus dat de cijfers van de politiestatistiek geen goede graadmeter zijn van de (lokale) omvang of ontwikkeling. Uitspraken over de ontwikkeling van de zware criminaliteit dienen ons inziens bij voorkeur gebaseerd te zijn op analyses van de aantallen veroordelingen, en op de uitkomsten van steekproefsgewijze studies van de betreffende rechtbankdossiers. Daarnaast is de medische statistiek der doodsoorzaken een potentiële bron van gegevens over de levensmisdrijven.

In de inleidende paragraaf is erop gewezen dat de cijfers van de politiestatistiek ook worden gebruikt als graadmeter van het activiteitsniveau van de (justitiële) politie. Ten aanzien van de delicten die doorgaans door de slachtoffers worden aangegeven, kan men zich afvragen of de aantallen zaken die de corpses aan het CBS doorgeven veel informatie verschaffen over het activiteitsniveau. Voor het merendeel van de geregistreerde zaken geldt immers dat de activiteiten van de politie beperkt zullen zijn gebleven tot het opmaken van een proces-verbaal 'Onbekende Dader'. De waarde van de opgaven aan het CBS is bovendien dubieus. De opgegeven delicten zijn een selectie uit het aantal zaken dat bij de politie bekend wordt. De wijze waarop de politie deze selectie uitvoert, kan per corps verschillen. Hetzelfde geldt voor de kwalificatie van de delicten. Een politie-eenheid die het aantal geregistreerde delicten wil opvoeren, heeft hiertoe bij de afwezigheid van duidelijke richtlijnen en een controlesysteem, alle gelegenheid. In de Verenigde Staten zijn krasse voorbeelden bekend geworden van dergelijke manipulaties met de politiestatistiek (Seidman en Couzens, 1974). Er zijn aanwijzingen dat ook in Nederland de opgaven soms bewust worden gemajoreerd. De uitvoering van steekproefsgewijze controles zou hier wellicht preventief kunnen werken.

De door het CBS berekende ophelderingspercentages geven in principe zeer belangrijke informatie over de effectiviteit van de opsporing. De ophelderingspercentages worden echter berekend op basis van de aantallen geregistreerde delicten. De politie kan de oplossingspercentages rechtstreeks beïnvloeden door middel van het verbaliseringsbeleid. De vermoedelijke oplossingskans kan bewust of onbewust een rol spelen bij de beslissing om wel of niet een proces-verbaal op te maken. De opgaves van het aantal opgeloste zaken zijn bovendien evenmin volledig betrouwbaar. Sommige verdachten bekennen grote aantallen delicten. Deze bekentenissen kunnen niet altijd volledig geverifieerd worden en betreffen vaak ten dele delicten die in andere politiedistricten zijn gepleegd. De opgaven van het aantal opgeloste zaken zijn hierdoor weinig exact. In één van de grotere corpses bleek in 1978 dat men dergelijke seriële oplossingen in het verleden nooit voor de statistiek had meegeteld. Het reële oplossingspercentage was hierdoor systematisch hoger geweest dan het door het CBS gepubliceerde.

De interpretatie van de oplossingspercentages wordt verder bemoeilijkt door de onvergelykbaarheid van de verschillende delicttypen wat betreft hun oplossingskansen. Sommige misdrijven worden vrijwel zonder enigerlei opsporingsactiviteit opgelost omdat de aangevers de personalia kennen van de dader(s) of de dader reeds hebben aangehouden (bijv. winkeldiefstal). Een hoog oplossingspercentage zegt hier niets over de effectiviteit van de opsporing. Bij andere delicttypen is de oplossingskans bijzonder klein omdat de aangever de politie doorgaans geen enkele indicatie kan geven (bijv. bij fietsendiefstallen). Een relatief sterke toename van het aantal van dergelijke aangiften, leidt automatisch tot een daling van de oplossingspercentages. Zo'n daling heeft echter een andere betekenis dan de daling van de oplossingspercentages bij delictcategorieën waar doorgaans wel opsporingsindicaties aanwezig zijn. De oplossingspercentages zijn kortom een weinig betrouwbare informatiebron over het activiteitsniveau of de effectiviteit van de justitiële politie.

In de inleidende paragraaf is opgemerkt dat de statistische cijfers over de delicten die doorgaans zonder tussenkomst van de slachtoffers bij de politie bekend worden, wellicht wel een reële graadmeter zijn van de (controleerende)

activiteiten van de politie in deze. Het aantal processen-verbaal voor rijden onder invloed geeft een indruk van het aantal uitgevoerde alcoholcontroles en het aantal zaken dat daarbij is ontdekt.

Een probleem blijft naar onze mening ook hier dat op de opgaven aan het CBS geen controles worden uitgevoerd, terwijl bekend is dat deze opgaven niet overal door terzakekundige functionarissen worden verzorgd.

Een betere graadmeter van de politieke activiteiten lijkt ons te zijn de aantallen zaken die op het parket worden ingeschreven. Deze registratie vervult een belangrijke rol in de verdere rechtsgang en is dus in mindere mate onderhevig aan administratieve onnauwkeurigheden. Het feit dat uitsluitend de opgeloste zaken ter parkette worden ingeschreven, lijkt geen groot bezwaar omdat juist bij deze categorieën delicten de oplossingspercentages zeer hoog zijn.

Sinds 1974 zijn er door het WODC jaarlijks enquêtes gehouden waarbij aan een representatieve steekproef uit de Nederlandse bevolking werd gevraagd of men het afgelopen jaar slachtoffer van bepaalde delicttypen is geweest. Uit vergelijking tussen de uitkomsten van deze vijf enquêtes blijkt dat de meeste delicttypen in de jaren 1973 t/m 1975 een vrij stabiel beeld te zien hebben gegeven. In 1975 vertoonden enkele delicttypen een lichte stijging. Deze stijging heeft zich in 1976 sterk doorgezet. Sinds 1977 is wederom een stabilisering opgetreden. De duidelijkste toename sinds 1975 vertonen de delicttypen fietsendiefstal (27%), diefstal van portefeuille/zakkenrollerij (47%). Het delict bromfietsdiefstal blijkt sinds de invoering van de verplichte bromfietshelm in 1974 sterk te zijn teruggelopen maar sinds 1976 weer enigszins te stijgen.

De kans om slachtoffer te worden van één of meer van de tien in de enquête genoemde misdrijven was in de jaren 1976, 1977 en 1978 respectievelijk 17,8%, 18% en 18,8%, terwijl de kans op het slachtofferschap van twee of meer delicten respectievelijk 4,0, 4,3 en 4,0% was. Gedurende een jaar krijgt dus één op elke vijf à zes Nederlanders met één van deze vormen van criminaliteit te maken.

De delicten waarmee jaarlijks een groot gedeelte van de bevolking te maken krijgt, hebben over het algemeen geen bijzonder ernstig karakter. De totale kosten van de kleine criminaliteit tegen privépersonen bedragen thans ongeveer een half miljard gulden per jaar.

In 1977 liep 0,1% van de Nederlandse bevolking ten gevolge van een agressief delict letsel op dat medisch moest worden behandeld. Het percentage Nederlanders dat dergelijk letsel opliep tengevolge van een aanrijding door een motorrijtuig buiten eigen schuld bedroeg 0,8%.

De veroorzakers van auto-ongelukken waarbij gewonden vallen, blijken niet zelden door te rijden zonder zich bekend te maken. In 1977 gebeurde dit bij ongeveer 20% van de aanrijdingen waarbij letsel werd toegebracht aan de aangeredenen. De slachtoffers van deze verkeersdelicten zijn veelal fietsers. De kans dat men in Nederland letsel oploopt door toedoen van een automobilist die na de aanrijding doorrijdt is drie keer zo groot als de kans op letsel ten gevolge van een agressief delict.

In Amsterdam en Utrecht is de criminaliteit in 1977 gestegen. In Rotterdam en Den Haag lijkt het niveau van 1976 te zijn gehandhaafd. Amsterdam heeft zich qua criminaliteitsniveau nog verder verwijderd van de rest van het land dan in 1976 reeds het geval was. In 1977 werd één op elke zes Amsterdammers het slachtoffer van twee of meer delicten. Rotterdam en Maastricht behoren daarentegen tot de veiligste steden van het land.

De kans om slachtoffer te worden van een delict voor de gemiddelde Nederlander is één staat tot 5.15. Het risico slachtoffer te worden van een delict is echter niet gelijkelijk over de bevolking verdeeld. Van de verschillende leeftijdscategorieën, typen gemeenten naar aantal inwoners, sociale milieu's en van de geslachten is nagegaan of het behoren hiertoe het risico om slachtof-

fer te worden verkleint of vergroot. Het belangrijkste risicoverhogende kenmerk bleek een leeftijd beneden de 25 jaar te zijn. De kans slachtoffer te worden is voor personen beneden de 25 jaar ruim twee keer zo groot als voor andere Nederlandse burgers. Een leeftijd van 65 jaar of ouder is daarentegen juist het belangrijkste risicoverkleinende kenmerk. Behalve de leeftijd is ook de grootte van de woonplaats sterk van invloed op de slachtofferkans. Het wonen in één der grote steden verdubbelt de kans slachtoffer te worden van een delict. Het wonen in een kleine gemeente brengt juist een kleinere kans op delicten met zich mee. Tenslotte blijkt nog dat leden van de hogere sociale milieu's en mannen een iets hogere victimisatiekans hebben dan de overige Nederlanders. De verschillende hier genoemde victimologische risicofactoren kunnen elkaar uiteraard versterken (of verzwakken). De bevolkingsgroep met het hoogste risico wordt gevormd door de bevolkingsgroep met de kenmerken 'jonger dan 25 jaar', woonplaats Amsterdam, Den Haag, Rotterdam of Utrecht, hoog sociaal milieu en van het mannelijke geslacht. De slachtofferkans van deze groep is 1 staat tot 0.65 ofwel 60%. De bevolkingsgroep van de vrouwen boven de 65 jaar die in een klein dorp wonen en behoren tot de middenklasse hebben een slachtofferkans van 1 staat tot 28, ofwel \pm 4%. Met behulp van de in hoofdstuk 4 opgenomen risicotabel kan voor alle bevolkingsgroepen worden berekend hoe groot het victimisatierisico is.

Het victimisatierisico van individuele burgers lijkt te worden bepaald door drie hoofdfactoren. De eerste factor is de aantrekkelijkheidsfactor, dwz. de mate waarin iemand een aantrekkelijk doelwit is voor delinquente activiteiten. De aantrekkelijkheid kan zowel van economische als van psychologische aard zijn. Mensen die zichtbaar veel bezittingen hebben, lopen een groter risico voor vermogenscriminaliteit. Jonge meisjes hebben een groter risico om op straat te worden aangerand. Adolescenten worden eerder uitgedaagd voor vechtpartijen. De tweede risicofactor is de nabijheidsfactor. De nabijheid tot potentiële delinquenten is afhankelijk van iemands woonplaats en leefgewoonten (uitgaansgedrag, winkelgewoonten, wijze van vervoer). De derde factor is de blootstellingsfactor, dwz. de mate waarin iemands goederen worden bewaakt en hij/zij wordt beschermd tegen criminaliteit door derden.

Voor de toetsing van deze theoretische risico-analyse moeten studies worden uitgevoerd naar de samenhangen tussen operationalisaties van deze drie hoofdfactoren en de victimisatierisico's. Een dergelijke studie zal belangrijke aanknopingspunten kunnen bieden voor de preventie van criminaliteit. Met behulp ervan kunnen de doelgroepen van preventieprogramma's worden bepaald terwijl tevens duidelijk wordt welke factoren voor de kwetsbaarheid van deze groepen verantwoordelijk zijn.

Vooruitlopend op de resultaten van een dergelijke studie is geprobeerd de uitkomsten van de globale sociografische risico-analyse te interpreteren met behulp van de drie onderscheiden factoren. De geconstateerde verschillen qua victimisatierisico van de verschillende bevolkingsgroepen leken vooral te moeten worden gezien als een effect van de nabijheidsfactor. Het hoge victimisatierisico van jonge mensen lijkt een gevolg te zijn van een levenswijze die veel ontmoetingen met potentiële (jeugd-)delinquenten met zich mee brengt. Het hoge slachtofferpercentage onder inwoners van de grote steden lijkt een logische consequentie van het relatief grote aantal potentiële delinquenten dat daar woont. Het hoge victimisatierisico dat leden van de hogere milieu's hebben, lijkt niet te kunnen worden verklaard vanuit de nabijheidsfactor. Hierbij lijkt zowel de aantrekkelijkheidsfactor (veel bezittingen) als de blootstellingsfactor (gemakkelijk toegankelijke huizen) een rol te spelen.

De relatief kleine victimisatierisico's van bejaarden en vrouwen tussen de 25 en 50 jaar (zonder werk buitenshuis) lijken weer wel in verband te staan met de nabijheidsfactor. Deze beide groepen zijn immers sterk aan huis gebonden, zodat zij minder vaak met potentiële delinquenten in aanraking komen. Dit heeft tevens tot gevolg dat hun huizen voortdurend bewaakt worden (blootstellingsfactor).

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat iemands kans om slachtoffer

te worden van een delict groter is naarmate hij/zij actiever deelneemt aan het sociale verkeer buiten het eigen gezin. In dit licht gezien is de kwetsbaarheid voor crimineel gedrag de keerzijde van een moderne, stedelijke levensstijl. De mogelijkheden voor misdaadpreventie op het niveau van de individuele burger zijn dus waarschijnlijk beperkt.

Van de slachtoffers van de kleine criminaliteit deed in 1977 en 1978 44% aangifte bij de politie. In 1975 was dit nog 55%. De meldingspercentages zijn het laagst bij de delicttypen 'agressie op straat' en 'sexuele handtastelijkheden' ($\pm 25\%$) en het hoogste bij inbraak en diefstal van auto's ($\pm 90\%$). De daling van het meldingspercentage trad met name op bij de categorieën 'sexuele handtastelijkheden' en 'fietsendiefstal'.

De beslissing om wel of niet aangifte te doen blijkt primair afhankelijk te zijn van de materiële ernst van het delict (omvang schade, ernst letsel). Los hiervan blijkt ook de mate waarin het slachtoffer zelf maatregelen had getroffen om een delict te voorkomen de beslissing om aangifte te doen te beïnvloeden. Degenen die dergelijke maatregelen hebben genomen, zijn meer dan anderen geneigd om delicten bij de politie te melden. In het algemeen geldt dat oudere mensen en inwoners van kleine gemeenten wat eerder geneigd zijn een delict bij de politie te melden dan respectievelijk jonge mensen (<25 jaar) en inwoners van de grote steden. Ook tussen de grote steden zijn er wat dit betreft nog verschillen. In Amsterdam en Utrecht zijn de meldingspercentages veel lager dan bijv. in Rotterdam. In de gebieden waar het meeste criminaliteit voorkomt, is de bereidheid om met de politie samen te werken kennelijk het geringste. Er zijn geen aanwijzingen dat de lage meldingspercentages in gebieden met veel criminaliteit het gevolg zijn van een grotere tolerantie van de plaatselijke bevolking voor bepaalde vormen van criminaliteit. De oorzaak moet veeleer worden gezocht in de geringe dunk die men op grond van eerdere ervaringen heeft van de opsporingscapaciteit van de politie. De slachtoffers van vermogensdelicten die geen aangifte doen, geven hiervoor meestal als reden op dat een aangifte 'toch niets uithaalt', 'zinloos' is, of omdat 'de politie niets doet.'

Aan degenen die bij de politie een delict hadden gemeld, werd in de enquête gevraagd of zij een schriftelijke verklaring hebben ondertekend. Uit de antwoorden bleek dat in 1976, 1977 en 1978 respectievelijk 35%, 41% en 35% van de aangiften door de politie niet was vastgelegd in een proces-verbaal. De vergelijking tussen de wel en niet geregistreerde aangiften heeft uitgewezen dat de politie bij de beslissing wel of niet een proces-verbaal op te maken vooral kijkt naar de ernst van het delict. Gevallen van bedreiging waarbij geen letsel is toegebracht waarvoor een medische behandeling nodig is, worden door de politie in de regel niet in een proces-verbaal vastgelegd. Bij de delicttypen zakkenrollerij en diefstal uit auto's en vernieling bestaan soortgelijke verbaliseringsdrempels. Afgezien van de ernst van de zaak blijkt ook de wijze van melden een rol te spelen: telefonische of schriftelijke aangiften worden relatief vaak voor kennisgeving aangenomen.

Teneinde het denken over de wisselwerkingen tussen 'de productie' van de verschillende onderdelen van het strafrechtelijke apparaat te stimuleren, werd een model opgesteld dat de wisselwerking beschrijft tussen het sepotbeleid, het verbaliseringsbeleid en de aangiftebereidheid van de bevolking.

Het model kan als volgt worden samengevat. Het (lokale) openbaar ministerie hanteert ten aanzien van sommige delicttypen zodanige normen bij de vervolging dat gesproken kan worden van een vervolgingsdrempel (bijv. alleen vervolgen bij schade boven de f 1.000, -). Het bestaan van zo'n vervolgingsdrempel genereert na enige tijd een verbaliseringsdrempel (bijv. geen processen-verbaal bij schade beneden de f 200, -), omdat de politie geen processen-verbaal opmaakt van zaken die toch nooit vervolgd zullen worden. De hoogte van de verbaliseringsdrempel wordt dus bepaald door de hoogte van de vervolgingsdrempel. Wanneer de hoogte van de vervolgingsdrempel stabiel

is, houdt dit in dat de hoogte van de verbaliseringsdrempel de resultante is van het dynamische evenwicht tussen het percentage van de gepleegde delicten dat door de politie wordt geverbaliseerd (verbaliseringspercentage in ruime zin) en de sepotpercentages. Op stijgingen van het verbaliseringspercentage in ruime zin volgt een stijging van het sepotpercentage (de relatief minder ernstige zaken worden dan immers ook aan het openbaar ministerie voorgelegd). Op deze stijging van het sepotpercentage volgt een daling van het verbaliseringspercentage in ruime zin (de politie en indirect de burgers ervaren dat het nutteloos is om de minder ernstige zaken aan het openbaar ministerie voor te leggen). Het sepotpercentage gaat hierna weer dalen en vervolgens is de cirkel rond. De hoogte van de verbaliseringsdrempel schommelt dus rond een bepaalde vaste waarde, zolang de vervolgingsdrempel constant is.

Het bestaan van een verbaliseringsdrempel genereert na enige tijd een aangiftedrempel. Delicten met een schadebedrag beneden de f 100,- worden bijvoorbeeld niet meer bij de politie gemeld omdat men weet dat de politie voor zulke zaken toch geen proces-verbaal opmaakt. De hoogte van deze aangiftedrempel wordt bepaald door de hoogte van de verbaliseringsdrempel en derhalve indirect door de hoogte van de vervolgingsdrempel. Zolang de verbaliseringsdrempel stabiel is – en dit is binnen een zekere marge het geval wanneer de vervolgingsdrempel constant is – wordt de hoogte van de aangiftedrempel bepaald door het dynamische evenwicht tussen het percentage van de gepleegde delicten dat bij de politie wordt gemeld en het percentage van de meldingen dat in een proces-verbaal wordt vastgelegd (het verbaliseringspercentage in enge zin). Wanneer de meldingspercentages stijgen, gaan de verbaliseringspercentages in enge zin op den duur dalen (de politie wordt geconfronteerd met relatief minder ernstige zaken). De dalende verbaliseringspercentages in enge zin leiden vervolgens tot een daling van de meldingspercentages (de burgers ervaren dat het geen zin heeft minder ernstige zaken bij de politie te melden). Hierop zullen de verbaliseringspercentages in enge zin weer gaan stijgen en de cirkel is rond. De hoogte van de aangiftedrempel fluctueert rond een bepaalde vaste waarde die is gerelateerd aan de eveneens fluctuerende waarde van de verbaliseringsdrempel, die op zijn beurt is gerelateerd aan de vervolgingsdrempel.

Wanneer de vervolgingsdrempel op een gegeven moment wordt verhoogd leidt dit tot een stijging van het sepotpercentage. Op deze stijging reageert de politie met een (nog) restrictiever verbaliseringsbeleid, waardoor het verbaliseringspercentage in enge zin daalt. De bevolking trekt hieruit na enige tijd de conclusie dat het weinig zin heeft om van bepaalde delicttypen aangifte bij de politie te doen, zodat het meldingspercentage daalt. Wanneer deze laatste daling zich heeft voltrokken, kan het verbaliseringspercentage in enge zin weer enigszins stijgen. De aanpassing aan de hogere vervolgingsdrempel heeft dan plaatsgevonden. Het percentage van de delicten dat in processen-verbaal wordt vastgelegd is blijvend op een lager niveau komen te liggen.

Uit de thans beschikbare gegevens over de Nederlandse situatie blijkt dat de sepotpercentages voor de meeste vormen van kleine criminaliteit in de jaren zeventig met 10 à 15% zijn gestegen, hetgeen wijst op een verhoging van de vervolgingsdrempel. Uit de enquêteresultaten blijkt dat inderdaad juist de delicttypen waarvoor dit geldt sinds 1973 een daling van de meldingspercentages te zien hebben gegeven. Het verbaliseringspercentage in enge zin is in 1978 echter iets gestegen. Deze laatste uitkomst leidt tot de veronderstelling dat in de komende jaren geen belangrijke verdergaande dalingen van de meldingspercentages meer zijn te verwachten. De aanpassing van het meldingsgedrag aan de verhoogde vervolgingsdrempel lijkt thans te hebben plaatsgevonden.

Een verdere uitbouw van het model in de richting van de straftoemeting en straftoepassing lijkt in principe mogelijk. Een dergelijk model zou een hulpmiddel kunnen zijn waarmee de bestuurbaarheid van het strafrechtelijke apparaat kan worden vergroot.

De politiestatistiek geeft geen volledig beeld van de criminaliteit omdat slechts ongeveer één vijfde gedeelte van de kleine criminaliteit bij de politie wordt gemeld en vervolgens door de politie in processen-verbaal wordt vastgelegd. De vergelijking tussen de enquêteschatting van het aantal processen-verbaal en de cijfers van de politiestatistiek levert bovendien een aanwijzing op dat niet alle processen-verbaal van aangifte aan het Centraal Bureau voor de Statistiek worden doorgegeven. De gebruikswaarde van de politiestatistiek hangt echter vooral af van de vraag of de verhouding tussen de gepleegde criminaliteit en de geregistreerde criminaliteit constant is of niet. Wanneer deze verhouding min of meer constant is, zouden de cijfers van de politiestatistiek immers wel kunnen worden gebruikt als graadmeter van de werkelijk gepleegde delicten.

Uit de uitkomsten van de slachtofferenquêtes blijkt dat het verhoudingsgetal tussen de gepleegde delicten en de geregistreerde delicten geen constante is. Voor het delict aanranding geldt bijvoorbeeld dat het zichtbare deel in drie jaren tijd significant kleiner is geworden (van 24% in 1976 naar 5% in 1978).

Het verhoudingsgetal tussen de gepleegde en de geregistreerde delicten is blijkens de enquêteresultaten plaatselijk verschillend. Met name tussen de grootste gemeenten bestaan er in dit opzicht significante verschillen. In Rotterdam is de proportie van de gepleegde criminaliteit die wordt geregistreerd twee keer zo groot als in Amsterdam, Utrecht en Den Haag. Op theoretische gronden moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid dat de verhouding tussen de gepleegde en de geregistreerde criminaliteit ook in de toekomst variabel zal blijken te zijn. De aangiftebereidheid kan negatief worden beïnvloed door het terughoudende verbaliseringsbeleid van de politie met betrekking tot bepaalde delicttypen, terwijl anderzijds van de campagnes voor particuliere misdaadpreventie een positieve werking kan uitgaan. Ook de registratie van gemelde delicten door de politie zou zich op korte termijn kunnen wijzigen. Dit geldt in het bijzonder voor de wijze waarop de opgaven van de 'ter kennis van de politie gekomen misdrijven' aan het CBS worden gedaan. Noch de criteria die hierbij worden gehanteerd, noch de gevolgde procedures lijken voldoende uniform te zijn. Aangezien er op de opgaven geen systematische controles worden uitgevoerd, moet met plotselinge wijzigingen in de werkwijze van deze laatste filter rekening worden gehouden.

Uit bovenstaande empirische en theoretische conclusies volgt dat de cijfers van de politiestatistiek in principe niet als graadmeter van de (kleine) criminaliteit kunnen worden gehanteerd. Deze cijfers zijn met name ongeschikt voor de evaluatie van politie of particuliere programma's in het vlak van de misdaadpreventie, omdat hierdoor niet alleen de criminaliteitspatronen maar ook de aangiftepatronen en verbaliseringspatronen worden beïnvloed.

Literatuurlijst

Bergeijk, G. A. van en W. Oova, Uitvoeringsaspecten van roofovervallen; paper voor het congres van de Nederlandse Vereniging voor Criminologie 'Geweld en samenleving' te Amsterdam, juni 1975.
's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1975.

Bishop, Y. M. M., S. E. Fienberg and P. W. Holland, Discrete multivariate analysis theory and practice.
The MIT Press. Cambridge, Massachusetts, and London, England, 1975.

Block, R. and C. R. Block, A look in the black box, the transformation of robbery incidents into official robbery statistics.
Department of sociology, Loyola University of Chicago and Statistical analysis centre Illinois Law Enforcement Commission, october 1978.

Buikhuisen, W. Geregistreeerde en niet-geregistreeerde criminaliteit; Een beschouwing naar aanleiding van CBS-cijfers en aanvullende enquêtes.
's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1975.

Buikhuisen, W. en J. J. M. van Dijk, Verbaliseringsbeleid misdrijven. 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1975.

Buikhuisen, W. en G. A. van Bergeijk, Criminaliteit en technopreventie. 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1976.

Centraal Bureau voor de statistiek.
Maandstatistiek Politie en Justitie, mei 1978.

Centraal Bureau voor de statistiek.
Maandstatistiek Politie en Justitie, oktober 1976.

Cohen, L. E. and M. Felson, Social change and crime rate trends: a routine activity approach.
University of Illinois at Urbana-Champaign, august 1978.

Cozijn, C., Enkele kanttekeningen bij het artikel van Knol.
Mens en Maatschappij, 52e jrg., nr. 1, 1977.

Dessaur, C. I. en L. Gunther Moor, Criminaliteit en openbare orde I en II.
Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 1977.

Duyne, P. C. van, Criminaliteitsoverlast bij de horeca.
Onderzoek en beleid nr. 8, 's-Gravenhage, Ministerie en Justitie, WODC, 1978.

Dijk, J. J. M. van, Dominantiegedrag en geweld. Een multidisciplinaire visie op de veroorzaking van geweldmisdrijven.
Nijmegen 1977.

-
- Dijk, J. J. M. van* en A. C. Vianen. Omvang en ontwikkeling van de criminaliteit, slachtofferenquêtes 1974-1977 (met bijlagen). 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1977.
- Dijk, J. J. M. van* en A. G. Dumig, Slachtoffers van geweldsdelicten. Nijmegen, Criminologisch Instituut, 1975.
- Dijk, J. J. M. van*, Publieke opinie en misdaad. In: Justitiële Verkenningen, nr. 9 (themanummer 'De angst voor misdaad'), 1978.
- Ennis, Ph. H.*, Criminal victimization in the United States; a report of a national survey. Washington, USGPO, 1967.
- Fiselier, J. P. S.*, Slachtoffers van delicten; een onderzoek naar verborgen criminaliteit. Ars Aequi Libri, Utrecht, 1978.
- Fiselier, J. P. S.*, Winkeldiefstal in warenhuizen. Nijmegen, 1974.
- Fijnaut, C.*, De selectiviteit van het justitiële politieoptreden. Licentiaats-thesis, Leuven, School voor criminologie, 1971.
- Hindelang, M. J.*, M. R. Gottfredson and J. Garofalo, Victims of personal crime; an empirical foundation for a theory of personal victimization. Cambridge, Massachusetts, Ballinger, 1978.
- Jaarverslag* Openbaar Ministerie 1976, Memorie van toelichting bij de begroting van het Ministerie van Justitie voor 1978.
- Jeffery, C. R.*, Crime prevention through environmental design. London, etc., Sage publications, 1971.
- Junger-Tas, J.* en A. A. van der Zee-Nefkens, Publiek en politie; ervaringen, houdingen en wensen; een onderzoek onder de Nederlandse bevolking. 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1978.
- Junger-Tas, J.* en A. A. van der Zee-Nefkens, Een observatie-onderzoek naar het werk van de politieursurveillance. 's-Gravenhage, Ministerie van Justitie, WODC, 1977.
- Justitiële verkenningen*, nr. 7, met daarin opgenomen het overzicht van lopende criminologische onderzoekprojecten in Nederland, 1978.
- Levine, J. P.*, The potential for crime overreporting in criminal victimization surveys. Criminology, 14e jrg., nr. 3, p. 367-370 (G.B.), 1976.
- McDonald, W. F.*, Criminal justice and the victim. Sage publications, Beverly Hills, London, 1976.
- Maltz, M. D.*, Crime statistics: A mathematical perspective. Journal of criminal justice, 3e jrg., nr. 3, 1975, p. 177-194 (U.S.A.).
- Mayhew, P. M.*, R. V. C. Clarke, A. Sturman en J. M. Hough, Crime as opportunity. Home Office research study, no. 34, London, 1976.
-

Melai, A. L., Het Wetboek van Strafvordering, Tweede boek; onder redactie van G. Duisterwinkel en A. L. Melai. Arnhem, 1977.

Mors, E. ter, De zedenpolitie. Scriptie Nederlandse politie-academie, Enschede, 1978.

National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice. Statistics Division: The San Jose Methods Test of Known Crime Victims, 9.

Newman, O., Architectural design for crime prevention. New York, Institute of planning and housing, New York University, 1973. U.S. Department of Justice; law enforcement assistance administration; National Institute of law enforcement and criminal justice.

Nieman, F. H. M., De toepassing van Goodmans log-lineaire modellen voor de analyse van kwantitatieve variabelen m.b.v. het computerprogramma ECTA. Vakgroep Methoden en Technieken van Sociaal Onderzoek, Sociologisch Instituut, Universiteit Nijmegen, 1976.

Nunnally, J. C., Psychometric theory. Series in psychology, 1967.

OECD, Inventory of data sources for social indicators. (Manpower and social affairs committee), MAS/WP 1 (78) 6, Paris, 31-1-1979.

Repetto, Th. A., Crime prevention and the displacement phenomenon. Crime and delinquency, April, 1976, pp. 166-177.

Robert, Ph., Les statistiques criminelles et la recherche; réflexions conceptuelles. Déviance et Société, nr. 1 mei 1977.

Ryckevorsel, J. van en J. de Leeuw, An outline to Homals-1, RB 002-'78. Department of datatheory/Faculty of social sciences, University of Leiden, The Netherlands.

Schneider, A. L., J. M. Burcant en L. A. Wilson II, The role of attitudes in the decision to report crimes to the police. In: Criminal justice and the victim, volume VI, W. F. McDonald (ed.). Sage Publications, Beverly Hills, London, 1976.

Schneider, A. L., The Portland Forward Record Check of Crime Victim's Final Report. (Eugene, Oregon: Oregon Research Institute). (Note p.8.)

Seidman, D. en M. Couzens, Getting the crime rate down: political pressures and crime reporting, 1974, 8 Law and Society Review 457.

Singer, S. I. and J. P. Levine, On victimization surveys; two views. Criminology: an interdisciplinary journal, 16e jrg., nr. 1, 1978. p. 87-99.

Skogan, W. G., Measurement problems on official and survey crimes rates. Journal of criminal justice; 3e jrg., nr. 1, 1975, p. 17-32 (U.S.A.).

Sociaal en Cultureel Planbureau, Sociaal en Cultureel rapport, Rijswijk, 1976.

Sparks, R. F., H. G. Genn and D. J. Dodd, Surveying victims, a study of the measurement of criminal victimization, perceptions of crime and attitudes to criminal justice. John Wiley and Sons, New York, 1977.

Steensma, H. O., De ontwikkeling van de criminaliteit in Nederland vanaf 1950. Criminologisch Instituut Rijksuniversiteit Groningen, 1976.

Steinmetz, C. H. D. en A. Mooijaart, Lineaire regressie modellen voor categorische data.
Subfaculteit der psychologie van de Rijksuniversiteit te Leiden.
Rapport nr. MT 75-004.

Steinmetz, C. H. D. en O. J. Zoomer, Vrouwelijke slachtoffers van misdrijven: Hoe reageert het justitiële systeem daarop?
Tijdschrift voor Criminologie, oktober 1979.

Van Straelen, F. W. M. en C. van der Werff, Gelet op de ernst van het gepleegde feit ...
Tijdschrift voor Criminologie, februari 1977.

Törnudd, P., Crime trends in Finland 1950-1977.
Research Institute of Legal Policy, Helsinki 1978.

Werff, C. van der, Straftoemeting bij rijden onder invloed – 1978 (I).
Delikt en delinkwent.

Zoomer, O. J., De straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit.
Interimrapport, WODC, januari 1979.

Zwanenburg, M. A., Strafrecht en systeemtheorie.
Nijmegen, 1974.